

4

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΛΗΨΗ

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Στο τέλος αυτού του κεφαλαίου, θα πρέπει να είστε σε θέση:

- Να ορίζετε την αντίληψη και να εντοπίζετε τα τρία στάδια της αντιληπτικής διαδικασίας.
- Να αναλύετε την επίδραση του πολιτισμού στην ανθρώπινη αντίληψη.
- Να εξηγείτε τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να επηρεάσουν τη διαπολιτισμική επικοινωνία ο εθνοκεντρισμός, τα στερεότυπα, η προκατάληψη και ο ρατσισμός.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΛΑΜΒΑΝΟΥΜΕ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ για τον κόσμο γύρω μας μέσω των αισθήσεων της όρασης, της ακοής, της όσφρησης, της γεύσης και της αφής. Τα ερεθίσματα που συλλέγουν οι αισθήσεις επιλέγονται, οργανώνονται, ερμηνεύονται και χρησιμοποιούνται για να δημιουργήσουμε μια ουσιαστική εικόνα του κόσμου. Όπως ένας υπολογιστής, το ανθρώπινο μυαλό επεξεργάζεται τις πληροφορίες μέσω μιας ακολουθίας σταδίων που θυμίζουν την καταχώριση δεδομένων ή την αποθήκευση και ανάκτηση πληροφορίας σε έναν υπολογιστή· σε κάθε στάδιο εμπλέκεται μια συγκεκριμένη λειτουργία επεξεργασίας της εισερχόμενης πληροφορίας. Το πρώτο στάδιο είναι αυτό της *αντίληψης*, που αφορά τον τρόπο που βλέπουμε ή αισθανόμαστε τα πράγματα γύρω μας. Η ανθρώπινη αντίληψη αποτελεί μια ενεργή διαδικασία, κατά την οποία χρησιμοποιούμε τα αισθητήρια όργανά μας προκειμένου να εντοπίσουμε επιλεκτικά την παρουσία ερεθισμάτων και στη συνέχεια να υποβάλουμε τα ερεθίσματα αυτά σε αξιολόγηση και ερμηνεία. Από τη στιγμή που η συμπεριφορά μας επηρεάζεται από τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο γύρω μας, η αντίληψη αποτελεί τον βασικό παράγοντα που επηρεάζει την επικοινωνία μας με τους άλλους. Οι πληροφορίες που επιλέγουμε από τα διαθέσιμα ερεθίσματα του περιβάλλοντός μας εξαρτώνται από τις προσωπικές μας εμπειρίες, την ψυχολογική μας κατάσταση, τις αξίες μας και τον πολιτισμό μας, όπως και από πολλές άλλες παραμέτρους (Cooper κ.ά., 2007). Κρίνουμε τους άλλους βάσει αυτών των αντιλήψεων και προσαρμόζουμε την επικοινωνία μας αντιστοίχως.

Σύμφωνα με τον ψυχολόγο Blaine Goss (1995), οι πληροφορίες που διαχειριζόμαστε καθημερινά έχουν δύο πιθανές προελεύσεις: εξωτερική ή εσωτερική. Οι άνθρωποι, τα γεγονότα και τα αντικείμενα αποτελούν πηγές *εξωτερικής* πληροφορίας, ενώ οι γνώσεις, η προηγούμενη εμπειρία και τα αισθήματα συνιστούν τον *εσωτερικό* μας κόσμο πληροφοριών. Η επιτυχής επεξεργασία πληροφορίας βασίζεται στη συγχώνευση εξωτερικών και εσωτερικών πληροφοριών. Με άλλα λόγια, ο τρόπος που οι άνθρωποι καταχωρίζουν, αποθηκεύουν και ανακτούν πληροφορίες αποτελεί συνδυασμό των όσων βιώνουν (εξωτερική πληροφορία) και των όσων γνωρίζουν και αισθάνονται (εσωτερική πληροφορία). Σχηματίζουμε εικόνες του κόσμου μας με βάση αυτή την αφομοίωση εσωτερικής και εξωτερικής πληροφορίας (Boulding, 1956). Από τη στιγμή που διαμορφώνονται, οι εικόνες λειτουργούν ως φίλτρα που χρησιμοποιούμε για να καθοδηγήσουμε περαιτέρω την ερμηνεία του εξωτερικού κόσμου. Διαθέτουμε ένα αντιληπτικό πλαίσιο αναφοράς μέσα από το οποίο

Φωτογραφία 4.1 Ένα κινεζικό κατάστημα μάρμπεκιου στην Chinatown του Brisbane, στην Αυστραλία. Copyright © Shuang Liu. Χρησιμοποιείται με άδεια.

φιλτράρονται όλα τα μηνύματά μας κάθε φορά που επιδιδώμαστε σε μια επικοινωνιακή ανταλλαγή. Παρότι η επεξεργασία πληροφοριών αποτελεί γενικό φαινόμενο, δεν παύει να επηρεάζεται από τον πολιτισμό. Είναι επόμενο, λοιπόν, να προκύπτουν επικοινωνιακά προβλήματα αν δύο άνθρωποι με διαφορετικό πολιτισμό έχουν τον δικό τους ξεχωριστό τρόπο ερμηνείας της πραγματικότητας. Για παράδειγμα, οι Γάλλοι θεωρούν τα σαλιγκάρια εκλεκτή τροφή, ενώ ένας κάτοικος της Σαμόα ενδεχομένως θα δίσταζε να τα φάει.

Με τον ίδιο τρόπο, ενώ δύο Αμερικανοί που βρίσκονται σε πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία θεωρούν την οπτική επαφή ένδειξη εμπλοκής και ενδιαφέροντος στη συζήτηση, στη Νότια Κορέα θεωρείται ευγενικό να στρέφει κανείς το βλέμμα του στο έδαφος σε ορισμένες επικοινωνιακές συνθήκες (όπως όταν ένας μαθητής απευθύνεται στον καθηγητή του). Η χειραγία θεωρείται κοινό επιχειρηματικό πρωτόκολλο σε πολλές χώρες, ωστόσο, ενώ στην Αυστραλία συνηθίζεται μια γερή χειραγία, στη Μέση Ανατολή προτιμάται μια πιο ήπια χειραγία. Η παραβίαση των συμπεριφορικών κανόνων που ορίζονται από τον πολιτισμό ενδέχεται να ζημιώσει την όποια περαιτέρω επικοινωνία. Συνεπώς, είναι σημαντικό να κατανοήσουμε τη φύση της αντίληψης και τον τρόπο με τον οποίο αυτή επηρεάζεται από την πολιτισμική εμπειρία. Στο κεφάλαιο αυτό επικεντρωνόμαστε στην ανθρώπινη αντίληπτική διαδικασία. Αρχικά, εντοπίζονται τα διαφορετικά στάδια της διαδικασίας, στη συνέχεια απεικονίζεται ο τρόπος με τον οποίο η αντίληψη συνδέεται με τις πεποιθήσεις, τις αξίες, τις κοσμοθεωρίες και τις στάσεις μας. Ερευνάται η διαμόρφωση στερεοτύπων, προκαταλήψεων, ρατσισμού, όπως και η σχέση τους με την αντίληψη, ενώ η ενότητα ολοκληρώνεται με μια συζήτηση για το πώς τα στερεότυπα και η προκατάληψη μπορούν να επηρεάσουν τη διαπολιτισμική επικοινωνία.

ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΛΗΠΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ

Η αντίληπτική διαδικασία αποτελείται από τρία στάδια: την επιλογή, την κατηγοριοποίηση και την ερμηνεία.

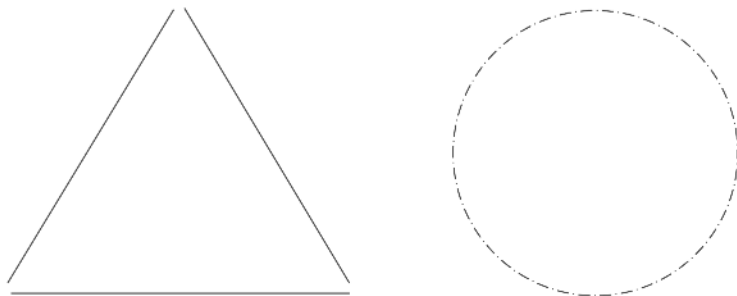
Το στάδιο της επιλογής

Το πρώτο στάδιο της αντιληπτικής διαδικασίας είναι η επιλογή, κατά την οποία οι πληροφορίες προσλαμβάνονται μέσω των αισθήσεων, υποβάλλονται σε επεξεργασία και ερμηνεύονται από τον εγκέφαλο. Η επιλογή διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ευρύτερη διαδικασία της μετατροπής ερεθισμάτων του περιβάλλοντος σε ουσιαστική εμπειρία. Στην καθημερινή μας ζωή βομβαρδιζόμαστε από ένα τεράστιο πλήθος ερεθισμάτων, όμως ο αριθμός αυτών που μπορούμε να επεξεργαστούμε ουσιαστικά είναι περιορισμένος. Στο συγκεκριμένο σημείο, η επιλεκτική διαδικασία μας βοηθά να διακρίνουμε εκείνα τα ερεθίσματα που μας είναι άμεσα ή δυνάμει χρήσιμα. Για παράδειγμα, αν κάποιος σκοπεύει να αγοράσει ένα αυτοκίνητο, είναι πιο λογικό να ψάξει στη στήλη «αυτοκινούμενα οχήματα» στην καθημερινή του εφημερίδα, προτού αποφασίσει να αγοράσει αυτοκίνητο.

Οι μελετητές υποστηρίζουν ότι δεν μπορούμε να «δούμε» συνειδητά ένα αντικείμενο αν δεν εστιάσουμε απευθείας την προσοχή μας σε αυτό, εισερχόμενοι μ' αυτόν τον τρόπο στη διαδικασία που ονομάζεται επιλεκτική αντίληψη. Η *επιλεκτική αντίληψη* περιλαμβάνει τρία βήματα: την επιλεκτική έκθεση, την επιλεκτική προσοχή και την επιλεκτική διατήρηση (Klorf, 1995). *Εκθέτουμε επιλεκτικά* τον εαυτό μας σε συγκεκριμένα είδη πληροφοριών που προέρχονται από το περιβάλλον μας, *εστιάζουμε την προσοχή μας* σε ένα υποσύνολο στοιχείων που μας αφορούν άμεσα μέσα από το σύνολο των πληροφοριών και *διατηρούμε επιλεκτικά* για μελλοντική ανάκτηση το μέρος εκείνο της πληροφορίας που είναι πιθανόν να μας φανεί χρήσιμο στο μέλλον και που είναι συμβατό με τις πεποιθήσεις, τις στάσεις και τις αξίες μας. Παραδείγματος χάριν, αν ο προϋπολογισμός για το νέο σας αυτοκίνητο είναι 6.000 δολάρια, τότε, όταν διαβάζετε τη στήλη «οχήματα προς πώληση» της εφημερίδας, θα απορρίψετε εκείνα των οποίων η τιμή είναι ανώτερη αυτού του ορίου και θα διατηρήσετε στη μνήμη σας τα πιο φθηνά. Παρομοίως, ένας άνθρωπος που κάνει δίαιτα είναι πιθανότερο να δίνει προσοχή και να θυμάται τα συστατικά και τη διατροφική αξία που αναγράφεται στις ταμπέλες των τροφίμων απ' ό,τι κάποιος που δεν ανησυχεί για το βάρος του. Σε ένα διαφορετικό παράδειγμα, ο κάτοχος ενός δανείου θα αφιέρωνε περισσότερη προσοχή στην αυξομείωση των επιτοκίων όπως προβάλλεται στην τηλεόραση απ' όση θα έδινε κάποιος που δεν έχει να αποπληρώσει ένα στεγαστικό δάνειο.

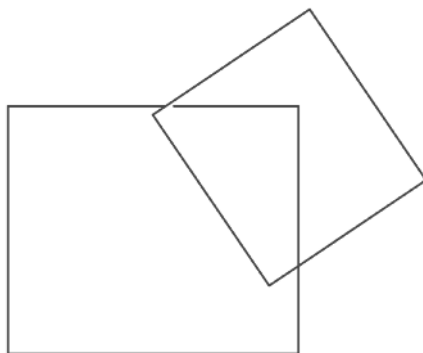
Η αντίληψη, συμπεριλαμβανομένης της επιλεκτικής έκθεσης, εστίασης και διατήρησης, επηρεάζεται από τον πολιτισμό. Ως εκ τούτου, υπάρχει πιθανότητα να δημιουργηθούν παρεξηγήσεις σε μια αλληλεπίδραση αν εκφράζονται διαφορές ως προς την αντίληψη, ιδιαίτερα αν οι εμπλεκόμενοι προέρχονται από διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο (Chen & Starosta, 2005). Ο Goss (1995) εντόπισε τρεις κοινές αντιληπτικές τάσεις που επηρεάζονται εξίσου από τον πολιτισμό: το κλείσιμο, την οικειότητα και τις προσδοκίες.

Το *κλείσιμο* αφορά την τάση των ανθρώπων να βλέπουν κάθε πράγμα ως ένα κλειστό σύνολο και όχι ως μια ημιτελή δομή. Οι άνθρωποι συχνά διατυπώνουν συμπεράσματα για μια σκέψη, ένα σχήμα, μια ιδέα ή μια πρόταση που δεν έχουν ολοκληρωθεί βάσει ενός μικρού αριθμού δεδομένων. Το Σχήμα 4.1 αποτυπώνει αυτό το επιχείρημα – παρόλο που το τρίγωνο και ο κύκλος παρουσιάζονται ως ελλειπτικά σχήματα, οι περισσότεροι τείνουν να αναγνωρίζουν ένα ολόκληρο τρίγωνο και έναν τέλειο κύκλο.

Σχήμα 4.1 Ημιτελές τρίγωνο και ημιτελής κύκλος.

Η *οικειότητα* σημαίνει ότι οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τη γνώση που ήδη διαθέτουν για να ταυτοποιήσουν αυτό που βλέπουν. Έχουμε την τάση να αναγνωρίζουμε περισσότερο τις οικείες παρά τις μη οικείες όψεις των πραγμάτων. Όταν βλέπει κανείς το Σχήμα 4.2, είναι πιθανόν να παρατηρήσει δύο τετράγωνα που επικαλύπτονται και όχι τρία ακανόνιστα σχήματα· η αιτία είναι ότι είμαστε πιο εξοικειωμένοι με την πρώτη εκδοχή και γι' αυτό τείνουμε να αναζητούμε το οικείο και όχι το ασυνήθιστο.

Σχήμα 4.2 Τρία ακανόνιστα σχήματα ή δύο τετράγωνα;

Η έννοια της *προσδοκίας* μπορεί να αποδοθεί από ένα παλιό γνωμικό, σύμφωνα με το οποίο βλέπουμε αυτό που θέλουμε να δούμε και ακούμε αυτό που θέλουμε να ακούσουμε. Η άποψη αυτή είναι ιδιαίτερα σχετική με τη διαδικασία της αντίληψης, η οποία περιλαμβάνει προσδοκίες. Όσο πιο συχνά βλέπουμε κάτι, τόσο περισσότερο τείνουμε να σχηματίζουμε μια «σταθερή» εικόνα για αυτό στο μυαλό μας και τόσο η συγκεκριμένη εικόνα τροφοδοτεί τις μελλοντικές προσδοκίες μας για αυτό. Για παράδειγμα, θεωρούμε δεδομένο ότι τα τριαντάφυλλα θα είναι κόκκινα, ότι οι ηλικιωμένοι θα έχουν άσπρα μαλλιά και ότι οι εργαζόμενοι των κέντρων παιδικής φροντίδας θα είναι γυναίκες. Με τον καιρό, αυτές οι «σταθερές» εικόνες εξελίσσονται σε συνήθειες και καθιστούν δύσκολη την εμφάνιση διαφορετικών αντιλήψεων. Αυτό φαίνεται στο Σχήμα 4.3. Η φράση που είναι γραμμένη είναι ευρέως γνωστή, επομένως μπορεί να μην εντοπίσετε αμέσως την επανάληψη της λέξης «μια» και να διαβάσετε σύμφωνα με την προσδοκία σας για το πώς θα έπρεπε να είναι.

Σχήμα 4.3 Παρατηρήσατε το γραμματικό λάθος με την πρώτη ματιά;

Οι έννοιες του κλεισίματος, της οικειότητας και της προσδοκίας αποδεικνύουν ότι η αντίληψη αποτελεί τόσο προϊόν όσο και διαδικασία. Ως διαδικασία, συνιστά τρόπο σχηματισμού αναγνωρίσιμων αντικειμένων, σκέψεων, ιδεών και ανθρώπινων κατηγοριών. Ως προϊόν, η αντίληψη αντιπροσωπεύει ό,τι βλέπουμε, βιώνουμε και αποθηκεύουμε στη μνήμη μας για να το ανακαλέσουμε και να το χρησιμοποιήσουμε όταν χρειαστεί.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Ένας Αυστραλός επιχειρηματίας βρέθηκε με κάποιον από τη Μέση Ανατολή σε μια επιχειρηματική συνάντηση και τον χαιρέτησε με μια τίμια, παλιομοδίτικη, γερή χειραψία. Ωστόσο, η χειραψία που δέχθηκε ως απάντηση ήταν χαλαρή. Πώς θα μπορούσε αυτό να επηρεάσει τον τρόπο που αντιμετωπίζουν ο ένας τον άλλον;

Το στάδιο της κατηγοριοποίησης

Οι άνθρωποι εκτίθενται σε ένα τόσο μεγάλο πλήθος πληροφοριών ή ερεθισμάτων από το περιβάλλον τους, ώστε θα ήταν αδύνατον να τα επεξεργαστούν όλα ταυτόχρονα. Προκειμένου να λειτουργήσουμε μέσα σ' αυτό το περιβάλλον, να αντλήσουμε απ' αυτό σχετικές πληροφορίες και να τις διαχειριστούμε, θέτουμε σε εφαρμογή νοητικές στρατηγικές οικονομίας (Neuliep, 2002). Η *κατηγοριοποίηση* αποτελεί μια τέτοια στρατηγική και ορίζεται ως η διαδικασία κατάταξης του περιβάλλοντος σε κατηγορίες μέσω της ομαδοποίησης προσώπων, αντικειμένων και γεγονότων που μοιράζονται κοινά στοιχεία ή χαρακτηριστικά σύμφωνα με την αντίληψή μας (Tajfel, 1978). Οι κατηγορίες είναι χρήσιμες επειδή βοηθούν τον επεξεργαστή της πληροφορίας να μειώσει την αβεβαιότητα και να βελτιώσει την εγκυρότητα των προβλέψεών του. Οι περισσότεροι γνωστικοί ψυχολόγοι υποστηρίζουν ότι όλοι οι άνθρωποι, ανεξαρτήτως πολιτισμού, χρησιμοποιούν την κατηγοριοποίηση. Οι κατηγορίες μας βοηθούν να αποδώσουμε σημασία στη συμπεριφορά των άλλων, όπως και να ανακαλέσουμε και να αναγνωρίσουμε πληροφορίες. Για παράδειγμα, κατηγοριοποιούμε τους ανθρώπους με βάση το χρώμα του δέρματος ή των μαλλιών, την ενδυμασία, τη φυλή, το φύλο, τη γλώσσα, το επάγγελμα, τα ενδιαφέροντα, τη γεωγραφική τοποθεσία ή τις επιθυμητές/ανεπιθύμητες ποιότητες που εμφανίζουν. Από τη στιγμή που οι άνθρωποι εντάσσονται σε κατηγορίες, τους επισυνάπτονται νέες σχετικές συλλογικές ιδιότητες και προθέσεις. Το γεγονός ότι η ένταξη σε μια κατηγορία συνδέεται με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και ενέργειες αποτελεί ισχυρό εργαλείο για να κατανοήσουν οι άνθρωποι τον κοινωνικό τους κόσμο, αποκτώντας μ' αυτό τον τρόπο τη δυνατότητα να κάνουν συλλογιστικές συνδέσεις με αφετηρία την κατηγορία στην οποία εντάσσεται το εκάστοτε δρών πρόσωπο (Tajfel & Forgas, 1981). Επομένως, από τη στιγμή που καθορίζεται, η ένταξη σε μια κατηγορία υπονοεί πολύ περισσότερα από το σύνολο ιδιοτήτων στο οποίο βασίστηκε η αρχική κατηγοριοποίηση.

ΘΕΩΡΙΑ

ΘΕΩΡΙΑ ΑΠΟΔΟΣΗΣ

Η θεωρία απόδοσης αναπτύχθηκε αρχικά από τον Fritz Heider το 1958 και από τότε έχει τροποποιηθεί από τους κοινωνικούς ψυχολόγους Edward Jones, Keith Davis και Harold Kelley. Η θεωρία εικάζει ότι ένα πρόσωπο που ζητά να κατανοήσει γιατί ένα άλλο πρόσωπο έδρασε με έναν συγκεκριμένο τρόπο μπορεί να αποδώσει μία ή περισσότερες αιτίες στην εν λόγω συμπεριφορά. Σύμφωνα με τον Heider (1958), ένας άνθρωπος μπορεί να προβεί σε δύο ειδών αποδόσεις: ενδογενή ή εξωγενή. Η ενδογενής απόδοση αφορά το συμπέρασμα ότι κάποιος συμπεριφέρεται με έναν συγκεκριμένο τρόπο για λόγους

που σχετίζονται με το άτομό του, όπως η στάση, οι πεποιθήσεις ή η προσωπικότητά του. Αντιθέτως, η εξωγενής απόδοση αναφέρεται σε περιπτωσιολογικά αίτια που εξηγούν τη συμπεριφορά ενός ατόμου. Είτε ενδογενής είτε εξωγενής, η απόδοση καθοδηγείται σε μεγάλο βαθμό από τα συναισθήματα και τα κίνητρα. Ενώ συνηθίζουμε να αποδίδουμε τις επιτυχίες μας και τις αποτυχίες των άλλων σε ενδογενείς παράγοντες, τείνουμε να επικαλούμαστε εξωγενείς παράγοντες για να δικαιολογήσουμε τις δικές μας αποτυχίες και τις επιτυχίες των άλλων. Παραδείγματος χάριν, ένας μαθητής που αποτυγχάνει σε ένα διαγώνισμα μπορεί να κατηγορήσει τον καθηγητή του ότι δεν του έδωσε σαφείς επεξηγήσεις σχετικά με την εξεταστέα ύλη. Αυτή η εξωτερίκευση του αιτίου μειώνει την ευθύνη του μαθητή. Η θεωρία απόδοσης σχετίζεται με τη μελέτη της ανθρώπινης αντίληψης. Έχει εφαρμοστεί σε μεγάλη ποικιλία πεδίων, συμπεριλαμβανομένων –μεταξύ άλλων– της ψυχολογίας, της διοίκησης επιχειρήσεων, του ποινικού δικαίου, του μάρκετινγκ, της εκπαίδευσης, της λήψης αποφάσεων και της δεοντολογίας.

Παραπομπή

Heider, Fritz (1958), *The Psychology of Interpersonal Relations*. New York: Wiley.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με τη θεωρία απόδοσης

Jaspars, Jos and Miles Hewstone (1982), «Cross-culture interaction, social attribution, and intergroup relations», in S. Bochner (ed.), *Cultures in Contact*. Elmsford, NY: Pergamon. pp. 127-156.

Η θεωρία στην πράξη

ΑΠΟΔΟΣΗ, ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Η ταυτότητα μπορεί να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα διαμόρφωσης των τύπων απόδοσης απόψεων και συναισθημάτων του ατόμου. Το θανατηφόρο περιστατικό της επίθεσης στο Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο της Βιρτζίνια τον Απρίλιο του 2007 κόστισε τη ζωή σε 32 ανθρώπους και άφησε 17 τραυματίες. Ο δράστης ταυτοποιήθηκε ως Κορεάτης που είχε μεταναστεύσει στις ΗΠΑ σε πολύ νεαρή ηλικία. Ο Park και οι συνεργάτες του (2013) συνέκριναν μη Κορεάτες Αμερικανούς, Αμερικανοκορεάτες, Κορεάτες των ΗΠΑ και Κορεάτες της Κορέας με βάση το γεγονός πού απέδωσαν το συγκεκριμένο περιστατικό και τι συναισθήματα τους γέννησε. Ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να βαθμολογήσουν κατά πόσο απέδιδαν τα αίτια της επίθεσης στον δράστη ή στην αμερικανική κοινωνία, να προσδιορίσουν τα συναισθήματά τους (π.χ., θλίψη, ταραχή), καθώς και να εντάξουν τον δράστη σε μια κατηγορία (π.χ., Αμερικανός ή Κορεάτης). Τα ευρήματα έδειξαν ότι οι άνθρωποι που ήταν κάτοικοι Ηνωμένων Πολιτειών έτρεφαν περισσότερα αρνητικά συναισθήματα από τους Κορεάτες της Κορέας, ανεξάρτητα από την εθνική τους κληρονομιά. Ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο κατηγοριοποίησαν τον δράστη επηρέασε

την κρίση τους για τα αίτια του συμβάντος. Οι Αμερικανοί που θεωρούσαν τον δράστη Κορεάτη ήταν πιθανότερο να επιρρίψουν σ' αυτόν την ευθύνη, ενώ οι Κορεάτες που τον έβλεπαν ως Αμερικανό ήταν πιο πιθανό να αποδώσουν την αιτία στην αμερικανική κοινωνία. Τα αποτελέσματα έδειξαν επίσης ότι όσοι ενέταξαν τον δράστη στους Αμερικανοκορεάτες ήταν πιθανότερο να νιώθουν άσχημα ή να είναι δυστυχημένοι ή λυπημένοι. Η μελέτη κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τόσο η απόδοση της αιτίας όσο και τα συναισθήματα σχετικά με το περιστατικό μπορούν να διαφέρουν ανάλογα με τον τρόπο που το άτομο κατηγοριοποιεί τον εαυτό του και τον δράστη.

Ερωτήσεις για να σας οδηγήσουν παρακάτω

Καθώς τα άτομα παρουσιάζουν την τάση να βλέπουν τον εαυτό τους θετικά, συνηθίζουν να αποδίδουν σε εξωγενείς παράγοντες την αρνητική συμπεριφορά των μελών της ομάδας τους. Τι στρατηγικές θα μπορούσαν να υιοθετήσουν οι Αμερικανοκορεάτες στην παραπάνω περίπτωση ώστε να αποστασιοποιηθούν από τον δράστη;

Παραπομπή

Park, Hee S., Doshik Yun, Hye Choi κ.ά. (2013), «Social identity, attribution, and emotion: comparisons of Americans, Korean Americans, and Koreans», *International Journal of Psychology*, 48(5): 922-934.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με την απόδοση

Eberly, Marion B. and Christina T. Fong (2013), «Leading via the heart and mind: the roles of leader and follower emotions, attributions and interdependence», *Leadership Quarterly*, 24(5): 696-711.

Οι άνθρωποι κατηγοριοποιούν για διάφορους λόγους – για να μειώσουν την αβεβαιότητά τους, να διατηρήσουν την αυτοεκτίμησή τους και να διακρίνουν μεταξύ εσω-ομάδων (ομάδων στις οποίες ανήκουν) και εξω-ομάδων (ομάδων στις οποίες δεν ανήκουν). Η έρευνα στις διομαδικές σχέσεις υποδεικνύει ότι, από τη στιγμή που εγκαθιδρύονται, οι κατηγορίες προκαταλαμβάνουν και φιλτράρουν την αντίληψη, με αποτέλεσμα και μόνο η κατηγοριοποίηση των ανθρώπων σε ομάδες να είναι αρκετή για να εκθρέψει προκαταλήψεις (Tajfel, 1978). Σύμφωνα με τον κοινωνικό ψυχολόγο Henri Tajfel, αυτό μας οδηγεί στην αντίληψη ότι *εμείς* (η εσω-ομάδα) είμαστε αυτοί που είμαστε ακριβώς επειδή *αυτοί* (η εξω-ομάδα) δεν είναι αυτοί που είμαστε εμείς. Οι περισσότεροι άνθρωποι, όταν καλούνται να εντάξουν άλλους ανθρώπους σε κατηγορίες, τείνουν να σκέφτονται με όρους συμμετοχής σε έσω- ή εξω-ομάδες (Neuliep, 2012). Πράττοντας με αυτό τον τρόπο, τείνουν επίσης να δημιουργούν κατηγορίες που πολλαπλασιάζουν τα προνόμια της εσω-ομάδας. Ο Richard Brislin (1981) ισχυρίζεται ότι η κοινωνία μάς διδάσκει να πιστεύουμε στην ανωτερότητα της εσω-ομάδας μας. Οι άνθρωποι παρουσιάζουν επίσης την τάση

να αποδίδουν στα μέλη ανταγωνιστικών εξω-ομάδων ανεπιθύμητες ιδιότητες, ενώ κάνουν το αντίθετο για τα μέλη της εσω-ομάδας όπου ανήκουν. Το θετικό είναι ότι η κατηγοριοποίηση βοηθά να δομηθεί η εισερχόμενη πληροφορία και μειώνει την αβεβαιότητα ως προς το περιβάλλον μας. Ωστόσο, αυτή η διαδικασία ενέχει την πιθανότητα να καταλήξουμε να παραβλέπουμε τα ατομικά στοιχεία και να κάνουμε υπεργενικεύσεις βασισμένες αποκλειστικά στην ομάδα όπου ανήκει κάποιος.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Συντάξτε έναν κατάλογο με τις ομάδες στις οποίες ανήκετε. Επιλέξτε μια ομάδα που πιστεύετε ότι είναι σημαντική για σας. Πώς επηρεάζει η συμμετοχή σας στην ομάδα αυτή τον τρόπο που βλέπετε τον εαυτό σας και όσους δεν ανήκουν στην ομάδα;

Το στάδιο της ερμηνείας

Ερμηνεία είναι η ανάθεση σημασίας στα δεδομένα που συλλέγονται από τα αισθητήρια όργανα. Είναι συνώνυμη με την αποκωδικοποίηση. Σύμφωνα με τον Goss (1995), οι άνθρωποι φιλτράρουν την πληροφορία φυσιολογικά (π.χ., μέσω της ακοής, της όρασης και της αφής), κοινωνιολογικά (π.χ., με βάση τα δημογραφικά στοιχεία και τη συμμετοχή σε ομάδες) και ψυχολογικά (π.χ., ανάλογα με τις στάσεις, τις πεποιθήσεις και τις προδιαθέσεις). Εξετάσαμε ήδη τον τρόπο με τον οποίο η αντίληψη συνδυάζει την εσωτερική κατάσταση του ατόμου με εξωτερικά ερεθίσματα του περιβάλλοντος. Όταν ερμηνεύουμε, τείνουμε να βασιζόμαστε σε οικεία πλαίσια, με τα οποία και συγκρίνουμε τα νέα ερεθίσματα προκειμένου να αναζητήσουμε στοιχεία. Όσο πιο διαφορεμένα είναι τα ερεθίσματα, τόσος περισσότερος χώρος υπάρχει για διαφορετικές ερμηνείες (Pearson & Nelson, 1997). Ως αποτέλεσμα, η ίδια περίπτωση ενδέχεται να ερμηνευθεί διαφορετικά από διαφορετικούς ανθρώπους. Για παράδειγμα, το να τρώει κανείς με τα χέρια θεωρείται φυσιολογική συμπεριφορά στην Ινδία, αλλά μπορεί να ερμηνευτεί ως δείγμα κακών τρόπων στο τραπέζι σε κάποιους δυτικούς πολιτισμούς. Στο Σχήμα 4.4 περιλαμβάνεται ένα σύνολο εικόνων τις οποίες θα μπορούσε να σας ζητήσει να ερμηνεύσετε ένας ψυχολόγος. Δεν υπάρχουν σωστές ή λανθασμένες απαντήσεις, αντιθέτως, διαφορετικοί άνθρωποι μπορεί να τις ερμηνεύσουν με διαφορετικό τρόπο, ανάλογα με τις εμπειρίες τους και τον βαθμό εξοικειώσής τους με το πλαίσιο στο οποίο βρίσκεται κάθε εικόνα.

 Περαιτέρω διάβασμα στο διαδίκτυο. Έχετε ελεύθερη πρόσβαση στο παρακάτω άρθρο στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου <https://study.sagepub.com/liu2e>: Peng, Kaiping and Eric Knowles (2003), «Culture, ethnicity and the attribution of physical causality», *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29: 1272-1284.

Όπως έχουμε δει, η αντίληψη είναι η διαδικασία εκείνη μέσω της οποίας το άτομο μετατρέπει φυσικά ερεθίσματα του περιβάλλοντος σε νόημα, με βάση τις εσωτερικές του εμπειρίες. Από το Σχήμα 4.4 μαθαίνουμε ότι ενώ ο φυσικός αντιληπτικός μηχανισμός είναι κατ'ουσίαν ίδιος σε όλους τους ανθρώπους –αισθανόμαστε και ερμηνεύουμε το περιβάλλον μας μέσω αισθητηρίων οργάνων όπως τα μάτια, τα αυτιά και η μύτη–, δεν ισχύει το ίδιο και για τον τρόπο που οι άνθρωποι αποδίδουν νόημα. Αυτή η διαδικασία είναι επίκτητη, επομένως υπόκειται σε πολιτισμικές επιρροές (Samovar κ.ά., 2013).

Ενώ η αντίληψη αποτελεί εσωτερική διαδικασία, αυτό που κυρίως καθορίζει τη σημασία την οποία αποδίδουμε στα ερεθίσματα που δεχόμαστε είναι η εξωτερική παράμετρος του πολιτισμού.

Τι βλέπετε στις παρακάτω εικόνες;

Α.

Β.

Γ.

Δ.

Σχήμα 4.4 Οφθαλμαπάτες.

Για παράδειγμα, μια Αμερικανίδα μητέρα θα μπορούσε να ερμηνεύσει ως θετικό στοιχείο την αποφασιστικότητα στην ομιλία του παιδιού της, ενώ μια Κορεάτισσα που παρατηρεί την ίδια συμπεριφορά θα μπορούσε να θεωρήσει ότι το παιδί της επιδεικνύει έλλειψη σεβασμού και πειθαρχίας. Με τον ίδιο τρόπο, οι Ολλανδοί κρίνουν ως αξιόπιστο έναν άνθρωπο που έχει το θάρρος της γνώμης του, ενώ οι Ιάπωνες πιστεύουν ότι είναι ένδειξη ρηχότητας το να μιλά κάποιος διαρκώς. Στην Αυστραλία, οι άνθρωποι συνηθίζουν να εκλαμβάνουν θετικά την ευθεία προσέγγιση όταν επιλύουν μια διαπροσωπική σύγκρουση, όμως η ίδια συμπεριφορά δεν επικροτείται στους περισσότερους ανατολικούς πολιτισμούς. Το ζήτημα της ερμηνείας γίνεται πιο περίπλοκο όταν προσθέτουμε περισσότερες μεταβλητές όπως η ηλικία, το φύλο, η κοινωνική θέση και η σχέση μεταξύ των ανθρώπων που αλληλεπιδρούν. Υπάρχει πιθανότητα η παρερμηνεία της προσληφθείσας πληροφορίας να θέσει εμπόδια στις διαπολιτισμικές αλληλεπιδράσεις. Επομένως, δεν είναι δυνατόν να υπερτιμηθεί η επιρροή του πολιτισμού στην αντίληψη και τη διαπολιτισμική επικοινωνία.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Όταν λέμε ότι «οι άνθρωποι βλέπουν τον κόσμο διαφορετικά», σημαίνει ότι οι άνθρωποι διαφέρουν ως προς τον τρόπο που έρχονται σε φυσική επαφή με τον κόσμο ή ως προς τον τρόπο που ερμηνεύουν αυτή την επαφή;

Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΛΗΨΗ

Οι άνθρωποι εκδηλώνουν συγκεκριμένες συμπεριφορές εξαιτίας του τρόπου με τον οποίο αντιλαμβάνονται τον κόσμο. Η εκμάθηση αυτών των αντιλήψεων και συμπεριφορών αποτελεί μέρος της πολιτισμικής εμπειρίας. Η επιρροή του πολιτισμού στην ανθρώπινη αντίληψη έχει μελετηθεί εκτενώς στο παρελθόν από τους κοινωνικούς επιστήμονες (Segall, 1979), οι οποίοι έχουν διερευνήσει την ιδέα ότι η αντίληψη είναι μεροληπτική, επειδή ποτέ δεν θα είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε τα πάντα για τον κόσμο που μας περιβάλλει. Όπως επισημαίνει ο Marshall Singer (1987: 9): «Βιώνουμε το κάθε τι στον κόσμο όχι όπως είναι, αλλά όπως το προσλαμβάνουμε μέσω των αισθητήριων δεκτών μας». Ο τρόπος που αντιδρούμε στον εξωτερικό κόσμο είναι πρωτίστως αποτέλεσμα της επιρροής των πολιτισμικών μας φίλτρων σε ό,τι βλέπουμε, ακούμε, μυρίζουμε, νιώθουμε και γευόμαστε. Αξιόπιστα ευρήματα από έρευνες σ' αυτό τον τομέα οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η δυνατότητα των ανθρώπων να επιλέγουν εισερχόμενες πληροφορίες, να τις κατηγοριοποιούν και να τις ερμηνεύουν διαφέρει ανάλογα με τον πολιτισμό. Εν συντομία, ο κόσμος έχει την όψη, τον ήχο, τη γεύση και την αφή που έχει επειδή ο πολιτισμός μας μάς έχει δώσει τα

κριτήρια που εφαρμόζουμε για να τον αντιληφθούμε. Η βασική αντιληπτική διαδικασία παραμένει ίδια σε όλους τους ανθρώπους, αλλά το περιεχόμενο διαφέρει λόγω διαφορών στις πεποιθήσεις, στις αξίες και τις κοσμοθεωρίες, καθώς και στον τρόπο που ο καθένας συνηθίζει να εξάγει συμπεράσματα.

Πολιτισμικές πεποιθήσεις, αξίες και αντίληψη

Τα συστήματα πεποιθήσεων είναι σημαντικά για τη διαπολιτισμική επικοινωνία, καθώς βρίσκονται στον πυρήνα των σκέψεων και των δράσεών μας. Οι πεποιθήσεις μαθαίνονται, επομένως υπόκεινται σε πολιτισμική μεροληψία. Σε κάποιους πολιτισμούς, οι άνθρωποι πιστεύουν ότι ο καιρός είναι προϊόν της θέλησης του Θεού και προσεύχονται για να αποτρέψουν μια ξηρασία ή μια πλημμύρα. Σε άλλους πολιτισμούς πιστεύουν ότι οι άνθρωποι θα έπρεπε να υιοθετήσουν τη φύση και να χρησιμοποιήσουν τεχνολογία τεχνητής βροχής («σπορά σύννεφων») για να θέσουν τέλος σε μακροχρόνιες λειψυδρίες. Οι πεποιθήσεις αποτελούν τη βάση των αξιών μας, οι οποίες συνιστούν ανθεκτικές στάσεις που αντικατοπτρίζουν την προτίμηση σε μια πεποίθηση εις βάρος μιας άλλης. Οι αξίες διαθέτουν μια κανονιστική διάσταση που εξηγεί τι είναι καλό ή κακό, σωστό ή λάθος, μέσα σε ένα ορισμένο πλαίσιο. Για παράδειγμα, στους περισσότερους ασιατικούς χώρους εργασίας εκτιμάται η αρμονία στις διαπροσωπικές σχέσεις· από την άλλη πλευρά, στους δυτικούς πολιτισμούς θεωρείται ότι οι διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ συνεργατών ευνοούνται από την ευθύτητα, τη σαφήνεια και την ειλικρίνεια. Οι Δυτικοί συνδέουν την επιθετικότητα (εκτός κι αν αυτή λαμβάνει πολύ αρνητική μορφή) με την αξία του ανταγωνισμού και της ανεξαρτησίας, ενώ η οποιασδήποτε μορφής επιθετικότητα ερμηνεύεται αρνητικά στους ασιατικούς χώρους εργασίας. Η κατανόηση των πολιτισμικών αξιών μάς βοηθά όχι μόνο να εκτιμήσουμε τη συμπεριφορά των άλλων και να ανακαλύψουμε τον τρόπο για να συμπεριφερθούμε με τον ανάλογο σεβασμό, αλλά και να ερμηνεύσουμε τη δική μας συμπεριφορά.

Πολιτισμός και κατηγοριοποίηση

Οι μελέτες έχουν εντοπίσει πολιτισμικές διαφορές στον τρόπο που οι άνθρωποι εντάσσουν τα αντικείμενα σε κατηγορίες. Οι Nisbett και Miyamoto (2005) υποστηρίζουν ότι οι άνθρωποι των δυτικών πολιτισμών εστιάζουν στα εμφανή αντικείμενα και σε κανόνες όταν κατηγοριοποιούν το περιβάλλον τους. Αντιθέτως, οι άνθρωποι των πολιτισμών της Ανατολικής Ασίας εστιάζουν περισσότερο στις σχέσεις και τις ομοιότητες ανάμεσα στα αντικείμενα όταν ταξινομούν το περιβάλλον. Για παράδειγμα, σε μια έρευνα παρουσιάστηκαν εικόνες τριών αντικειμένων (π.χ., ενός άνδρα, μιας γυναίκας και ενός μωρού) σε παιδιά από την Κίνα και τις ΗΠΑ· στη

συνέχεια, τους ζητήθηκε να κατατάξουν μαζί δύο από τα τρία αντικείμενα. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά από την Κίνα παρουσίασαν την τάση να ομαδοποιούν αντικείμενα με βάση πληροφορίες για τις σχέσεις και το πλαίσιο (π.χ., ομαδοποιούσαν τη γυναίκα με το μωρό επειδή η γυναίκα φροντίζει το μωρό). Τα παιδιά από τις ΗΠΑ, από την άλλη, είχαν την τάση να ομαδοποιούν τα αντικείμενα ανάλογα με τις κοινές τους ιδιότητες ή κατηγορίες (π.χ., ενέτασσαν τον άνδρα και τη γυναίκα στην ίδια ομάδα επειδή και οι δύο είναι ενήλικοι).

Οι περισσότεροι άνθρωποι είναι επιρρεπείς στην κατασκευή κατηγοριών που ενισχύουν τα συμφέροντα της εσω-ομάδας (Neulier, 2012). Όπως είναι φυσικό, αυτό δημιουργεί επιπλοκές για τις εισαγωγικές διαπολιτισμικές αλληλεπιδράσεις. Όταν συναντάμε κάποιο μέλος ενός άλλου πολιτισμού για πρώτη φορά, μπορεί να υπάρχουν εμφανή χαρακτηριστικά που να μας οδηγήσουν να κατηγοριοποιήσουμε ολόκληρο τον πολιτισμό του ατόμου αυτού. Έτσι, ένας Βρετανός που μπαίνει για πρώτη φορά στο MTR (Mass Transit Railway - υπόγειος σιδηρόδρομος) του Χονγκ Κονγκ και ακούει έναν ντόπιο να μιλά δυνατά στο κινητό του τηλέφωνο θα μπορούσε να κατηγοριοποιήσει όλους τους κατοίκους του Χονγκ Κονγκ ως αγενείς και αδιάφορους. Ενώ η κατηγοριοποίηση επιτελεί χρήσιμο έργο ελλατώνοντας τον όγκο της εισερχόμενης πληροφορίας, μας οδηγεί επίσης να αγνοήσουμε τα επί μέρους στοιχεία, ειδικώς όταν κατηγοριοποιούμε ανθρώπους που ανήκουν σε εξω-ομάδες. Αυτή η τάση μας να θεωρούμε τα μέλη των εξω-ομάδων «ίδια μεταξύ τους», χωρίς να αναγνωρίζουμε τις ατομικές διαφορές που εντοπίζουμε στα μέλη της δικής μας ομάδας, ονομάζεται *φαινόμενο ομοιογένειας της εξω-ομάδας* (Mullen & Hu, 1989) και αποτελεί πρόσφορο έδαφος για προκαταλήψεις και διακρίσεις με γνώμονα την ομάδα, οι οποίες γιγαντώνονται και λαμβάνουν ακραία μορφή σε καιρούς πολέμου, όταν η μια ομάδα αναιρεί την ανθρώπινη ταυτότητα της άλλης. Από την άλλη πλευρά, η κατηγοριοποίηση μπορεί να μας οδηγήσει να ελαχιστοποιήσουμε τις διαφορές μεταξύ των μελών της εσω-ομάδας όσον αφορά τα χαρακτηριστικά που χαίρουν εκτίμησης, αλλά για τα ίδια χαρακτηριστικά να μεγεθύνουμε τις διαφορές μεταξύ έσω- και εξω-ομάδας. Επομένως, ενώ επιτρέπουν στο ανθρώπινο μυαλό να επεξεργαστεί πληροφορίες πιο αποτελεσματικά, οι κατηγορίες διαμορφώνουν επίσης τη βάση για προ-αποφάσεις οι οποίες ενδέχεται να οδηγήσουν στη δημιουργία στερεοτύπων. Ωστόσο, αυτού του είδους η μεροληψία μπορεί να μειωθεί εάν ελαττωθεί η απόσταση μεταξύ έσω- και εξω-ομάδας. Σύμφωνα με τον Tajfel (1978), όταν αντιλαμβανόμαστε ότι μια εξω-ομάδα παρουσιάζει ομοιότητα με τη δική μας ομάδα αναφορικά με ένα χαρακτηριστικό που θεωρούμε αξιόλογο, τότε είναι πιο πιθανό να βλέπουμε θετικά αυτή την ομάδα και να επιδιώκουμε την επαφή με τα μέλη της. Οι αισθητές ομοιότητες μειώνουν την αβεβαιότητα μιας ομάδας κατά την αλληλεπίδραση με μια άλλη.

ΘΕΩΡΙΑ

ΘΕΩΡΙΑ ΕΓΓΕΝΟΥΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η θεωρία αυτή περιγράφει τις υποτιθέμενες σχέσεις μεταξύ γνωρισμάτων του χαρακτήρα (βλ. Schneider, 1973, για μια ανασκόπηση της θεωρίας) και προτείνει την άποψη ότι οι άνθρωποι οργανώνουν τις ατομικές τους αντιλήψεις σε δέσμες-συστάδες. Επομένως, τα ατομικά γνωρίσματα του χαρακτήρα σχετίζονται με άλλα γνωρίσματα. Όταν εντοπίζουμε σε κάποιον ένα μεμονωμένο γνώρισμα, υποθέτουμε επίσης ότι αυτός ο κάποιος θα παρουσιάζει και άλλα γνωρίσματα που ανήκουν στην ίδια δέσμη. Δύο παραδόσεις είναι συνδεδεμένες με τη θεωρία εγγενούς προσωπικότητας. Η πρώτη ασχολείται με τον ρόλο των γενικών προκαταλήψεων στις κρίσεις των άλλων. Διάφοροι ερευνητές έχουν παρατηρήσει ότι οι άνθρωποι τείνουν να υπερβάλλουν ως προς το μέγεθος της σχέσης ανάμεσα στα γνωρίσματα του χαρακτήρα. Η τάση να θεωρούμε ότι κάποιος που διαθέτει ένα θετικό γνώρισμα έχει πιθανότητες να εμφανίζει και άλλα θετικά γνωρίσματα ονομάζεται φαινόμενο του φωτοστέφανου. Στην προσπάθειά τους να εξηγήσουν αυτά τα αντιληπτά μοτίβα, οι ερευνητές έχουν εξετάσει τις προκαταλήψεις που υποβόσκουν στη γλώσσα και μας οδηγούν να πιστεύουμε ότι οι σχέσεις μεταξύ των γνωρισμάτων είναι ισχυρότερες απ' ό,τι δείχνουν τα δεδομένα. Η δεύτερη παράδοση επικεντρώνεται στις επί μέρους διαφορές στην αντίληψη του κάθε ατόμου. Παραδείγματος χάριν, έχει βρεθεί ότι οι άνθρωποι εντάσσουν στην ίδια ομάδα τα γνωρίσματα *έξυπνος*, *ήσυχος* και *φιλικός*, ώστε, όταν κάποιος θεωρείται φιλικός, του αποδίδονται επίσης και τα χαρακτηριστικά της ησυχίας και της εξυπνάδας. Από τη στιγμή που σχηματίζουμε την πρώτη μας εντύπωση για κάποιον, παρουσιάζουμε την τάση να αναζητούμε στοιχεία που είναι συμβατά με αυτή την εντύπωση και την ενισχύουν, ενώ αγνοούμε τα στοιχεία εκείνα που δεν είναι συμβατά.

Παραπομπή

Schneider, David J. (1973), «Implicit personality theory: a review», *Psychological Bulletin*, 79(5): 294-309.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με την αντίληψη και την απόδοση σημασίας

Maddux, William W. and Masaki Yuki (2006), «The “ripple effect”: cultural differences in perceptions of the consequences of events», *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32: 669-683.

Η θεωρία στην πράξη

ΠΡΟΒΟΛΗ ΕΓΩΚΕΝΤΡΙΚΩΝ ΜΟΤΙΒΩΝ

Όλοι οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν τη δοκιμασία του σχηματισμού εντυπώσεων για τους άλλους χωρίς τη βοήθεια επαρκών πληροφοριών. Όταν εξάγουμε τέτοια συμπεράσματα, συχνά βασιζόμαστε σε θεωρίες εγγενούς προσωπικότητας, δηλαδή σε πεποιθήσεις σχετικά με τον τρόπο που οι άνθρωποι τείνουν να συσχετίζουν τα γνωρίσματα του χαρακτήρα (π.χ., ο όρος *υποτακτικός* υποδηλώνει κάποιον που είναι επίσης *αδύναμος*). Οι Critcher και Dunning (2009) διενήργησαν πέντε μελέτες σε προπτυχιακούς φοιτητές του Cornell University, με στόχο να εξετάσουν τον τρόπο που οι άνθρωποι δομούν τις θεωρίες εγγενούς προσωπικότητάς τους όταν διαμορφώνουν κρίσεις για τους άλλους. Από τους συμμετέχοντες ζητήθηκε να βαθμολογήσουν τους εαυτούς τους και τους συγκατοίκους τους σε έναν αριθμό γνωρισμάτων (π.χ., επιθετικότητα, κυριαρχικότητα, παθητικότητα). Τους ζητήθηκε επίσης να υπολογίσουν το ποσοστό ανθρώπων που εμφανίζουν το καθένα από τα γνωρίσματα αυτά εντός του ευρύτερου πληθυσμού, καθώς και τις υποθετικές πιθανότητες να παρουσιάζει κάποιος ένα συγκεκριμένο γνώρισμα εφόσον δίνει ενδείξεις ενός άλλου. Η έρευνα εντόπισε την «προβολή εγωκεντρικών μοτίβων». Ο όρος αυτός αναφέρεται στο γεγονός ότι οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τον τρόπο που είναι διαμορφωμένα τα γνωρίσματα στον εαυτό τους προκειμένου να σχηματίσουν πεποιθήσεις για τον τρόπο που τα ίδια γνωρίσματα σχετίζονται με τους άλλους. Οι μελέτες των Critcher και Dunning αποκάλυψαν ότι αν δύο γνωρίσματα εντοπίζονται από κοινού στον εαυτό μας, εικάζουμε ότι θα εντοπίζονται μαζί και σε άλλους ανθρώπους. Οι μελέτες κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι ο εαυτός αποτελεί σημαντική πηγή των θεωριών εγγενούς προσωπικότητας. Η επίγνωση που έχουν οι άνθρωποι για τον εαυτό τους μπορεί να επιδράσει καταφανώς στις πεποιθήσεις τους για τους άλλους.

Ερωτήσεις για να σας οδηγήσουν παρακάτω

Μπορούμε να κατηγοριοποιήσουμε τους ανθρώπους βάσει διαφόρων παραμέτρων – άνδρες, γυναίκες, βόρειοι, νότιοι, Βιετναμέζοι, παίκτες ράγκμπι. Τι είναι αυτό που καθορίζει ποια κατηγορία θα χρησιμοποιηθεί; Πώς αποφασίζουμε τον τρόπο που ταξινομούμε τους ανθρώπους;

Παραπομπή

Critcher, Clayton R. and David Dunning (2009), «Egocentric pattern projection: how implicit personality theories recapitulate the geography of the self», *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(1): 1-16.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με τη συνοχή των εντυπώσεων

Ng, Audrey S. and Eddie M. W. Tong (2013), «The relation between implicit theories of personality and forgiveness», *Personal Relationships*, 20(3): 479-494.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Οι αντιλήψεις μας μπορούν προφανώς να είναι προβληματικές/ελαττωματικές· ακόμα κι ένας ικανός παρατηρητής θα μπορούσε να κρίνει λάθος και να οδηγηθεί σε λανθασμένα συμπεράσματα. Από τη στιγμή που σχηματίζουμε εσφαλμένες εντυπώσεις, αυτές είναι πιθανό να διατηρηθούν. Με ποιο τρόπο σχηματίζουμε εντυπώσεις για τους άλλους; Πώς συνθέτουμε τις διαφορετικές πληροφορίες που λαμβάνουμε για κάποιον σε μια συνεκτική γενική εντύπωση;

Πολιτισμός και ερμηνεία

Ο πολιτισμός επηρεάζει τις μεταβλητές που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι για να ερμηνεύσουν αυτό που αντιλαμβάνονται. Μια μελέτη, στην οποία ζητήθηκε από φοιτητές διαφορετικού πολιτισμικού υποβάθρου να καταγράψουν τον τρόπο που αντιλαμβάνονται διάφορα χρώματα, εντόπισε εκπληκτικές και σημαντικές διαφορές στις απαντήσεις, οι οποίες εξαρτώνταν από τον πολιτισμό των ερωτηθέντων (Chen & Starosta, 2005). Για παράδειγμα, το κόκκινο αντιπροσωπεύει τη λάμψη και τον πλούτο για τους Κινέζους, οι οποίοι το χρησιμοποιούν και στους γάμους. Στους δυτικούς πολιτισμούς με τον γάμο συνδέεται το λευκό, καθώς θεωρείται ότι συμβολίζει την αγνότητα. Ένα αυτοκίνητο στολισμένο με λευκές κορδέλες είναι πιθανόν να χρησιμοποιηθεί ως γαμήλιο όχημα στους δυτικούς πολιτισμούς, ενώ σε έναν ασιατικό πολιτισμό μια αντίστοιχη διακόσμηση θα μπορούσε να δηλώνει κηδεία – το λευκό είναι χρώμα πένθους.

Ερμηνεύουμε τη σημασία όχι μόνο των αντικειμένων, αλλά και των γεγονότων, πάντα με βάση την προηγούμενή μας εμπειρία (Cooper κ.ά., 2007). Κάθε γεγονός λαμβάνει χώρα μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο που έχει συγκεκριμένο νόημα για την εμπλεκόμενη ομάδα ανθρώπων. Για παράδειγμα, ο ερχομός της Πρωτοχρονιάς εορτάζεται σε όλους τους πολιτισμούς, αν και με πολύ διαφορετικό τρόπο. Σε αντίθεση με τη δυτική Πρωτοχρονιά (που βασίζεται στο ρωμαϊκό ημερολόγιο), η κινεζική Πρωτοχρονιά είναι βασισμένη στο σεληνιακό ημερολόγιο και συνήθως τοποθετείται ανάμεσα στα τέλη Ιανουαρίου και στις αρχές Φεβρουαρίου. Οι εορτασμοί διαρκούν 15 μέρες, αρχίζοντας από την παραμονή της Πρωτοχρονιάς. Στο δείπνο σερβίρονται συγκεκριμένα παραδοσιακά πιάτα που συμβολίζουν ευχές ή ευλογίες για τον χρόνο που έρχεται: ψάρι για αφθονία, κοτόπουλο για καλή τύχη και *jiaozi* (κινεζικά dumplings) για επανένωση της οικογένειας. Οι άνθρωποι κρεμούν επίσης χαρτιά καλοτυχίας έξω από την μπροστινή τους πόρτα και ταΐζουν γλυκά τον Θεό της Κουζίνας προτού αυτός ανέβει στον ουρανό για να αναφέρει στον Αυτοκράτορα από Νεφρίτη τα σχετικά με τις δραστηριότητες της οικογένειας κατά τη χρονιά που πέρασε (αυτό θυμίζει κάπως το ευρωπαϊκό έθιμο, σύμφωνα με το οποίο αφήνονται γλυκά για τον Άγιο Νικόλαο τα Χριστούγεννα). Συνηθίζεται επί-

σης οι γονείς ή οι παππούδες να χαρίζουν στα παιδιά «τυχερά χρήματα» σε φακέλους από έντονο κόκκινο χαρτί· τα χρήματα αυτά συμβολίζουν ευχές για έναν ομαλό και ευτυχισμένο νέο χρόνο.

Ο πολιτισμός επηρεάζει το είδος των πληροφοριών στο οποίο αποδίδουν έμφαση οι άνθρωποι όταν ερμηνεύουν γεγονότα ή συμπεριφορές. Το να μιλά κανείς λιγότερο και να ακούει περισσότερο θεωρείται δείγμα σεβασμού στον ιαπωνικό πολιτισμό· στην Αυστραλία, η ίδια συμπεριφορά μπορεί να ερμηνευθεί ως έλλειψη αυτοπεποίθησης. Οι άνθρωποι ενδέχεται επίσης να προσπαθήσουν να εξηγήσουν μια

Φωτογραφία 4.2 Κόκκινοι φάκελοι με τυχερά χρήματα δίνονται σύμφωνα με το έθιμο στα παιδιά από γονείς ή παππούδες την παραμονή της κινεζικής Πρωτοχρονιάς, ως ευχές για έναν ομαλό και ευτυχισμένο νέο χρόνο. Copyright © Shuang Liu. Χρησιμοποιείται με άδεια.

συμπεριφορά που παρατηρούν αποδίδοντάς την σε προσωπικούς ή περιπτωσιολογικούς λόγους. Κάθε φορά που εξηγούμε τη συμπεριφορά κάποιου με όρους προσωπικότητας, κινήτρου ή προσωπικών προτιμήσεων, χρησιμοποιούμε προσωπικές αποδόσεις. Κάθε φορά που εξηγούμε μια συμπεριφορά με όρους ασυνήθιστων συνθηκών, κοινωνικής πίεσης ή φυσικών δυνάμεων πέρα από τον έλεγχο του δράντος, χρησιμοποιούμε περιπτωσιολογικές αποδόσεις. Όταν αποδίδουμε κάπου μια συμπεριφορά βασισμένοι σε προσωπικούς ή περιπτωσιολογικούς παράγοντες, είμαστε επιρρεπείς στη μεροληψία. Συγκεκριμένα, επιδεικνύουμε αυτο-εξυπηρετική προτίμηση – τείνουμε, δηλαδή, να αποδίδουμε τη θετική συμπεριφορά των μελών της εσω-ομάδας σε προσωπικούς παράγοντες και την αρνητική συμπεριφορά τους σε περιπτωσιολογικούς παράγοντες. Αντιθέτως, συνηθίζουμε να αποδίδουμε τη θετική συμπεριφορά των μελών εξω-ομάδων σε περιπτωσιολογικούς παράγοντες και την αρνητική τους συμπεριφορά σε προσωπικούς (Jaspers & Hewstone, 1982). Για παράδειγμα, η αποτυχία ενός μαθητή να περάσει μια εξέταση θα μπορούσε να αποδοθεί σε έλλειψη ευστροφίας από την πλευρά του μαθητή (ενδογενής παράγοντας) ή σε υπερβολική κοινωνική/οικογενειακή πίεση ως αιτία της κακής του επίδοσης (εξωγενής παράγοντας).

Αυτές οι διαφορές ως προς την ερμηνεία έχουν πολιτισμική χροιά και ενδέχεται να οδηγήσουν σε παρεξηγήσεις. Οι Κινέζοι διστάζουν να πουν «όχι» σε εμπορικές διαπραγματεύσεις, ιδιαίτερος απέναντι σε ξένους εμπορικούς εταίρους, καθώς αυτό θα μπορούσε να διαταράξει την αρμονία. Όταν τους γίνεται μια ερώτηση στην οποία η απάντηση είναι «όχι», είναι πιθανόν να απαντήσουν «ίσως». Τέτοιου τύπου δυσκολίες προέκυψαν στις διαπραγματεύσεις ανάμεσα σε ένα αυστραλιανό πανε-

πιστήμιο και μια κινεζική κυβερνητική υπηρεσία σχετικά με την ίδρυση ενός ιδιότυπου που σχετίζεται με το πανεπιστήμιο. Μέρος του προβλήματος που παρουσιάστηκε κατά την επίτευξη συμφωνίας ήταν η απογοήτευση που ένιωθαν οι Αυστραλοί αντιπρόσωποι όταν είτε δεν λάμβαναν απάντηση σε κάποιο σημαντικό ή δύσκολο ζήτημα είτε η απάντηση αυτή ήταν «ίσως». Ένας Δυτικός μάλλον θα θεωρήσει ότι το *ίσως* υποδηλώνει πιθανότητα, ενώ για έναν Κινέζο η ίδια λέξη αποτελεί στην ουσία έναν πλάγιο τρόπο για να πει «όχι». Προκειμένου να είμαστε περισσότερο ακριβείς στις αποδόσεις μας και επομένως πιο αποτελεσματικοί στη διαπολιτισμική μας επικοινωνία, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τεχνικές όπως ο έλεγχος αντίληψης, η ενεργή παρακολούθηση του συνομιλητή και η ανατροφοδότηση. Οι τεχνικές αυτές μας βοηθούν να εξασφαλίσουμε ότι αυτό στο οποίο αποσκοπούμε δεν είναι τίποτα περισσότερο από το να ερμηνεύσουμε τα λόγια ή τις πράξεις κάποιου.

ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Ο πολιτισμός διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στην επιλογή πληροφοριών ανάμεσα στα διαθέσιμα εξωτερικά ερεθίσματα, στον τρόπο που δομούμε την εισερχόμενη πληροφορία και στην απόδοση σημασίας στην επεξεργασμένη πληροφορία. Ως αποτέλεσμα, είναι πιθανόν η πολιτισμική μας κοινωνικοποίηση να ενθαρρύνει τον εθνοκεντρισμό. Υψηλά επίπεδα εθνοκεντρισμού ενδέχεται να οδηγήσουν στη δημιουργία στερεοτύπων, προκαταλήψεων, ακόμα και ρατσισμού· όλα τα παραπάνω αποτελούν εμπόδια για την επιτυχή διαπολιτισμική επικοινωνία.

Περαιτέρω διάβασμα στο διαδίκτυο. Έχετε ελεύθερη πρόσβαση στο παρακάτω άρθρο στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου <https://study.sagepub.com/liu2e>: Maddux, William W. and Masaki Yuki (2006), «The “ripple effect”: cultural differences in perceptions of the consequences of events», *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32: 669-683.

Εθνοκεντρισμός

Εθνοκεντρισμός ονομάζεται η τάση των ανθρώπων να θέτουν τον πολιτισμό τους (εσω-ομάδα) ως σημείο αναφοράς, θεωρώντας παράλληλα τους άλλους πολιτισμούς (εξω-ομάδες) ως ασήμαντους ή κατώτερους (Neuliep, 2012). Ο Gudykunst (2004) τονίζει ότι ο πολιτισμικός προσανατολισμός κάποιου λειτουργεί ως φίλτρο για την επεξεργασία εισερχόμενων και εξερχόμενων λεκτικών και μη λεκτικών μηνυμάτων. Επομένως, ως ένα σημείο, όλες οι περιπτώσεις διαπολιτισμικής επικοινωνίας αναπόφευκτα φορτίζονται με κάποιο βαθμό εθνοκεντρισμού. Στην πιο ήπια μορφή του, ο εθνοκεντρισμός έχει τη δυνατότητα να ενισχύσει την επιβίωση, την αλληλεγγύη, την ομοιογένεια, την αφοσίωση και τη συνεργασία μέσα σε μια εσω-ομάδα.

Πολλοί ερευνητές αναγνωρίζουν τον εθνοκεντρισμό ως ένα φαινόμενο που συναντάται παντού. Όπως επισημαίνει ο Charon (2007: 156):

Οι ομάδες αναπτύσσουν διαφορές μεταξύ τους, όπως κάνουν και οι επίσημες οργανώσεις, οι κοινότητες και οι κοινωνίες. Χωρίς αλληλεπίδραση με ξένους, οι διαφορές γίνονται πιο δύσκολα αντιληπτές και δύσκολο να μην υποστούν κριτική. Ό,τι θεωρούμε αληθινό γίνεται κάτι βολικό για μας· ό,τι είναι βολικό γίνεται σωστό. Ό,τι δεν καταλαβαίνουμε γίνεται κάτι λιγότερο από σωστό.

Ο εθνοκεντρισμός είναι ένα συνεχές· η θέση μας σε αυτό το συνεχές καθορίζει την απόσταση που δημιουργούμε όταν επικοινωνούμε με ανθρώπους από διαφορετικούς πολιτισμούς ή ομάδες. Στο υψηλότερο άκρο του συνεχούς υπάρχει μεγαλύτερη απόσταση ανάμεσα σε εσω-ομάδες και εξω-ομάδες, καθώς και έλλειψη ευαισθησίας απέναντι στα αισθήματα και στην οπτική της άλλης ομάδας. Στο άλλο άκρο της κλίμακας, χαμηλά επίπεδα εθνοκεντρισμού αντικατοπτρίζουν μια επιθυμία για μείωση της απόστασης στην επικοινωνία ανάμεσα σε μας και στους άλλους, όπως και τη χρήση συμπεριληπτικής γλώσσας (Cooper κ.ά., 2007). Ένα υψηλό επίπεδο εθνοκεντρισμού θα ήταν δυσλειτουργικό στη διαπολιτισμική επικοινωνία, καθώς δημιουργεί απόσταση κατά την επικοινωνία (Gudykunst & Kim, 1984). Οι ιδιαίτερα εθνοκεντρικοί άνθρωποι τείνουν να επιδίδονται σε εγωκεντρικό διάλογο στον οποίο χρησιμοποιούν τις δικές τους πολιτισμικές σταθερές για να κρίνουν την εμπειρία της επικοινωνίας με τους γύρω τους. Ο εθνοκεντρισμός αυτού του βαθμού μπορεί να οδηγήσει σε προκαταλήψεις, στερεότυπα ή διακρίσεις, επομένως εμποδίζει την αποτελεσματική διαπολιτισμική επικοινωνία υποβαθμίζοντας ή αποτρέποντας την κατανόηση. Σε αντιδιαστολή με τον εθνοκεντρισμό, ο *πολιτισμικός σχετικισμός* συνιστά τον βαθμό στον οποίο ένα άτομο κρίνει έναν άλλο πολιτισμό εντός του ευρύτερου πλαισίου του (Chen & Starosta, 2005). Εάν απομονωθεί, ένα επιμέρους στοιχείο ενός πολιτισμού μπορεί να φαντάζει παράξενο σε ένα μη μέλος του πολιτισμού αυτού, αλλά γενικά έχει νόημα όταν ειδωθεί υπό το πρίσμα άλλων στοιχείων του συγκεκριμένου πολιτισμού (βλ. Κεφάλαιο 3). Ας πάρουμε το προηγούμενο παράδειγμα σχετικά με την κατανάλωση φαγητού με τα χέρια, πρακτική περισσότερο αποδεκτή στην Ινδία παρά στον αγγλοσαξονικό πολιτισμό. Όταν κάποιος δει αυτό το μεμονωμένο στοιχείο εντός ενός ευρύτερου πλαισίου (για παράδειγμα, την ινδική πεποίθηση ότι ο Θεός δίνει στους ανθρώπους χέρια ώστε να μπορούν να προσφέρουν και να τρώνε φαγητό), τότε αυτή η ινδική συμπεριφορά αποκτά νόημα για τους Αγγλοσάξονες. Η ερμηνεία της συμπεριφοράς ενός ατόμου μέσω του δικού του πολιτισμικού πλαισίου αναφοράς αυξάνει τις πιθανότητες αποτελεσματικής επικοινωνίας. Οπότε, για να καταλάβουμε έναν άλλο πολιτισμό χρειάζεται να επικοινωνήσουμε με τους ανθρώπους του και να κατανοήσουμε καλύτερα τις πρακτικές και τις πεποιθήσεις τους, ενισχύοντας την αίσθηση του πολιτισμικού σχετικισμού.

Στερεότυπα

Τα στερεότυπα εις βάρος ομάδων είναι προκατασκευασμένες πεποιθήσεις σχετικά με ορισμένα χαρακτηριστικά τους, θεμελιωμένες σε συγκεκριμένες φυσικές ιδιότητες ή στην κοινωνική θέση της εκάστοτε ομάδας. Τα στερεότυπα αποτελούν υπεργενικεύσεις και ενέχουν τον κίνδυνο να επεκταθούν αδικώς και σε άλλα μέλη της ομάδας (Hilton & von Hippel, 1996). Ο όρος *στερεότυπο* προέρχεται από την ελληνική λέξη *στερεός* με την έννοια του συμπαγούς, και τη λέξη *τύπος* με την έννοια της εντύπωσης ή ενός σκαλισμένου σημαδιού. Έτσι, με την αρχική της σημασία, η λέξη *στερεότυπο* σημαίνει *συμπαγής εντύπωση*. Το 1798, στην αρχή της βιομηχανικής εποχής, δύο Ευρωπαίοι τυπογράφοι εφηύραν έναν νέο τρόπο για να αναπαράγουν εικόνες που θα εφάρμοζαν μόνιμα. Αυτή η διαδικασία σύνθεσης εικόνων ονομάστηκε στερεοτύπωση. Ο Walter Lippmann είναι υπεύθυνος για την πρώτη σύγχρονη χρήση του όρου, καθώς στο βιβλίο του *Κοινή Γνώμη* (1922) τον χρησιμοποίησε για να αναφερθεί σε μια ψυχολογική διαδικασία διαμόρφωσης διανοητικών εικόνων. Η ισχυρή εξάρτηση των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης από τα στερεότυπα σημαίνει ότι πιθανότατα είμαστε όλοι εξοικειωμένοι με το στερεότυπο του φιλόδοξου, εξωστρεφούς Αμερικανού, του χαλαρού Αυστραλού που αγαπά την παραλία ή του γεμάτου σεβασμό Ιάπωνα με το πάθος του για την τεχνολογία, μεταξύ πολλών άλλων, βασισμένων σε παράγοντες όπως τα εθνικά, πληθυσμιακά, κοινωνικά ή σεξουαλικά χαρακτηριστικά. Ο όρος στερεότυπο χρησιμοποιείται συχνά με αρνητική σημασία, όταν αναφέρεται σε μια υπεραπλουστευμένη εικασία σχετικά με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που έχουν συνδεθεί με μια ομάδα.

Τα στερεότυπα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αρνηθούν τον σεβασμό ή τη νομιμότητα σε ένα άτομο όσον αφορά τη συμμετοχή του σε μια ομάδα. Ένα στερεότυπο μπορεί να αποτελεί μια συμβατική και προκατειλημμένη γνώμη ή εικόνα βασισμένη στην πεποίθηση ότι υπάρχουν στάσεις, στοιχεία της εξωτερικής εμφάνισης και συμπεριφορές που είναι κοινές σε όλα τα μέλη μιας συγκεκριμένης ομάδας. Μπορεί να προκύψει από τη λανθασμένη συσχέτιση ή σύνδεση δύο μεταβλητών. Για παράδειγμα, από την 11η Σεπτεμβρίου και μετά, στα αεροδρόμια του δυτικού κόσμου, οι μουσουλμάνοι επιβάτες των αεροπλάνων ή οποιοδήποτε έχουν μεσανατολίτικη εμφάνιση είναι πιο πιθανό να τραβήξουν την προσοχή της ασφάλειας από ό,τι άλλοι άνθρωποι. Παρομοίως, από τη στιγμή που ξεκίνησε η διαδομένη κάλυψη φυσικών και πολεμικών καταστροφών σε πολλές αφρικανικές χώρες από τα μέσα ενημέρωσης, μια ομάδα σκουρόχρωμων παιδιών είναι αρκετά πιθανό να κατηγοριοποιηθούν από Ευρωπαίους ότι αποτελούν πρόσφυγες ή παιδιά από κάποιο αφρικανικό χωριό που μαστίζεται από τη φτώχεια. Τα στερεότυπα είναι μορφές κοινωνικής ομοφωνίας, όχι ατομικά συμπεράσματα· παρόλο που δεν τα κατασκευάζουμε οι ίδιοι, όταν τα χρησιμοποιούμε προσθέτουμε τη φωνή μας στην ομοφωνία που τα διαιωνίζει.

Τα στερεότυπα συχνά αποτελούν τη βάση προκαταλήψεων και συνήθως επιστρατεύονται για την επεξήγηση πραγματικών ή φανταστικών διαφορών, όπως αυτές που έχουν να κάνουν με τη φυλή, το φύλο, τη θρησκεία, την εθνική ταυτότητα, την κοινωνική τάξη, το επάγγελμα ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό. Η έρευνα έχει δείξει ότι τα στερεότυπα μπορούν να επιδράσουν τόσο πάνω σε αυτόν που τα υποστηρίζει όσο και πάνω στο αντικείμενό τους (Steel & Aronson, 1995). Για παράδειγμα, μη γηγενείς χρήστες των Αγγλικών έχουν μειονέκτημα σε αγγλόφωνες κοινωνικές και ακαδημαϊκές συνθήκες εξαιτίας της προφοράς τους, ενώ συχνά η προφορά τους πιστεύεται ότι υποδηλώνει την ανικανότητά τους να αποδώσουν τόσο καλά όσο η πλειοψηφική ομάδα (Woodrow, 2006). Επομένως, οι εθνικές μειονότητες είναι πιθανόν να αντιμετωπίσουν άγχος και μείωση της αποδοτικότητάς τους, κάτι που μπορεί να τις κάνει να αποσυρθούν από την επικοινωνία με ανθρώπους του πολιτισμού υποδοχής (Lesko & Corpus, 2006). Εάν το άτομο δεν αποδώσει ικανοποιητικά σε ένα στερεοτυπικό πεδίο (π.χ., στην περίπτωση της ακαδημαϊκής επίδοσης), αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως τυπικό γεγονός, ενισχύοντας το αρνητικό στερεότυπο που έχει ήδη επισυναφθεί στη συγκεκριμένη ομάδα (Steel, Spencer & Aronson, 2002). Οι Clark και Kashima (2007) παρουσίασαν τον σημαντικό ρόλο που παίζουν οι διηγήσεις στο να μας ενθαρρύνουν να διατηρούμε τα στερεότυπά μας για άλλες ομάδες – διηγούμαστε και θυμόμαστε ιστορίες που τονίζουν εκείνες τις ιδιότητες και συμπεριφορές που είναι συμβατές με τα στερεότυπα.

Φωτογραφία 4.3 Γυναίκες από τα Εμιράτα που φορούν την παραδοσιακή *abaya* ψωνίζουν στο κέντρο του Dubai. Copyright © Alison Rae. Χρησιμοποιείται με άδεια.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Καταγράψτε ένα στερεότυπο, πού και πότε το μάθατε, ποιος σας το δίδαξε, και πώς θα μπορούσε να έχει επηρεάσει τη στάση και τη συμπεριφορά σας. Πόσο αληθές είναι αυτό το στερεότυπο; Έχει αλλάξει με την πάροδο του χρόνου; Αν ναι, ποιοι είναι οι λόγοι της αλλαγής; Αν όχι, τι ήταν αυτό που το διαιώνισε;

ΘΕΩΡΙΑ

ΑΥΤΟΕΚΠΛΗΡΟΥΜΕΝΗ ΠΡΟΦΗΤΕΙΑ

Ως *αυτοεκπληρούμενη προφητεία* ονομάζεται μια δήλωση που προκαλεί την επαλήθευσή της αλλάζοντας άμεσα ή έμμεσα κάποιες πράξεις. Στο βιβλίο του *Κοινωνική Θεωρία και Κοινωνική Δομή* (1968), ο Robert Merton αναφέρει ότι μια αυτοεκπληρούμενη προφητεία αποτελεί έναν λανθασμένο ορισμό της κατάστασης, ο οποίος πυροδοτεί μια νέα συμπεριφορά που καθιστά την αρχική, λανθασμένη ιδέα «αληθή». Με άλλα λόγια, μια λανθασμένη προφητεία μπορεί να επηρεάσει επαρκώς τις συμπεριφορές των ανθρώπων, ώστε αυτοί τελικά να την επαληθεύσουν με τις αντιδράσεις τους. Για παράδειγμα, αν μια καθηγήτρια πιστεύει ότι όλοι οι Αμερικανοί μαθητές συμμετέχουν ενεργά στην τάξη, θα μπορούσε να τους αντιμετωπίσει αντιστοίχως, δίνοντάς τους περισσότερες ευκαιρίες για να μιλήσουν. Έτσι, η καθηγήτρια εκπληρώνει η ίδια την προφητεία της, ενθαρρύνοντας τους μαθητές να συμπεριφέρονται σύμφωνα με αυτήν. Η αυτοεκπληρούμενη προφητεία μπορεί επίσης να εφαρμοστεί στην αυτο-αντίληψη. Όταν στους ανθρώπους δίνεται ένας προσδιορισμός που υποτίθεται ότι τους περιγράφει, αυτοί συμπεριφέρονται σύμφωνα με αυτόν τον προσδιορισμό. Το να αποκαλέσει κάποιος έναν άλλο «τεμπέλη» μπορεί να αυξήσει τις πιθανότητες αυτό το άλλο άτομο να συμπεριφερθεί κατ' αυτό τον τρόπο. Εάν μια Ασιάτισσα μαθήτρια πιστεύει ότι «οι Ασιάτες είναι καλοί στα μαθηματικά», μπορεί να αντιμετωπίσει λιγότερα προβλήματα στο μάθημα της στατιστικής απ' αυτούς που δηλώνουν ανεπάρκεια στα μαθηματικά, απλώς και μόνο επειδή έχει αυτοπεποίθηση στο συγκεκριμένο μάθημα.

Παραπομπή

Merton, Robert K. (1968), *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με τις αυτοεκπληρούμενες προφητείες

Biggs, Michael (2009), «Self-fulfilling prophecies», in P. Bearman and P. Hedström (eds), *The Oxford Handbook of Analytical Sociology*. Oxford: Oxford University Press. pp. 294-314.

Η θεωρία στην πράξη

ΜΥΘΟΙ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΑΠΟ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΟΥΣ

Η Τεχνολογία Πληροφοριών και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) έχει μεγάλες δυνατότητες να βελτιώσει και να εμπλουτίσει τη ζωή των ηλικιωμένων. Ωστόσο, υπάρχουν διαδεδομένοι μύθοι σχετικά με τη χρήση ΤΠΕ από ηλικιωμένους. Οι Wandke, Sengpiel και Sonksen (2012) εντόπισαν έξι κοινούς μύθους που είναι διαδεδομένοι μεταξύ των επιστημόνων και μη-

χανολόγων υπολογιστών, των προγραμματιστών, του ευρέως κοινού, ακόμα και των ίδιων των ηλικιωμένων. Αυτοί είναι:

1. Περίμενε και θα δεις. Το πρόβλημα που έχουν αυτή τη στιγμή οι ηλικιωμένοι με την ΤΠΕ είναι απλά παροδικό· οι μελλοντικές γενιές ηλικιωμένων θα κατέχουν την απαραίτητη γνώση και τις ικανότητες για να χρησιμοποιούν ΤΠΕ χωρίς προβλήματα.
2. Οι ηλικιωμένοι θεωρούν τους υπολογιστές άχρηστους και αχρείαστους. Μπορεί να γνωρίζουν για τις ΤΠΕ αλλά θεωρούν πως δεν έχουν κάποια χρησιμότητα για την προσωπική τους ζωή.
3. Οι ηλικιωμένοι δεν έχουν τις φυσικές δυνατότητες για να χρησιμοποιήσουν ΤΠΕ. Οι ηλικιωμένοι έχουν προβλήματα με τις γραμματοσειρές, το κοντράστ, τη φωτεινότητα και άλλα στοιχεία.
4. Οι ηλικιωμένοι δεν μπορούν να κατανοήσουν τη διαδραστική τεχνολογία των υπολογιστών. Δεν διαθέτουν την απαιτούμενη γνώση και γλώσσα για να περιγράψουν τις λειτουργίες και τα αντικείμενα ενός υπολογιστή.
5. Δεν μπορείς να μάθεις σε ένα γέρικο σκυλί καινούργια κόλπα. Οι ηλικιωμένοι δεν έχουν κίνητρο και δεν είναι γνωστικά ικανοί να διδαχθούν νέες τεχνολογίες.

Ενώ κάθε μύθος μπορεί να περιέχει ένα ψήγμα αλήθειας, οι μύθοι αποτελούν υπεργενικεύσεις, οδηγώντας τους ηλικιωμένους να αποφεύγουν να χρησιμοποιούν υπολογιστές· αυτό σημαίνει πως κάθε μύθος εξελίσσεται σε αυτοεκπληρούμενη προφητεία. Επειδή οι μύθοι έχουν την τάση να αυτοεκπληρώνονται και να αυτοενισχύονται, το άρθρο υποστηρίζει πως δεν θα έπρεπε να περιμένουμε να εξαφανιστούν οι μύθοι και οι φραγμοί ως διά μαγείας, αλλά να αναλάβουμε την ευθύνη να σχεδιάσουμε προγράμματα φιλικά προς τους χρήστες για όλες τις ηλικιακές ομάδες και να ενθαρρύνουμε τους ηλικιωμένους να χρησιμοποιούν ΤΠΕ.

Ερωτήσεις για να σας οδηγήσουν παρακάτω

Οι σχεδιαστές υπολογιστών, οι μηχανολόγοι, οι προγραμματιστές, ακόμα και οι ίδιοι οι ηλικιωμένοι είναι πεπεισμένοι ότι «δεν μπορείς να μάθεις σε ένα γέρικο σκυλί καινούργια κόλπα». Ωστόσο, οι άνθρωποι μπορούν να διδαχθούν καινούργια κόλπα, εφόσον υπάρχει κίνητρο. Πώς διακρίνουμε μεταξύ ικανότητας και κινήτρου; Πώς θα μπορούσαμε να διευκολύνουμε την εκμάθηση της χρήσης ΤΠΕ από τους ηλικιωμένους;

Παραπομπή

Wandke, Hartmut, Michael Sengpiel and Malte Sönksen (2012), «Myths about older people's use of information and communication technology», *Gerontology*, 58: 564-570.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με τις αυτοεκπληρούμενες προφητείες

Olsson, Andreas, Susanna Carmona, Geraldine Downey, Niall Bolger and Kevin N. Ochsner (2013), «Learning biases underlying individual differences in sensitivity to social rejection», *Emotion*, 13(4): 616-621.

Προκατάληψη

Η προκατάληψη αποτελεί μια αρνητική στάση απέναντι σε ορισμένα άτομα, η οποία προκύπτει από στερεότυπα (Corper κ.ά., 2007). Συνιστά ένα σύνολο γενικευμένων εκτιμήσεων για έναν άνθρωπο, για ένα αντικείμενο ή μία πράξη, που έχουν δημιουργηθεί μέσω ατομικής εμπειρίας, διαπροσωπικής επικοινωνίας ή επιρροής των μέσων ενημέρωσης. Οι προκαταλημμένοι άνθρωποι διαστρεβλώνουν τα στοιχεία προκειμένου να τα ταυριάζουν στην προκατάληψή τους ή απλώς αγνοούν στοιχεία που δεν είναι συμβατά με την οπτική τους (Allport, 1954). Ο Brislin (1981) εκφράζει την άποψη ότι η προκατάληψη εξυπηρετεί διάφορες λειτουργίες, η πρώτη εκ των οποίων είναι ωφελμιστική: οι προκαταλήψεις μας ενδέχεται να ανταμειφθούν οικονομικά ή κοινωνικά. Για παράδειγμα, η προκατάληψη ενάντια σε μειονοτικές ομάδες μπορεί να τοποθετήσει τους ανθρώπους του επικρατούντος πολιτισμού σε πιο ευνοϊκή θέση στον ανταγωνισμό της αγοράς εργασίας. Η δεύτερη λειτουργία είναι προς υπεράσπιση του εγώ: η προκατάληψη μας επιτρέπει να αποφύγουμε να παραδεχτούμε κάποια πράγματα για τον εαυτό μας. Παραδείγματος χάριν, αν κάποιος αποτύχει σε μια επιδίωξη, θα μπορούσε να κατηγορήσει αυτούς που πέτυχαν και, κάνοντας αυτό, να αποφύγει να εξετάσει τους λόγους της δικής του αποτυχίας, προστατεύοντας μ' αυτό τον τρόπο την αυτοεκτίμησή του. Η προκατάληψη λειτουργεί επίσης στην έκφραση αξιών, καθώς επιτρέπει στους ανθρώπους να τονίσουν τα στοιχεία που εκτιμούν στη ζωή, όπως τη συσχέτιση με μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Επιτελεί όμως και μια λειτουργία γνώσης. Αυτή η τέταρτη λειτουργία μάς επιτρέπει να οργανώσουμε και να δομήσουμε τον κόσμο μας με τρόπους που έχουν νόημα για μας και είναι σχετικά βολικοί. Επομένως, η ανταπόκριση κάποιου με καθορισμένο τρόπο σε μια συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων αποτελεί μια τάση που μπορεί να διδαχθεί. Όταν είμαστε προκαταλημμένοι με μια ομάδα, αυτό μπορεί να εκδηλωθεί σε πράξεις που υποκινούνται από τις προτιμήσεις μας, όπως τη διάκριση.

Ο Brislin (1981) κατηγοριοποίησε περαιτέρω την προκατάληψη ανάλογα με την ένταση της πράξης ή της αντίδρασης: λεκτική βία, φυσική αποφυγή, διάκριση, φυσική επίθεση, σφαγή. Η πρώτη από τις πέντε αυτές μορφές προκατάληψης, η λεκτική βία, συνοδεύεται συχνά από τη χρήση ετικετών. Για παράδειγμα, λεκτική βία υποκινούμενη από φυλετική προκατάληψη περιλαμβάνει σωρεία ρατσιστικών όρων όπως «κιτρινιάρης», «σχιστομάτης», «αράπης» και «βρωμοεγγλέζος». Η δεύτερη μορφή προκατάληψης, η φυσική αποφυγή, εντοπίζεται όταν μια ομάδα ανθρώπων είναι ανεπιθύμητοι και τους αποφεύγουν λόγω των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων, της γλώσσας τους και των εθίμων τους. Αυτού του τύπου η προκατάληψη μπορεί να οδηγήσει κάποιον να αποφεύγει να δημιουργεί φιλίες, να κυκλοφορεί ή να δουλεύει με συγκεκριμένους ανθρώπους, εξαιτίας αυτών που αντιλαμβάνεται ως διαφορές ανάμεσά τους. Η διάκριση, η τρίτη μορφή προκατάληψης, έχει να κάνει με την άρνηση ευκαιριών στα μέλη εξω-ομάδων. Η διάκριση εντοπίζεται στην αγο-

ρά εργασίας, στην εστίαση, στα πολιτικά δικαιώματα, στις ευκαιρίες για μόρφωση και αλλού. Συνήθως βασίζεται στο φύλο, στην κοινωνική τάξη, στη θρησκεία, στο χρώμα του δέρματος ή σε κάποιο άλλο φυσικό χαρακτηριστικό. Η πολιτική της «Λευκής Αυστραλίας», μια κατευθυντήριος γραμμή για τη μετανάστευση που δεν ανακλήθηκε ως τη δεκαετία του 1980, ήταν παράδειγμα μιας τέτοιας μορφής προκατάληψης. Νομιμοποιούσε τη διάκριση απέναντι σε πιθανούς μετανάστες που δεν είχαν το «επιθυμητό» εθνικό υπόβαθρο – αρχικά οποιονδήποτε δεν ήταν δυτικοευρωπαϊκής καταγωγής.

Καθώς ο βαθμός διάκρισης εντείνεται, γεννιέται η πιθανότητα σωματικής επίθεσης στην ομάδα στόχο. Η εξέγερση της Cronulla στο Σίδνεϋ το 2005 (βλ. Κεφάλαιο 9), στην οποία έχουν γίνει πολλές αναφορές, είναι ένα παράδειγμα της τέταρτης μορφής προκατάληψης, της φυσικής επίθεσης, στην οποία η φυλετική διάκριση απέναντι σε ανθρώπους λιβανέζικης ή μεσανατολίτικης καταγωγής κατέληξε σε σωματική βία. Η χειρότερη μορφή προκατάληψης είναι η σφαγή. Η καύση γυναικών στην πυρά με την κατηγορία της μάγισσας στις αμερικανικές αποικίες, η γενοκτονία του εβραϊκού πληθυσμού της Γερμανίας από τον Χίτλερ και, πιο πρόσφατα, η σύγκρουση και εθνοκάθαρση στη Βοσνία και τη Ρουάντα είναι τέτοια ακραία παραδείγματα.

Τα στερεότυπα και η προκατάληψη αναπτύσσονται μέσω της κοινωνικοποίησης. Καθώς μεγαλώνουμε, διδασκόμαστε νέα στερεότυπα από τους γονείς, τους φίλους, τα σχολεία, την Εκκλησία, καθώς και από την προσωπική μας εμπειρία. Ακόμα, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης παίζουν σημαντικό ρόλο στην καλλιέργεια στερεοτύπων για διάφορες κοινωνικές ομάδες, καθώς κατασκευάζουν την «εικόνα μέσα στο κεφάλι μας». Επειδή τα στερεότυπα και η προκατάληψη βασίζονται στα πιστεύω μας και στις στάσεις μας, επηρεάζουν τον τρόπο που επικοινωνούμε σε διαπολιτισμικές συναντήσεις. Μπορούν να παρεμποδίσουν την επικοινωνία, να δημιουργήσουν αρνητικά αισθήματα και να προκαλέσουν σύγκρουση. Για να αποφευχθεί αυτό το πρόβλημα, θα πρέπει να αναπτύξουμε διαπολιτισμική ενσυναίσθηση, προβάλλοντας τους εαυτούς μας στη θέση του άλλου ανθρώπου κατά τη διάρκεια μιας πράξης διαπολιτισμικής επικοινωνίας.

Ρατσισμός

Ο *ρατσισμός* αναφέρεται στην πεποίθηση ότι κάποιες φυλετικές ομάδες είναι ανώτερες και ότι κάποιες άλλες είναι υποχρεωτικά κατώτερες. Είναι ριζωμένος στην πεποίθηση ότι υπάρχουν φυλές κυρίαρχες απέναντι σε άλλες και ότι αυτή η ανωτερότητά τους έχει βιολογική βάση. Επομένως, υποβαθμίζει και θέτει ως κατώτερες συγκεκριμένες φυλετικές ή εθνικές ομάδες με βάση τα βιολογικά χαρακτηριστικά τους. Οι ρατσιστές πιστεύουν πως οι φυλετικές διαφορές δεν μπορούν να επηρεαστούν από τον πολιτισμό ή την εκπαίδευση και ότι η βιολογική ανωτερότητα

μεταφράζεται και ως πολιτισμική, διανοητική, ηθική και κοινωνική. Ο ρατσισμός συνήθως είναι προϊόν άγνοιας, φόβου και μίσους. Είναι παγκόσμιο φαινόμενο και συχνά αντικατοπτρίζει βαθιά ριζωμένες ιστορικές, κοινωνικές και πολιτισμικές ανισότητες, καθώς και ανισότητα εξουσίας στην κοινωνία, ενώ ταυτόχρονα διακρίνεται μέσα από αυτά τα ίδια τα προβλήματα. Οι παρανοήσεις που γεννά είναι συχνά θεμελιωμένες στον φόβο απέναντι στο διαφορετικό, συμπεριλαμβανομένων των διαφορών στα έθιμα, στις αξίες, στη θρησκεία, στη φυσική εμφάνιση και στους τρόπους ζωής και θεώρησης του κόσμου. Ο ρατσισμός, η χρήση στερεοτύπων, η προκατάληψη και η διάκριση συχνά συνδέονται. Όταν μια φυλετική ομάδα σημαδεύεται ως κατώτερη, τα στερεότυπα γύρω απ' αυτήν τείνουν να είναι αρνητικά. Εξαιτίας αυτού, οι άνθρωποι προκαταλαμβάνονται απέναντι στη συγκεκριμένη φυλετική ομάδα και προβαίνουν σε διάκριση εις βάρος της.

Ο ρατσισμός παίρνει διαφορετικές μορφές σε διαφορετικά πλαίσια και γι' αυτό έχει οριστεί με πολλούς τρόπους. Τα τελικά αποτελέσματά του, ωστόσο, είναι καθολικά: αποδυναμώνει τους ανθρώπους υποβαθμίζοντας την ταυτότητά τους, καταστρέφει τη συνοχή της κοινότητας και δημιουργεί διαχωρισμούς στην κοινωνία, ενώ κάνει δυσκολότερη –αν όχι αδύνατη– την απόκτηση πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής δύναμης από ορισμένες ομάδες ανθρώπων. Είναι, επομένως, το αντίθετο των δημοκρατικών αρχών της ισότητας και του δικαιώματος όλων των ανθρώπων να έχουν δίκαιη μεταχείριση.

Ρατσιστικές συμπεριφορές μπορεί να εκδηλωθούν με διάφορους τρόπους, όπως με εκφράσεις φυλετικής προκατάληψης και στερεοτυπικά συμπεράσματα για άλλους πολιτισμούς, αλλά και με πιο ακραίες μορφές προκατάληψης όπως η ξενοφοβία. Η ρατσιστική συμπεριφορά μπορεί να περιλαμβάνει γελοιοποίηση, κακομεταχείριση, καταστροφή περιουσίας, παρενόχληση και σωματική βία. Οι πεποιθήσεις που τη διέπουν ενισχύονται από διαδεδομένες κοινωνικές στάσεις απέναντι σε ανθρώπους που θεωρούνται διαφορετικοί. Σε πολλές χώρες, ο ρατσισμός είναι άρρηκτα δεμένος με την αποικιοκρατία ή τη μετανάστευση. Στην Αυστραλία, οι αυτόχθονες κάτοικοι έχασαν τη γη τους και υπέστησαν διακρίσεις από τους Ευρωπαίους αποίκους. Με την πάροδο του χρόνου, η μετανάστευση λαών από όλα τα μέρη του κόσμου δημιούργησε αυξημένη πολιτισμική και γλωσσική ποικιλομορφία στον αυστραλιανό πληθυσμό, αλλά παρ' όλα αυτά μεγάλο μέρος της ιστορίας της χώρας έχει στιγματιστεί από προκατάληψη και διακρίσεις εις βάρος ανθρώπων από μη αγγλόφωνες περιοχές ή με μη ευρωπαϊκή εμφάνιση. Η Νότια Αφρική, η Νέα Ζηλανδία και ορισμένες ασιατικές χώρες έχουν παρόμοια ιστορία αποικισμού και αρπαγής των εδαφών των αυτοχθόνων· σε κάποιες χώρες, αυτό έχει οδηγήσει σε σθεναρή αντίδραση από αυτόχθονες ομάδες και στη συνέχεια σε διάκριση ενάντια σε ομάδες μεταναστών με μακρά ιστορία εγκατάστασης. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, από την άλλη, ο ρατσισμός αναπτύχθηκε σε μεγάλο βαθμό λόγω της ιστορικής πρακτικής της εισαγωγής σκλάβων από την Αφρική. Στις περισσότερες περιπτώσεις, ο ρατσισμός είναι συνδεδεμένος με μια σοβινιστική αντίληψη περι-

του ποια είναι τα «αληθινά» μέλη ενός πολιτισμού. Όπως όλες οι μορφές προκατάληψης, οδηγεί σε συγκρούσεις και δυσκολίες στη διαπολιτισμική επικοινωνία.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Ποια η διαφορά μεταξύ προκατάληψης και ρατσισμού; Ο ρατσισμός εξακολουθεί να υπάρχει στην πολυπολιτισμική μας κοινωνία. Αν είχατε να σχεδιάσετε μια εκστρατεία κατά του ρατσισμού, τι δραστηριότητες θα περιλάμβανε το σχέδιο;

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

- Η ανθρώπινη αντίληψη αποτελεί τη βάση της επικοινωνίας. Ο φυσικός μηχανισμός της αντίληψης είναι ουσιαστικά ο ίδιος σε όλους τους ανθρώπους: τα αισθητήρια όργανα (μάτια, αυτιά, μύτη κ.λπ.) μας επιτρέπουν να αντιληφθούμε ερεθίσματα στο περιβάλλον μας. Τα ερεθίσματα που λαμβάνονται με αυτόν τον τρόπο οδηγούνται στη συνέχεια μέσω του νευρικού συστήματος στον εγκέφαλο, όπου ερμηνεύονται.
- Η αντίληψη αποτελεί τη διαδικασία με την οποία αυτές οι αισθήσεις οργανώνονται σε αναγνωρίσιμα σύνολα – το πρώτο βήμα για την απόδοση σημασίας. Η προηγούμενή μας εμπειρία γεννά προσδοκίες, οι οποίες ενεργούν πάνω στα νέα ερεθίσματα που θα ληφθούν.
- Το αποτέλεσμα της ερμηνείας και η διαδικασία της νοηματοδοσίας δεν είναι ίδια για όλους τους ανθρώπους. Η ερμηνεία είναι επίκτητη λειτουργία και επομένως υπόκειται σε ψυχολογικές, φυσιολογικές και πολιτισμικές επιρροές.
- Ενώ η ροπή προς την κατηγοριοποίηση και τη χρήση στεροτύπων είναι κοινή σε όλους τους ανθρώπους, είναι η πολιτισμική μας κοινωνικοποίηση που επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο επιτελείται αυτή η λειτουργία.
- Για να ξεπεράσουμε τους φραγμούς που θέτουν στη διαπολιτισμική επικοινωνία τα στερεότυπα, η προκατάληψη και ο ρατσισμός, θα πρέπει να ασκούμε τον πολιτισμικό σχετικισμό και να διατηρούμε το μυαλό μας ανοιχτό όταν αλληλεπιδρούμε με φορείς διαφορετικών πολιτισμών.

ΠΑΡΕ ΜΕΡΟΣ ΣΤΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Εκφράζουν οι ηλικιακές διακρίσεις τον φόβο για τον μελλοντικό εαυτό μας;

Η προκατάληψη και οι διακρίσεις σε βάρος των ηλικιωμένων αποτελούν διαρκές φαινόμενο παγκοσμίως. Συνήθως, οι ηλικιακές διακρίσεις περιλαμβάνουν αρνητικές συμπεριφορές από νέους ανθρώπους προς τους ηλικιωμένους ή απλά προς όσους είναι μεγαλύτεροι από τους ίδιους. Οι νέοι, για παράδειγμα, μπορεί να είναι προκατειλημμένοι με

τους ανθρώπους άνω των 30, ενώ ένας μεσήλικας μπορεί να είναι προκατειλημμένος με ανθρώπους που έχουν συνταξιοδοτηθεί (υπάρχει επίσης το ενδεχόμενο μεγαλύτεροι άνθρωποι να είναι προκατειλημμένοι απέναντι σε νεότερους, να προβαίνουν δηλαδή σε ηλικιακές διακρίσεις). Οι ηλικιακές διακρίσεις εντοπίζονται στη γλώσσα μας –για παράδειγμα, στην αργκό και στα αστεία–, καθώς και στον τρόπο με τον οποίο επικοινωνούμε με μεγαλύτερους ανθρώπους, όπως στην περίπτωση της χρήσης «μωρουδιακής ομιλίας». Σε αντίθεση με άλλες κατηγορίες, όπως η εθνικότητα, η φυλή και η θρησκεία, μέσα στις οποίες γεννηθήκαμε ή στις οποίες έχουμε την επιλογή να μην ανήκουμε, όλοι μας θα γεράσουμε κάποια μέρα, ανεξάρτητα από τις πολιτισμικές μας διαφορές. Γιατί οι ηλικιακές διακρίσεις είναι τόσο διαδεδομένες ανάμεσα στους πολιτισμούς; Είναι λόγω του χάσματος γενεών ή προκύπτει από τον φόβο μας για τον μελλοντικό μας εαυτό; Τι στρατηγικές θα μπορούσαμε να ακολουθήσουμε για να μειώσουμε τις ηλικιακές διακρίσεις στην κοινωνία μας;

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

Πώς αντιμετωπίζονται οι Ανατολικοευρωπαίοι από τη Δύση;

Μετά την πτώση του κομμουνισμού το 1989 στις ανατολικοευρωπαϊκές χώρες (όπως οι Βοσνία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Σερβία, Ρωσία, Πολωνία, Δημοκρατία της Τσεχίας, Σλοβενία κ.τ.λ.) έλαβαν μέρος έντονες συζητήσεις και δημόσιες αντιπαραθέσεις σχετικά με τον τρόπο που αντιμετωπίζονται οι Ανατολικοευρωπαίοι από τη Δύση. Με την πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, οι περιοχές της Δυτικής Ευρώπης έγιναν ισχυρότερες οικονομικά και πολιτικά, ενώ μεγάλο μέρος της Ανατολικής Ευρώπης υπαγόταν σε αυτοκρατορική εξουσία και ήταν υποβαθμισμένο σε κατώτερη κοινωνική θέση. Όπως συμβαίνει συχνά, ο κυρίαρχος πληθυσμός ανέπτυξε εξηγήσεις με μορφή στερεοτύπων, προκειμένου να ερμηνεύσει και να δικαιολογήσει τη δυσαναλογία ισχύος και την υποβάθμιση των Ανατολικοευρωπαίων. Η Ανατολική Ευρώπη συνδέεται συνήθως με την οπισθοδρόμηση, την οκνηρία, τη φτώχεια ή την κατωτερότητα. Τα ευρήματα μιας έρευνας αποκάλυψαν ότι οι Δυτικοευρωπαίοι, ερωτηθέντες, συνέδεσαν τους ανατολικούς γείτονές τους με ιδιότητες όπως το γκριζό χρώμα, την ψυχρότητα, το αλκοόλ, τη φτώχεια, τη δυστυχία, τη μελαγχολία, τη θλίψη, το έγκλημα, τη διαφθορά και το χάος (Hall, 1991).

Από την άλλη, οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης θεωρούν τους Δυτικοευρωπαίους άκαρδους, δέσμιους της προσωπικής επίδοσης και αδιάφορους. Ένα λαϊκό γνωμικό της Σλοβενίας απεικονίζει αυτές τις εικασίες των ανθρώπων για τη Δύση: «Στον Παράδεισο, οι αστυνομικοί είναι Βρετανοί, οι μάγισσες Γάλλοι, οι μηχανικοί Γερμανοί, οι διαχειριστές Ελβετοί και οι εραστές Ιταλοί». Ωστόσο, «στην Κόλαση, οι αστυνομικοί είναι Γερμανοί, οι μάγισσες Βρετανοί, οι μηχανικοί Ιταλοί, οι διαχειριστές Γάλλοι και οι εραστές Ελβετοί». Το γνωμικό αυτό αποκαλύπτει μερικά συνήθη στερεότυπα: οι Βρετανοί θεωρούνται λογικοί και συστηματικοί· οι Γάλλοι είναι γνωστοί για τη γευστική τους κουζίνα· οι Γερμανοί συχνά απεικονίζονται ως εργατικοί και αποδοτικοί· οι Ελβετοί θεωρούνται καλά οργανωμένοι, ενώ πιστεύεται πως οι Ιταλοί είναι θερμοί και συναισθηματικοί.

Η Maria Todorova (1997), μια Βουλγάρα ερευνήτρια, υποστηρίζει ότι οι Δυτικοευρωπαίοι έχουν διαμορφώσει ιστορικά την εικόνα της Ανατολικής Ευρώπης και της περιοχής των Βαλκανίων – συμπεριλαμβανομένων χωρών όπως η Σερβία, η Βουλγαρία, η Ρουμανία, η Αλβανία, το Μαυροβούνιο και ούτω κάθε εξής – περιγράφοντάς την ως γη βίαιη και πρωτόγονη, που ευνοεί την αιματοχυσία και την ανομία. Η ίδια πιστεύει ότι τέτοια αρνητικά στερεότυπα για τους Ανατολικοευρωπαίους, ιδιαίτερα για τους λαούς των Βαλκανίων, επηρεάζονται από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, τη λαϊκή κουλτούρα και κυρίως από τη λογοτεχνία. Αυτά τα πολιτισμικά προϊόντα συμβάλλουν στη δημιουργία μιας μυστηριώδους, αλλά επικίνδυνης και παραδοσιακής εικόνας των Βαλκανίων. Τα περισσότερα συμβατικά πολιτισμικά κείμενα συνήθως στηρίζονται σε στερεότυπα και κλισέ όταν αναπαριστούν *εμάς* (την πολιτισμένη Δύση) απέναντι σε *αυτούς* (την απολίτιστη Ανατολή). Για παράδειγμα, η διάσημη νουβέλα *Δράκουλας*, γραμμένη το 1897 από τον Αγγλοϊρλανδό συγγραφέα Bram Stoker, εκθέτει αντιλήψεις και στερεότυπα βρετανικής προέλευσης για τους Ανατολικοευρωπαίους, όταν τους παρουσιάζει ως απολίτιστους και βαρβαρικούς – και ως πιθανή απειλή για την πολιτισμένη βρετανική κουλτούρα.

Αρχίζοντας με την πτώση του Τείχους του Βερολίνου και την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, 28 χώρες έχουν αναδυθεί από τα συντρίμια των οκτώ πρώην κομμουνιστικών κρατών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (ΚΑΕ). Διαφορετικές έρευνες που έλαβαν χώρα τα τελευταία λίγα χρόνια δείχνουν πράγματι ότι οι Δυτικοευρωπαίοι εξακολουθούν να αντιλαμβάνονται κατά κύριο λόγο τους Ανατολικούς ομοίους τους μέσα από στερεότυπα όπως η οκνηρία, η οπισθοδρόμηση και η βία. Παρά την επέκταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τα ανατολικά, φτάνοντας να συμπεριλάβει χώρες όπως η Πολωνία, η Σλοβενία, η Βουλγαρία και η Ρουμανία, οι αντιλήψεις των Δυτικών για τα νέα κράτη-μέλη στην Ανατολή τείνουν να είναι μονολιθικές και απaráλλακτες (Volčič, 2008).

Παρ' όλα αυτά, οι νεοϊδρυθείσες χώρες έχουν επιδοθεί κατά τα τελευταία 18 χρόνια σε ποικιλία δημόσιων εκστρατειών με στόχο να μετατρέψουν τα αρνητικά στερεότυπα που τρέφουν γι' αυτές στη Δύση σε θετικά. Επιθυμούν να αναγνωριστούν από τη Δύση ως χώρες με δημοκρατία, πολιτική σταθερότητα και ισχυρή αγορά. Πολλές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης επιχειρούν σήμερα να αυτοπροβληθούν ως πολιτιστικά, καλλιτεχνικά, οικονομικά, σύγχρονα, ηλιόλουστα και φιλόξενα μέρη. Για παράδειγμα, οι δημόσιες καμπάνιες μεταχειρίζονται ελκυστικά σλόγκαν: στη Σερβία, «Η Σερβία είναι ο φύλακας του χρόνου»· στη Μακεδονία, «Ελάτε στη Μακεδονία και η καρδιά σας θα μείνει εδώ»· στη Σλοβενία, «Στην ηλιόλουστη πλευρά των Άλπεων»· στην Κροατία, «Η Μεσόγειος όπως ήταν κάποτε»· στο Μαυροβούνιο, «Το μαργαριτάρι της Μεσογείου» και στη Βοσνία, «Η παλιά Ευρώπη».

Αλλά και οι κυβερνήσεις των ανατολικών χωρών μεταχειρίζονται τους διαύλους των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης για να αλλάξουν τα αρνητικά τους στερεότυπα. Το 2004, η ρουμανική κυβέρνηση υποστήριξε την πρώτη μακροχρόνια καμπάνια για να αλλάξει την εικόνα της χώρας στη Δύση. Αναπτύχθηκε ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα με την ονομασία «Ρουμανία: απλά εκπληκτική», με σκοπό να παρουσιάσει τη Ρουμανία ως μια χώρα μοντέρνα, πολυπολιτισμική και δημοκρατική. Χρησιμοποιήθηκαν τηλεοπτικά κινούμενα σχέδια προκειμένου να διαφημιστούν τα τέσσερα βασικά «περιουσιακά στοιχεία» της: το

Βουκουρέστι, η Τρανσυλβανία, οι εκκλησίες της Βυκονίνα και του Μαραμυρές, καθώς και η ακτή της Μαύρης Θάλασσας. Κατά τον ίδιο τρόπο, στη Βουλγαρία, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην επιρροή αντιλήψεων για την Ανατολική Ευρώπη. Για παράδειγμα, το 2007, ένα διαφημιστικό 45 λεπτών με το σλόγκαν «Ανοίξτε πόρτες για να ανοίξετε καρδιές» έκανε την εμφάνισή του στο CNN στο πλαίσιο της εκστρατείας «αλλαγής αντίληψης», με στόχο να προωθήσει τη Βουλγαρία ως ελκυστικό τουριστικό προορισμό. Υπάρχουν ελπίδες ότι τέτοιες δημόσιες εκστρατείες και προϊόντα των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης μπορούν να αλλάξουν τις αρνητικές αντιλήψεις και να μειώσουν τα αρνητικά στερεότυπα για την Ανατολική Ευρώπη.

Παραπομπές

Hall, Derek (ed.) (1991), *Tourism and Economic Development in Eastern Europe and the Soviet Union*. London: Belhaven.

Todorova, Maria (1997), *Imagining the Balkans*. New York: Oxford University Press.

Volčič, Zala (2008), «Former Yugoslavia on the World Wide Web: commercialization and branding of nationstates», *International Communication Gazette*, 70(5): 395-413.

Ερωτήσεις για συζήτηση

1. Ποια είναι ορισμένα από τα αρνητικά στερεότυπα για την Ανατολική Ευρώπη;
2. Ποιες είναι οι κύριες πηγές αυτών των αρνητικών στερεοτύπων; Τι ρόλο παίζουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης στη δημιουργία και την ενίσχυση τέτοιων στερεοτύπων;
3. Ποιες πιστεύετε ότι είναι οι πιθανές συνέπειες των αρνητικών στερεοτύπων απέναντι σε συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων;
4. Οι Ανατολικοευρωπαίοι συχνά θεωρούνται ίδιοι μεταξύ τους – μέλη του ίδιου πολιτισμού. Θα μπορούσατε να εφαρμόσετε τη θεωρία εγγενούς συνέπειας για να εξηγήσετε αυτό το φαινόμενο;
5. Τι είδους στρατηγικές θα συνιστούσατε προκειμένου να ξεπεραστούν οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα για τις ανατολικοευρωπαϊκές χώρες;

ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΔΙΑΒΑΣΜΑ

Για όλα τα άρθρα που αναγράφονται δίπλα στο εικονίδιο του ποντικιού παρακάτω υπάρχει ελεύθερη πρόσβαση στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου: <https://study.sagepub.com/liu2e>.

Απόδοση και θεωρία της εγγενούς προσωπικότητας

Freeman, Jonathan B., Yina Ma, Shihui Han and Nalini Ambady (2013), «Influences of culture and visual context on real-time social categorization», *Journal of Experimental Social Psychology*, 49: 206-210.

Στο άρθρο αυτό αναφέρεται μια μελέτη σχετικά με τον βαθμό στον οποίο οι Κινέζοι και οι Αμερικανοί βασίστηκαν στο οπτικό πλαίσιο κατά την κοινωνική κατηγοριοποίηση. Στους Αμερικανούς και Κινέζους συμμετέχοντες παρουσιάστηκαν πρόσωπα ποικίλων μορφών κατά μήκος ενός μορφικού συνεχούς με έκταση από το λευκό ως το ασιακό· τα πρόσωπα ήταν τοποθετημένα σε αμερικανικά, ουδέτερα ή κινεζικά πλαίσια. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι το πλαίσιο επηρεάζει συστηματικά την κοινωνική κατηγοριοποίηση, ενίοτε αλλάζοντας τις απαντήσεις που αφορούν την κατηγοριοποίηση και μερικές φορές μεταβάλλοντας μόνο προσωρινά τη διαδικασία. Ακόμα, η χρονική στιγμή στην οποία επιδρά το εκάστοτε πλαίσιο διαφέρει ανάλογα με τον πολιτισμό. Τα ευρήματα υπογραμμίζουν τον ρόλο των πλαισιακών και πολιτισμικών παραγόντων στην κοινωνική κατηγοριοποίηση.

Peng, Kaiping and Eric Knowles (2003), «Culture, ethnicity and the attribution of physical causality», *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29: 1272-1284.

Σε αυτό το άρθρο παρουσιάζονται δύο μελέτες για τη διερεύνηση της επίδρασης των πολιτισμικά ενσταλαγμένων θεωριών του λαϊκού πολιτισμού σχετικά με την αντίληψη των φυσικών φαινομένων. Στη Μελέτη 1 βρέθηκε ότι Αμερικανοί και Κινέζοι χωρίς επίσημη εκπαίδευση στη φυσική απέδωσαν έμφαση σε διαφορετικές αιτίες κατά την εξήγηση οκτώ φυσικών φαινομένων, με τους Αμερικανούς να τα αποδίδουν περισσότερο σε παράγοντες προδιάθεσης (π.χ., βάρος) και λιγότερο σε πλαισιακούς παράγοντες (π.χ., ένα μέσο) απ' ό,τι οι Κινέζοι. Στη Μελέτη 2 ενισχύθηκε η ταυτότητα των Κινεζοαμερικανών είτε ως Ασιατών είτε ως Αμερικανών, προτού τους ζητηθεί να εξηγήσουν τα γεγονότα της Μελέτης 1. Οι συμμετέχοντες που είχαν ενισχυμένη την ασιατική ταυτότητα ασπαστηκαν παράγοντες προδιάθεσης σε μικρότερο βαθμό και πλαισιακούς παράγοντες σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι οι συμμετέχοντες που είχαν ενισχυμένη την αμερικανική ταυτότητα. Τα ευρήματα αποκάλυψαν πολιτισμικές διαφορές στην αντίληψη της φυσικής αιτιότητας.

Αντίληψη και πολιτισμός

Jain, Parul and Michael D. Slater (2013), «Provider portrayals and patient-provider communication in drama and reality medical entertainment television shows», *Journal of Health Communication*, 18(6): 703-722.

Σε αυτή τη μελέτη αναλύθηκε το περιεχόμενο 101 επεισοδίων (85 ώρες) με πρωταγωνιστές γιατρούς σε ιατρικές δραματικές σειρές που προβλήθηκαν την περίοδο 2006-2007. Τα ευρήματα δείχνουν ότι οι γυναίκες γιατροί εκπροσωπούνται ελλιπώς στα reality shows, αν και όχι πλέον στις ιατρικές δραματικές σειρές. Ωστόσο, η παρουσία τους στη φροντίδα του ασθενή δεν είναι τόσο ενεργή όσο αυτή των ανδρών γιατρών στις ιατρικές δραματικές σειρές. Οι Ασιάτες και οι απόφοιτοι διεθνών πανεπιστημίων ιατρικής εκπροσωπούνται ελλιπώς, δεδομένης της αναλογίας τους στον συνολικό πληθυσμό γιατρών στις ΗΠΑ. Πολλές όψεις της επικοινωνίας με επίκεντρο τον ασθενή βασίζονται σε συγκεκριμένα μοντέλα, γεγονός που συμβαίνει περισσότερο στα reality shows παρά στις ιατρικές δραματικές σειρές.

Nisbett, Richard E. (2003), *The Geography of Thought: How Asians and Westerners Think Differently and Why*. New York: The Free Press.

Στο βιβλίο αυτό μελετώνται οι υποθέσεις της εξελικτικής ψυχολογίας σε μια προκλητική, δυναμικά γοητευτική εξερεύνηση των αποκλιόντων τρόπων με τους οποίους βλέπουν και κατανοούν τον κόσμο οι ανατολικές και οι δυτικές κοινωνίες. Χρησιμοποιώντας δεδομένα από πειράματα, ο Nisbett αποδεικνύει ότι οι διαφορετικοί «τρόποι θέασης» αποτελούν στοιχείο-κλειδί για τις βαθιές νοητικές διαφορές μεταξύ δυτικών και ανατολικών Ασιατών. Το βιβλίο υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι σκέφτονται για τον κόσμο με διαφορετικό τρόπο και τον βλέπουν διαφορετικά λόγω διαφορών στην οικολογία, στην κοινωνική δομή, στη φιλοσοφία και στο εκπαιδευτικό σύστημα.

Στερεότυπα και ρατσισμός

Lindemann, Stephanie and Nicolas Subtirelu (2013), «Reliably biased: the role of listener expectation in the perception of second language speech», *Language Learning*, 63(3): 567-594.

Η έρευνα και η διδασκαλία της προφοράς σε μια δεύτερη ξένη γλώσσα βασίζεται σε ανθρώπους ακροατές, προκειμένου να κρίνουν την επίδοση των ομιλητών. Οι περισσότεροι μελετητές της εφαρμοσμένης γλωσσολογίας που εργάζονται σε αυτόν τον τομέα μένουν ικανοποιημένοι για το γεγονός ότι οι αξιολογήσεις των ακροατών είναι αξιόπιστες μέσα σε λογικά πλαίσια, εφόσον εφαρμόζονται καλά ελεγχόμενα ερευνητικά πρωτόκολλα. Ωστόσο, στο άρθρο υποστηρίζεται ότι οι ακροατές επιδεικνύουν έναν ορισμένο βαθμό αξιοπιστίας όταν βαθμολογούν ομιλητές· αυτή η αξιοπιστία προκύπτει από κοινές προσδοκίες όσον αφορά τη γλώσσα και την κοινωνική ομάδα του εκάστοτε ομιλητή και όχι από τον λόγο καθαυτό. Αντλώντας στοιχεία από την αντιληπτική ψυχολογία, την κοινωνική γλωσσολογία και τη φωνητική, στο άρθρο, όπου αναδεικνύεται η ισχυρή επιρροή του ακροατή στον τρόπο αντίληψης ενός λόγου, προτείνονται μεθόδοι ώστε η έρευνα και η διδασκαλία να αναγνωρίσουν και να αντιμετωπίσουν τον ρόλο του ακροατή.

*Αν επιθυμούμε να επιτύχουμε
έναν πλουσιότερο πολιτισμό,
πλούσιο σε αντικρουόμενες αξίες,
οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ολόκληρη
τη γκάμα ανθρώπινων πιθανοτήτων
και επομένως να υφάνουμε ένα λιγότερο
αυθαίρετο κοινωνικό υλικό,
ένα υλικό στο οποίο κάθε διαφορετικό
ανθρώπινο δώρο μπορεί να βρει
τη θέση που του αρμόζει.*

Margaret Mead,
Αμερικανίδα πολιτισμική ανθρωπολόγος,
1901-1978

5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΙ ΚΑΙ ΑΞΙΑΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Στο τέλος αυτού του κεφαλαίου, θα πρέπει να είστε σε θέση:

- Να εντοπίζετε τις πέντε διαστάσεις του πολιτισμού του Hofstede.
- Να ορίζετε τους πολιτισμούς υψηλού και χαμηλού πλαισίου του Hall.
- Να συγκρίνετε και να αντιπαραθέτετε τους αξιακούς προσανατολισμούς των Kluckhohn και Strodtbeck.
- Να εξηγείτε τη θεωρία πολιτισμικών αξιών του Schwartz.
- Να εφαρμόζετε τις αρχές που διέπουν τη δεοντολογία της διαπολιτισμικής επικοινωνίας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΠΑΡΕΧΕΙ το συνολικό πλαίσιο για να οργανώσουν οι άνθρωποι τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις συμπεριφορές τους σε σχέση με το περιβάλλον τους. Στον πυρήνα του πολιτισμού βρίσκονται οι αξίες, οι οποίες ορίζονται ως μια σαφής ή έμμεση εννοιολόγηση, μοναδική για ένα άτομο ή χαρακτηριστική μιας ομάδας, που επηρεάζει την επιλογή συμπεριφοράς. Οι αξίες αποτελούν αρχές καθοδήγησης για την ανθρώπινη συμπεριφορά, ενώ κάθε πολιτισμός εκτιμά ορισμένες από αυτές περισσότερο απ' ό,τι άλλες. Για παράδειγμα, κάποιοι πολιτισμοί εκτιμούν τον δυναμισμό, ενώ άλλες αποδίδουν περισσότερη αξία στην αρμονία. Οι αξίες μάς παρέχουν τα κριτήρια για να αξιολογήσουμε τη συμπεριφορά τη δική μας και των άλλων. Η σχέση μεταξύ αξιών και ανθρώπινης επικοινωνίας συνοψίζεται από τους Sitaram και Haaranen (1979). Καταρχάς, οι αξίες κοινοποιούνται τόσο ευθέως όσο και εμμέσως με τη χρήση συμβολικής συμπεριφοράς. Οι περισσότερες από τις λεκτικές και μη λεκτικές συμπεριφορές μας αντικατοπτρίζουν τις αξίες που έχουμε διδαχθεί μέσα από τη διαδικασία κοινωνικοποίησης και τις οποίες έχουμε εσωτερικεύσει στο μυαλό μας. Για παράδειγμα, η ιαπωνική παροιμία «Ένα βέλος σπάει εύκολα, όχι όμως και μια δέσμη δέκα βελών» απεικονίζει την αξία της συλλογικότητας. Οι αξίες επηρεάζουν τον τρόπο που επικοινωνούμε με τους άλλους. Οι Κορεάτες συχνά αποφεύγουν να πουν «όχι» όταν κάποιος ζητά κάτι που λογικά δεν πρόκειται να υλοποιηθεί. Αντί για την ξεκάθαρη άρνηση θα χρησιμοποιούσαν μια απάντηση όπως «Πρέπει να το ξανασκεφθούμε» ή «Είναι κάπως δύσκολο», προκειμένου να διατηρηθεί η αρμονία. Αντιθέτως, οι Αμερικανοί εκτιμούν την ευθύτητα στην επικοινωνία, επομένως προτιμούν «να λέει κανείς τη γνώμη του». Οι Φινλανδοί, από την άλλη, τηρούν μια στάση σύμφωνα με την οποία κάποιος μιλάει μόνο εφόσον έχει κάτι να πει, όχι απλώς για να γεμίσει ένα κενό στη συζήτηση – δεν είναι σπάνια τα μεγάλα χρονικά διαστήματα σιωπής ανάμεσα σε ανθρώπους που κάθονται στο ίδιο τραπέζι (Carbaugh, Berry & Nurmi-kari-Berry, 2006). Τα παραπάνω παραδείγματα αποδεικνύουν ότι οι πολιτισμικές μας αξίες λειτουργούν ως ένα ρεπερτόριο συμπεριφορών, καθώς και κριτηρίων για την αξιολόγηση της στάσης των άλλων.

Στο κεφάλαιο αυτό επικεντρωνόμαστε στην επίδραση που οι πολιτισμικοί και αξιακοί προσανατολισμοί ασκούν στη συμπεριφορά. Αρχικά, περιγράφουμε τις πέντε ευρέως γνωστές πολιτισμικές διαστάσεις, όπως εντοπίστηκαν από τον Hofstede και τους συνεργάτες του. Κατόπιν, παρουσιάζουμε τις διαστάσεις υψηλού και χαμηλού πλαισίου, όπως διατυπώθηκαν από τον Hall, προτού τις χρησιμοποιήσουμε ως βάση

σύγκρισης διαφορετικών πολιτισμών. Παρουσιάζονται επίσης οι αξιακοί προσανατολισμοί που ανέπτυξαν οι Kluckhohn και Strodtbeck, ακολουθούμενοι από τη θεωρία των πολιτισμικών αξιών του Schwartz. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με μια πραγμάτευση των αρχών που διέπουν τη δεοντολογία της διαπολιτισμικής επικοινωνίας.

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ HOFSTEDE

Ο Hofstede (1980) συνέκρινε τις στάσεις που σχετίζονται με την εργασία στην IBM, μελετώντας ανθρώπους σε περισσότερους από 53 πολιτισμούς και εντοπίζοντας τέσσερις σταθερές πολιτισμικές διαστάσεις που επηρέαζαν τη συμπεριφορά 160.000 διευθυντών και υπαλλήλων. Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι ακόλουθες πολιτισμικές διαστάσεις έχουν σημαντική επίδραση σε όλους τους πολιτισμούς: ατομικισμός - συλλογικότητα, αρσενικότητα - θηλυκότητα, απόσταση εξουσίας, αποφυγή αβεβαιότητας. Αργότερα ο Hofstede και ο Bond (1988) πρόσθεσαν στο μοντέλο μια πέμπτη διάσταση, αυτή του μακροπρόθεσμου προσανατολισμού (που είναι επίσης γνωστός ως κομφουκιανικός εργασιακός δυναμισμός). Από την έκδοση του βιβλίου του Hofstede, *Culture's Consequences: International Differences in Work-related Values*, το 1980, η έννοια των διαστάσεων στους εθνικούς πολιτισμούς έχει εφαρμοστεί σε διάφορους τομείς όπως η διαπολιτισμική εκπαίδευση, η διαπολιτισμική ψυχολογία, η διοίκηση και η ηγεσία, η οργανωσιακή ψυχολογία, η κοινωνιολογία και η επικοινωνία. Το έργο του Hofstede έχει βεβαίως και τους επικριτές του. Για παράδειγμα, ο McSweeney (2002) σχολίασε ότι το έθνος ίσως να μην αποτελεί την πλέον κατάλληλη βάση μελέτης του πολιτισμού, ότι μια μελέτη που εστιάζει στις θυγατρικές μίας μόνο εταιρείας (της IBM) δεν είναι δυνατόν να παρέχει πληροφορίες για ολόκληρους εθνικούς πολιτισμούς, καθώς και ότι οι δημοσκοπήσεις δεν αποτελούν κατάλληλο τρόπο να υπολογιστεί ο πολιτισμός. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι το έργο του Hofstede υπολόγισε τις πολιτισμικές διαστάσεις σε εθνικό και όχι σε ατομικό επίπεδο, επομένως αυτές οι αξιακές διαστάσεις χαρακτηρίζουν μόνο τον κυρίαρχο πολιτισμό μιας ορισμένης κοινωνίας. Μέσα στον ευρύτερο πολιτισμό μπορούν να εντοπισθούν διαφοροποιήσεις κατά μήκος κάθε αξιακού συνεχούς, ανάλογα με τις διαφορετικές ομάδες που ενυπάρχουν στον εν λόγω πολιτισμό. Παρ' όλα αυτά, κατά τις τελευταίες δεκαετίες, ερευνητές από διαφορετικούς κλάδους έχουν ελέγξει και επικυρώσει περαιτέρω τις βαθμολογίες της IBM και έχουν συνεισφέρει στη γενική εικόνα που ανέπτυξε αρχικά ο Hofstede (π.χ., House κ.ά., 2004· Triandis, 1995). Μέχρι σήμερα, το μοντέλο του Hofstede συμπεριλαμβάνεται σε όλα σχεδόν τα βιβλία διαπολιτισμικής επικοινωνίας.

Περαιτέρω διάβασμα στο διαδίκτυο. Έχετε ελεύθερη πρόσβαση στο παρακάτω άρθρο στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου <https://study.sagepub.com/liu2e>: Merritt, Ashleigh (2000), «Culture in the cockpit: do Hofstede's dimensions replicate?», *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31(2): 283-301.

Ατομικισμός - Συλλογικότητα

Η διάσταση ατομικισμού - συλλογικότητας περιγράφει τη σχέση ανάμεσα στο άτομο και στις ομάδες στις οποίες ανήκει. Οι ατομικιστικοί πολιτισμοί αποδίδουν έμφαση στους ατομικούς στόχους έναντι των στόχων της ομάδας (Triandis, McCusker & Hui, 1990). Οι άνθρωποι σε έναν ατομικιστικό πολιτισμό τείνουν να υπογραμμίζουν τη σημασία της προσωπικής και ατομικής επιτυχίας (Gudykunst, 2004). Η κοινωνική συμπεριφορά καθοδηγείται από τους προσωπικούς στόχους, συχνά εις βάρος άλλων τύπων στόχων. Τα άτομα ενθαρρύνονται να χρησιμοποιούν και να εξελίσσουν τις ικανότητες και τα ταλέντα τους.

Αντιθέτως, οι πολιτισμοί συλλογικότητας τονίζουν τη σημασία αξιών που υπηρετούν και συντηρούν την εσω-ομάδα, καθυποτάσσοντας τους προσωπικούς στόχους προς όφελος των ομαδικών. Η συμμετοχή στην ομάδα είναι σημαντικότερη από την αίσθηση της ατομικότητας, ενώ οι άνθρωποι οφείλουν να εξαρτώνται ο ένας από τον άλλον και να συμμορφώνονται με τις νόρμες και τις αξίες της εσω-ομάδας. Στους πολιτισμούς συλλογικότητας, οι άνθρωποι δεν βλέπουν τον εαυτό τους ως μεμονωμένο άτομο αλλά ως μονάδα αλληλοεξαρτώμενη με τους άλλους (π.χ., με τα μέλη της εσω-ομάδας όπου ανήκουν), ενώ τα μέλη μοιράζονται την ευθύνη και λογοδοτούν συλλογικά για τις πράξεις τους. Οι συλλογικές κοινωνίες χαρακτηρίζονται από εκτεταμένες πυρηνικές ομάδες, όπως η οικογένεια, η γειτονιά ή μια ομάδα με κοινό επάγγελμα. Παραδείγματος χάριν, πολλές παραδοσιακές κινεζικές παραστάσεις επιδεικνύουν συλλογικές αξίες: ο χορός του δράκου απαιτεί στενή συνεργασία από τα μέλη της ομάδας και όχι ιδιαίτερες ικανότητες από την πλευρά του κάθε μεμονωμένου ατόμου. Κανένας πολιτισμός δεν τείνει αποκλειστικά προς τον ατομικισμό ή τη συλλογικότητα, ωστόσο όλοι μπορούν να τοποθετηθούν σε κάποιο σημείο κατά μήκος ενός συνεχούς μεταξύ υψηλού ατομικισμού και υψηλής συλλογικότητας. Σύμφωνα με τη μελέτη του Hofstede (1980), χώρες όπως η Αυστραλία, οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Μεγάλη Βρετανία, ο Καναδάς, οι Κάτω Χώρες, η Νέα Ζηλανδία, η Ιταλία, το Βέλγιο και η Δανία βαθμολογούνται με υψηλό επίπεδο ατομικισμού, ενώ η Κολομβία, η Βενεζουέλα, το Πακιστάν, το Περού, η Ταϊβάν, η Ταϊλάνδη, η Σιγκαπούρη, η Χιλή και το Χονγκ Κονγκ τοποθετούνται πιο κοντά στο χαμηλότερο άκρο του συνεχούς.

Φωτογραφία 5.1 Χορός του δράκου κατά τους εορτασμούς για το κινεζικό Νέο Έτος στο Brisbane. Copyright © Κινεζικό Προξενείο στο Brisbane. Χρησιμοποιείται με άδεια.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Μπορεί ένας πολιτισμός να τείνει ταυτόχρονα προς τον ατομικισμό και προς τη συλλογικότητα; Μπορείτε να βρείτε ένα παράδειγμα που να το αποδεικνύει; Σε ποιον τομέα είναι ο πολιτισμός περισσότερο ατομικιστικός και σε ποιον προτιμά τη συλλογικότητα; Γιατί πιστεύετε ότι ισχύει αυτός ο συνδυασμός (εφόσον ισχύει);

Ο προσανατολισμός ενός πολιτισμού προς τον ατομικισμό ή τη συλλογικότητα έχει σημαντικές επιπτώσεις για τη συμπεριφορά των μελών του. Η προηγούμενη έρευνα υποδεικνύει ότι στους πολιτισμούς συλλογικότητας, ο διαχωρισμός της έννοιας του εαυτού δεν διαδραματίζει τόσο σημαντικό ρόλο όσο στους ατομικιστικούς πολιτισμούς (Hofstede, 1980). Όπως φαίνεται από μεγάλης κλίμακας ερευνητικά προγράμματα όπως το GLOBE (House κ.ά., 2004), η κομφουκιανική Ασία (Κίνα, Χονγκ Κονγκ, Ιαπωνία, Σιγκαπούρη, Νότια Κορέα και Ταϊβάν) χαρακτηρίζεται από κοινωνική συλλογικότητα που βασίζεται στη δικτύωση, στην εμπιστοσύνη και την αφοσίωση σε εσω-ομάδες, όπως οργανώσεις ή οικογένειες. Η έρευνα έχει δείξει ότι οι άνθρωποι που ζουν σε πολιτισμούς συλλογικότητας ανησυχούν περισσότερο για την κοινωνική αποδοχή και τη γνώμη των άλλων απ' ό,τι οι άνθρωποι ατομικιστικών πολιτισμών (Hui & Triandis, 1986). Αυτό ισχύει επειδή οι άνθρωποι ενός πολιτισμού συλλογικότητας είναι πιο πιθανό να συμμορφώνονται με τις επιθυμίες της εσω-ομάδας απ' ό,τι τα μέλη ενός ατομικιστικού πολιτισμού. Για παράδειγμα, οι Lee και Green (1991) απέδειξαν ότι ομάδες αναφοράς, όπως η εκτεταμένη οικογένεια, οι γείτονες και οι φίλοι, ασκούν μεγαλύτερη επιρροή σε αγοραστικές αποφάσεις για τους Κορεάτες παρά για τους Αμερικανούς καταναλωτές.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ατομικισμός ή η συλλογικότητα στο πολιτισμικό επίπεδο δεν συνεπάγονται ότι κάθε άτομο μέσα στον εκάστοτε πολιτισμό θα συμμορφώνεται με τη θέση του πολιτισμού του σε ό,τι αφορά αυτή τη διάσταση. Σε μια ιδιαίτερα σημαντική έρευνα, οι Markus και Kiyama (1991) τόνισαν τις τεράστιες μεμονωμένες διαφορές που εντοπίζονται ως προς τις ίδιες διαστάσεις μέσα στον ίδιο πολιτισμό. Απέδειξαν την επιρροή ενός ατομικιστικού (ή ανεξάρτητου) προσανατολισμού έναντι ενός συλλογικού (ή αλληλεξαρτώμενου), σε συνάρτηση με την έννοια του εαυτού, το κίνητρο, το συναίσθημα και τη σκέψη. Στη διαπολιτισμική επικοινωνία πρέπει να έχουμε επίγνωση όχι μόνο των πολιτισμικών αξιών, αλλά και του προσανατολισμού του ατόμου σε σχέση με αυτές, καθώς και τα δύο επηρεάζουν εξίσου την οποιαδήποτε αλληλεπίδραση.

Ο ατομικισμός και η συλλογικότητα έχουν συνδεθεί με τον ευθύ και τον πλάγιο τρόπο επικοινωνίας, αντιστοίχως: τον βαθμό δηλαδή στον οποίο ο ομιλητής αποκαλύπτει τις πραγματικές του προθέσεις μέσω σαφούς λεκτικής επικοινωνίας. Στον ευθύ τρόπο, που συνδέεται με τον ατομικισμό, οι ανάγκες και οι επιθυμίες του ομιλητή ενσωματώνονται στο προφορικό μήνυμα. Για παράδειγμα, το να πει κανείς «όχι» στο αίτημα ενός φίλου αποτελεί κοινή και αποδεκτή πρακτική στις ΗΠΑ,

στο Ηνωμένο Βασίλειο και στη Γερμανία. Στον πλάγιο τρόπο, που συνδέεται με τη συλλογικότητα, οι ανάγκες και οι επιθυμίες του ομιλητή δεν είναι εμφανείς στο προφορικό μήνυμα. Στην Κίνα, παραδείγματος χάριν, ένα αίτημα για βοήθεια σε έναν φίλο συχνά διατυπώνεται πλαγίως, ώστε να αποφευχθεί η ντροπή στην περίπτωση που το άλλο άτομο δυσκολεύεται να ανταποκριθεί στο αίτημα. Ένα τέτοιο πλάγιο αίτημα θα μπορούσε να διατυπωθεί περιγράφοντας την προβληματική κατάσταση κάποιου, «προσκαλώντας» μ' αυτόν τον τρόπο τον άλλον να βοηθήσει. Η αρχική προσφορά βοήθειας παραδοσιακά συναντά άρνηση και η βοήθεια γίνεται αποδεκτή στη συνέχεια, με τη δεύτερη ή την τρίτη προσφορά. Μ' αυτόν τον τρόπο εξασφαλίζεται το ειλικρινές της βοήθειας που προσφέρεται.

Αρσενικότητα - θηλυκότητα

Η διάσταση *αρσενικότητας - θηλυκότητας* περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο οι κυρίαρχες αξίες ενός πολιτισμού λειτουργούν δυναμικά ή ενισχυτικά. Στους ανδρικούς πολιτισμούς, οι άνθρωποι αγωνίζονται για μέγιστη διάκριση μεταξύ του τρόπου σκέψης και συμπεριφοράς των ανδρών και των γυναικών. Οι πολιτισμοί που αποδίδουν υψηλή αξία στις ανδρικές ιδιότητες τονίζουν τη σημασία της αποφασιστικότητας, του ανταγωνισμού και της υλικής επιτυχίας. Οι πολιτισμοί που περιγράφονται ως θηλυκοί είναι αυτοί που επιτρέπουν σε περισσότερους κοινωνικούς ρόλους να καλύπτονται τόσο από άνδρες όσο και από γυναίκες, ενώ εναποθέτουν μεγάλη αξία στις θηλυκές ιδιότητες όπως στην ποιότητα ζωής, στις διαπροσωπικές σχέσεις και στο ενδιαφέρον για τους αδύναμους. Για παράδειγμα, σε κάποιους πολιτισμούς αποτελεί αποδεκτή πρακτική να εργάζεται η σύζυγος ενώ ο σύζυγος παραμένει στο σπίτι προσέχοντας τα παιδιά και ασχολούμενος με τα οικιακά. Ωστόσο, στους πολιτισμούς με περισσότερο ανδρικές αξίες, μια τέτοια πρακτική θα ήταν πιθανότατα ανεπίτρεπτη. Σύμφωνα με την έρευνα του Hofstede (1980), η Ιαπωνία βρίσκεται στην κορυφή του καταλόγου των αρσενικών πολιτισμών· στην ίδια κατηγορία ανήκουν επίσης η Αυστραλία, η Βενεζουέλα, η Ελβετία, το Μεξικό, η Ιρλανδία, η Μεγάλη Βρετανία και η Γερμανία. Οι Γιαπωνέζες γυναίκες παραδοσιακά διδάσκονται να είναι υπάκουες και να επικεντρώνονται στις ικανότητες που απαιτεί ένα νοικοκυριό και στην οικιακή ζωή. Η Γιαπωνέζα σύζυγος οφείλει να είναι ικανή νοικοκυρά και μητέρα. Ωστόσο, αυτές οι παραδόσεις αλλάζουν καθώς οι γυναίκες σταδιακά αποκτούν τη δυνατότητα να απασχολούνται σε επαγγέλματα και να ενώνονται με το εργατικό δυναμικό. Η Σουηδία, η Νορβηγία, οι Κάτω Χώρες, η Δανία, η Φινλανδία, η Χιλή, η Πορτογαλία και η Ταϊλάνδη εκπροσωπούν τους πιο θηλυκούς πολιτισμούς. Για παράδειγμα, στη Νορβηγία εκτιμώνται και ενθαρρύνονται οι πιο ήπιες όψεις του πολιτισμού, όπως η ομοφωνία και η συμπάθεια για τους αδικοκλήτους. Η προσπάθεια να γίνει κανείς καλύτερος από τους άλλους δεν επιβραβεύεται ούτε κοινωνικά ούτε υλικά.

Απόσταση εξουσίας

Η *απόσταση εξουσίας* αντανακλά τον βαθμό στον οποίο ένας πολιτισμός ανέχεται την ανισότητα στην κατανομή της εξουσίας. Στους πολιτισμούς με μεγαλύτερη απόσταση εξουσίας, οι ανισότητες ανάμεσα στους ανθρώπους είναι τόσο αναμενόμενες όσο και επιθυμητές. Οι λιγότερο ισχυροί άνθρωποι οφείλουν να εξαρτώνται από τους ισχυρότερους. Τα παιδιά οφείλουν να είναι υπάκουα προς τους γονείς και δεν αντιμετωπίζονται ως ισότιμα μέλη, ενώ οι άνθρωποι είναι υποχρεωμένοι να επιδεικνύουν σεβασμό προς όσους κατέχουν θέση υψηλότερη από τη δική τους. Για παράδειγμα, στην Ταϊλάνδη, χώρα όπου παρατηρείται ιεραρχία βάσει της κοινωνικής θέσης, οι άνθρωποι πρέπει να δείχνουν σεβασμό στους μοναχούς, χαιρετώντας και αποχαιρετώντας τους με τελετουργικούς χαιρετισμούς, βγάζοντας το καπέλο στην παρουσία ενός μοναχού, παραχωρώντας στους μοναχούς καθίσματα σε ψηλότερο επίπεδο από τα άλλα και χρησιμοποιώντας λεξιλόγιο που φανερώνει τον δέοντα σεβασμό. Οι πολιτισμοί με μικρότερη απόσταση εξουσίας τονίζουν την ισότητα ανάμεσα στους ανθρώπους, υπογραμμίζοντας το γεγονός ότι θα έπρεπε να υπάρχει αλληλεξάρτηση μεταξύ ανθρώπων σε διαφορετικά επίπεδα εξουσίας. Στη Νέα Ζηλανδία, που χαρακτηρίζεται από μικρή απόσταση εξουσίας, αποτελεί συνήθη πρακτική οι υφιστάμενοι να απευθύνονται στους διευθυντές χρησιμοποιώντας το μικρό τους όνομα· στο Χονγκ Κονγκ, πολιτισμό με μεγαλύτερη απόσταση εξουσίας, οι χαμηλόβαθμοι εργαζόμενοι συνήθως αποκαλούν τους ανωτέρους τους με τον τίτλο τους, ώστε να διατηρούνται οι ιεραρχικές σχέσεις.

Η απόσταση εξουσίας αναφέρεται επίσης στην κατανομή της εξουσίας, του κύρους και του πλούτου μέσα σε έναν πολιτισμό. Στους πολιτισμούς με μεγάλη απόσταση εξουσίας, η ισχύς και η επιρροή συγκεντρώνονται στα χέρια λίγων αντί να κατανέμονται σε όλο τον πληθυσμό. Οι πολιτισμοί αυτοί ενδέχεται να επικοινωνούν με τρόπο που ενισχύει την ιεραρχία στις διαπροσωπικές σχέσεις, ενώ όταν χαρακτηρίζονται από μεγάλη απόσταση εξουσίας τείνουν να προσανατολίζονται προς την απολυταρχία, καθεστώς που υπαγορεύει μια ιεραρχική δομή κοινωνικών σχέσεων. Σε τέτοιους πολιτισμούς μεγιστοποιούνται οι διαφορές ως προς την ηλικία και την κοινωνική θέση. Οι Φιλιπίνες, το Μεξικό, η Βενεζουέλα, η Ινδία, η Σιγκαπούρη, η Βραζιλία, το Χονγκ Κονγκ, η Γαλλία και η Κολομβία αποτελούν πολιτισμούς με μεγαλύτερη απόσταση εξουσίας (Hofstede, 1980). Από την άλλη πλευρά, οι πολιτισμοί με μικρή απόσταση εξουσίας χαρακτηρίζονται από «οριζόντιες» (μη ιεραρχικές) κοινωνικές σχέσεις. Σε αυτές τις κοινωνίες οι άνθρωποι τείνουν να ελαχιστοποιούν τις όποιες διαφορές ηλικίας, φύλου, κοινωνικής θέσης και ρόλου. Οι κοινωνικές σχέσεις είναι περισσότερο ευθείες και λιγότερο επίσημες. Χώρες όπως η Αυστραλία, η Νέα Ζηλανδία, το Ισραήλ, η Δανία, η Ιρλανδία, η Σουηδία, η Νορβηγία, η Φινλανδία και η Ελβετία σημειώνουν χαμηλή βαθμολογία στην απόσταση εξουσίας.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Με τι τρόπους μπορεί η κατοχή Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης να αυξήσει την απόσταση εξουσίας μεταξύ των ανθρώπων; Πώς επηρεάζει η διαφήμιση στα μέσα την απόσταση εξουσίας;

ΘΕΩΡΙΑ

Η ΘΕΩΡΙΑ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΤΟΥ MICHEL FOUCAULT

Ο Γάλλος φιλόσοφος Michel Foucault (2006) υποστηρίζει ότι η επικοινωνία σπανίως λαμβάνει χώρα μεταξύ αποκλειστικά «ίσων» ατόμων, παρόλο που αυτό το θεωρούν δεδομένο τα περισσότερα μοτίβα μέσω των οποίων κατανοούμε την επικοινωνία. Οι κοινωνικές ιεραρχίες, όσο αμυδρές και να είναι, είναι πάντα παρούσες στις επικοινωνιακές επαφές. Σε κάθε πολιτισμό ισχύει μια κοινωνική ιεραρχία που θέτει κάποιες ομάδες σε πλεονεκτική θέση έναντι άλλων. Οι ομάδες αυτές κατέχουν περισσότερη εξουσία, οικονομική, πολιτική ή πολιτισμική, ενώ διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στον καθορισμό του επικοινωνιακού συστήματος.

Το έργο του Foucault αποκαλύπτει ένα ενδιαφέρον για ζητήματα σχετικά με το σημείο όπου «τοποθετείται» η εξουσία μέσα σε έναν πολιτισμό· το ποιος κατέχει την εξουσία και ποιος όχι· τον τρόπο που κατανέμεται η εξουσία· το πώς οι εξουσιάζοντες αποκτούν και διατηρούν την εξουσία· για τίνος τους σκοπούς –ή προς τίνος το συμφέρον– χρησιμοποιείται η εξουσία. Ο Foucault (2006) πιστεύει ότι η εξουσία είναι δυναμική και ρέει διά μέσου των ατόμων σε διάφορα πλαίσια και σχέσεις. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι άνθρωποι που αποτελούν τα υποκείμενα της εξουσίας συχνά βρίσκουν τρόπους να αντισταθούν σε αυτήν, χωρίς να σημαίνει ότι είναι εύκολη μια τέτοιου είδους αντίσταση. Η εξουσία είναι επίσης θεσμική, με την έννοια ότι οι άνθρωποι θεσμοί δίνουν υπόσταση και τροφοδοτούν τις σχέσεις εξουσίας. Αυτό ισχύει για κοινωνικούς θεσμούς –όπως ο γάμος–, για νομικούς - πολιτικούς θεσμούς και για θεσμούς όπως οι φυλακές, τα σχολεία ή τα νοσοκομεία. Ορισμένοι θεσμικοί ρόλοι (π.χ., αυτοί του δασκάλου ή του αστυνομικού) ενδέχεται να συνοδεύονται από θεσμική εξουσία.

Παραπομπή

Foucault, Michel (2006), *History of Madness*. New York: Routledge.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με την εξουσία

Loden, Marilyn and Judy B. Rosener (1991), *Workforce America: Managing Diversity as a Vital Resource*. Homewood, IL: Business One Irwin.

Η θεωρία στην πράξη

Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΟΥ FOUCAULT ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Οι θεωρίες περί εξουσίας και γνώσης του Michel Foucault έχουν ασκήσει σημαντική επιρροή σε μια ποικιλία πεδίων όπως η ανάπτυξη, η φιλοσοφία, οι επιχειρήσεις και η κοινωνική εργασία. Κατά τα τελευταία δύο έτη, νέα πλαίσια πολιτικής έχουν επηρεάσει τη δομή και το πεδίο δράσης των επαγγελματιών «φροντίδας» στην Αγγλία, συμπεριλαμβανομένης της κοινωνικής εργασίας. Η άνοδος των ημι-αγορών έχει οδηγήσει στον διαχωρισμό των τομέων παροχής υπηρεσιών. Οι ημι-αγορές αναφέρονται σε θεσμικές δομές που είναι σχεδιασμένες για να έχουν αποδοτικότητα στην ελεύθερη αγορά χωρίς όμως να χάνουν το πλεονέκτημα της ισότητας που παρέχει η παραδοσιακή δημόσια διοίκηση. Οι κυβερνήσεις καθορίζουν τον προϋπολογισμό και τους στόχους αυτών των κατά τα άλλα αυτόνομων οργανισμών. Οι Powell και Khan (2012: 136) υποστηρίζουν ότι η συγκεκριμένη εξέλιξη έχει οδηγήσει στο να «διαμορφώνεται ο ρόλος των κοινωνικών λειτουργών από τις αυξανόμενες διευθυντικές απαιτήσεις για πληροφορίες, ιδίως σε ό,τι αφορά τον έλεγχο και τον υπολογισμό του ρίσκου». Αυτό, σε συνδυασμό με πρόσφατες πιέσεις για αυστηρότερη διαδικασία πρόσληψης, έχει δημιουργήσει έναν μακρύ κατάλογο ρόλων για τους κοινωνικούς λειτουργούς που εργάζονται σε διάφορους κλάδους του τομέα πρόνοιας και φροντίδας. Οι Powell και Khan (2012) επίσης ισχυρίζονται ότι αυτού του είδους η «άσκηση ρουτίνας» γίνεται καταπιεστική και μπορεί να βλάψει την οργάνωση του εκάστοτε λειτουργού. Είναι επομένως μείζονος σημασίας να αναθεωρηθεί η εν λόγω διαδικασία υπό το φως των πολιτικών παραγόντων που βρίσκονται σε ισχύ, ιδίως όσον αφορά τις σχέσεις εξουσίας και τις ταυτότητες των λειτουργών.

Ερωτήσεις για να σας οδηγήσουν παρακάτω

Με τι τρόπους μπορεί η θεωρία εξουσίας του Foucault να επηρεάσει έναν οργανωσιακό κώδικα συμπεριφοράς; Πώς μπορεί να βοηθήσει στην εξήγηση της διαπροσωπικής επικοινωνίας και της επικοινωνίας με διαμεσολάβηση σε μια οργάνωση; Βοηθά αυτή η θεωρία να εξηγηθεί ο ρόλος της δημοσιογραφίας και η επίδραση της δεοντολογίας των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης; Με ποιον τρόπο;

Παραπομπή

Powell, Jason L. and Hafiz T. A. Khan (2012), «Foucault, social theory and social work», *Sociologie Romaneasca*, 10(1): 131-147.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με την εξουσία στην πράξη

Alagiah, Ratnam (2011), «Theory about theories: income theories after Foucault», *Journal of American Academy of Business*, 16(2): 23-30.

Αποφυγή αβεβαιότητας

Η διάσταση της *αποφυγής αβεβαιότητας* αντικατοπτρίζει την ανοχή ενός πολιτισμού στην ασάφεια, καθώς και τον βαθμό στον οποίο αποδέχεται την ανάληψη ρίσκων. Κάποιοι πολιτισμοί παρουσιάζουν αυξημένη ανάγκη για πληροφορίες και βεβαιότητα, ενώ άλλοι μοιάζουν πιο άνετοι όταν αντιμετωπίζουν διαφορετικότητα ή ασάφεια. Στους πολιτισμούς με υψηλή αποφυγή αβεβαιότητας, οι άνθρωποι είναι ενεργοί και αναζητούν ασφάλεια· οι πολιτισμοί που παρουσιάζουν ήπια αποφυγή αβεβαιότητας είναι στοχαστικοί, λιγότερο επιθετικοί, μη συναισθηματικοί, χαλαροί, αποδέχονται το προσωπικό ρίσκο και είναι σχετικά ανεκτικοί. Σύμφωνα με την κλίμακα του Hofstede (2001), η Ελλάδα, η Πορτογαλία, το Βέλγιο, η Ιαπωνία, το Περού, η Γαλλία, η Χιλή, η Ισπανία και η Αργεντινή εμφανίζουν υψηλό βαθμό αποφυγής αβεβαιότητας, ενώ η Δανία, η Σουηδία, η Νορβηγία, η Φινλανδία, η Ιρλανδία, η Μεγάλη Βρετανία, οι Κάτω Χώρες, οι Φιλιππίνες και οι Ηνωμένες Πολιτείες τείνουν προς το κατώτερο άκρο της κλίμακας. Αυτοί οι τελευταίοι πολιτισμοί είναι προσανατολισμένοι προς την αντιμετώπιση του άγχους και της πίεσης που δημιουργούν οι ασαφείς καταστάσεις. Λαμβάνουν περισσότερες πρωτοβουλίες, επιδεικνύουν μεγαλύτερη ευελιξία και αισθάνονται πιο άνετα στις αλληλεπιδράσεις τους. Οι άνθρωποι που ανήκουν σε πολιτισμούς με υψηλή αποφυγή αβεβαιότητας έχουν την τάση να αποφεύγουν την ανάληψη ρίσκων, ενώ αυτοί που ανήκουν σε πολιτισμούς χαμηλής αποφυγής αβεβαιότητας είναι πιο ανεκτικοί προς το ρίσκο και έχουν τη γνώση να αντιμετωπίσουν το άγχος και την πίεση που δημιουργεί.

Οι πολιτισμοί συλλογικότητας συνήθως παρουσιάζουν μεγαλύτερη αποφυγή αβεβαιότητας. Η συνδυασμένη επιρροή αποφυγής αβεβαιότητας και συλλογικότητας μπορεί να διαπιστωθεί μέσω της έρευνας για τη συμπεριφορά των καταναλωτών. Για παράδειγμα, η απόφαση να αγοράσει κανείς εισαγόμενα προϊόντα περιλαμβάνει την ανάληψη ενός ρίσκου. Το επίπεδο του υποτιθέμενου ρίσκου που αφορά την εν λόγω αγορά και ο βαθμός ανοχής στην αβεβαιότητα επηρεάζουν τις αγοραστικές προθέσεις. Έχει βρεθεί, λοιπόν, ότι η αντίληψη του ρίσκου συνδέεται αρνητικά με την προθυμία των Ασιατών καταναλωτών να υιοθετήσουν την πρακτική των διαδικτυακών αγορών (Liang & Huang, 1998). Με τον ίδιο τρόπο, στους Έλληνες καταναλωτές παρατηρούνται μεγαλύτερες ανησυχίες σχετικά με τη σιγουριά απ' ό,τι στους Βρετανούς καταναλωτές (Jarvenpaa & Tractinsky, 1999). Ωστόσο, τα αποτελέσματα άλλων εμπειρικών ερευνών έχουν αποδειχθεί διφορούμενα. Οι Weber και Hsee (1998) διατείνονται ότι οι άνθρωποι που ζουν σε πολιτισμούς συλλογικότητας ενδέχεται να είναι πιο πρόθυμοι να αναλάβουν ρίσκα, επειδή σε μια συλλογική κοινωνία η οικογένεια και άλλα μέλη της εσω-ομάδας οφείλουν να βοηθήσουν το άτομο να αντέξει τις πιθανώς αρνητικές επιπτώσεις μιας παρακινδυνευμένης επιλογής. Ο ισχυρισμός αυτός υποστηρίζεται και από τον Yamaguchi (1998), ο οποίος εκφράζει την άποψη ότι οι άνθρωποι τείνουν να αισθάνονται μικρότερο

ρίσκο όταν εκτίθενται και άλλοι μαζί τους στην ίδια παρακινδυνευμένη κατάσταση. Παρ' όλα αυτά, υπάρχει ομοφωνία στο γεγονός ότι οι άνθρωποι από πολιτισμούς με διαφορετικά επίπεδα αποφυγής αβεβαιότητας αντιδρούν διαφορετικά όταν αναλαμβάνουν κάποιο ρίσκο.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Πιστεύετε ότι ο προσανατολισμός μιας χώρας ως προς την ανάληψη ρίσκων σχετίζεται με το οικονομικό και το πολιτικό της σύστημα; Πώς θα μπορούσε η αποφυγή αβεβαιότητας να σχετίζεται επίσης με το επίπεδο οικονομικής ασφάλειας σε μια ορισμένη ιστορική περίοδο;

Μακροπρόθεσμος και βραχυπρόθεσμος προσανατολισμός

Η διάσταση του *μακροπρόθεσμου* και *βραχυπρόθεσμου προσανατολισμού* προστέθηκε ως απάντηση στους επικριτές του έργου του Hofstede, οι οποίοι τον κατηγόρησαν για μεροληψία υπέρ της Δύσης κατά τη συλλογή δεδομένων. Η πέμπτη αυτή διάσταση εντοπίστηκε μέσω της Κινεζικής Δημοσκοπήσης Αξιών (Chinese Value Survey - CVS), η οποία αναπτύχθηκε με βάση αξίες που πρότειναν Κινέζοι μελετητές (Hofstede, 2001). Ο Hofstede αρχικά αποκάλυψε αυτή τη διάσταση *κομφουκιανικό εργασιακό δυναμισμό*, επειδή τα αντικείμενα της έρευνας έμοιαζαν να σχετίζονται με τις διδασκαλίες του Κομφούκιου. Οι Minkon και Hofstede (2012) αργότερα άντλησαν από τα δεδομένα της Παγκόσμιας Δημοσκοπήσης Αξιών (World Values Survey - WVS) με σκοπό να επεκτείνουν τη μελέτη από τις αρχικές 23 χώρες στις 38. Βάσει της ανάλυσής τους, εντόπισαν σε ορισμένα έθνη της Ανατολικής Ευρώπης υψηλές βαθμολογίες στον μακροπρόθεσμο προσανατολισμό. Τότε ο Hofstede και οι συνεργάτες του δεν θεώρησαν πλέον σκόπιμο να συνδέουν τη συγκεκριμένη διάσταση με τον κομφουκιανισμό. Επομένως, σήμερα πιστεύουν ότι η διάσταση του μακροπρόθεσμου και βραχυπρόθεσμου προσανατολισμού αποτελεί ακόμη μία παγκόσμια διάσταση του εθνικού πολιτισμού.

Η διάσταση του μακροπρόθεσμου έναντι του βραχυπρόθεσμου προσανατολισμού αφορά τις αξίες που διέπουν τις κοινωνικές σχέσεις. Ο μακροπρόθεσμος προσανατολισμός υπολογίστηκε σε μια διεθνή μελέτη με αντικείμενο Κινέζους υπαλλήλους και διευθυντές (Hofstede & Bond, 1988). Οι άνθρωποι που εμφανίζουν μακροπρόθεσμο προσανατολισμό συνήθως είναι άτομα αφοσιωμένα στους στόχους τους, με κίνητρο, υπεύθυνα και μορφωμένα, με αίσθηση καθήκοντος, καθώς και οργανωσιακή ταυτότητα και αφοσίωση. Χώρες και περιοχές με υψηλό δείκτη μακροπρόθεσμου προσανατολισμού αποτελούν το Χονγκ Κονγκ, η Σιγκαπούρη, η Ταϊβάν, η Νότια Κορέα και η Ιαπωνία – πέντε δράκοντες της οικονομίας. Ο μακροπρόθεσμος προσανατολισμός ενθαρρύνει τη λιτότητα, την αποταμίευση, την επι-

μονή στην επίτευξη αποτελεσμάτων, την ταξινόμηση των σχέσεων ανάλογα με την κοινωνική τους θέση και την προθυμία να υποταχθεί κανείς για την επίτευξη ενός στόχου. Άλλες μελέτες εντόπισαν ότι ο μακροπρόθεσμος προσανατολισμός ενθάρρυνε τους Κινέζους καταναλωτές να αποδώσουν μεγαλύτερη σημασία στην ποιότητα των προϊόντων κατά τις αγοραστικές τους αποφάσεις. Για παράδειγμα, η ποιότητα και η χρηστική αξία αποδείχθηκαν ισχυροί παράγοντες πρόβλεψης της πρόθεσης των Κινέζων καταναλωτών για να αγοράσουν καναδικά χοιρινά λουκάνικα (Zhou & Hui, 2003). Ο βραχυπρόθεσμος προσανατολισμός, που χαρακτηρίζει τους δυτικούς πολιτισμούς, είναι συμβατός με δαπάνες οι οποίες υπαγορεύονται από την κοινωνική πίεση, από μικρότερο βαθμό αποταμίευσης και μια προτίμηση για γρήγορα αποτελέσματα (Hofstede, 2001).

ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΥΨΗΛΟΥ/ΧΑΜΗΛΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΤΟΥ HALL

Ο Hall (1977) διέκρινε πολιτισμούς *υψηλού πλαισίου* και *χαμηλού πλαισίου*. Η διάσταση αυτή αναφέρεται στον βαθμό στον οποίο συγκεντρώνουμε πληροφορίες από το φυσικό, κοινωνικό και ψυχολογικό πλαίσιο μιας αλληλεπίδρασης (υψηλό πλαίσιο) ή από τον σαφή λεκτικό κώδικα (χαμηλό πλαίσιο). Η διάσταση αυτή αντιπροσωπεύει ένα συνεχές στο οποίο ορισμένοι πολιτισμοί (π.χ., Κίνα, Αγγλία, Γαλλία, Γκάνα, Ιαπωνία, Κορέα) προσανατολίζονται προς το ανώτατο άκρο, ενώ άλλοι (π.χ., Γερμανία, Σκανδιναβία, Ελβετία, Ηνωμένες Πολιτείες) βρίσκονται πιο κοντά στο κατώτατο άκρο. Σύμφωνα με τους Hall και Hall (1990: 183-184), οι όροι *υψηλού πλαισίου* και *χαμηλού πλαισίου* αναφέρονται:

στο γεγονός ότι, όταν οι άνθρωποι επικοινωνούν, θεωρούν δεδομένο τον όγκο των όσων γνωρίζει ο ακροατής για το υπό συζήτηση αντικείμενο. Στην επικοινωνία χαμηλού πλαισίου, ο ακροατής γνωρίζει πολύ λίγα και ο ομιλητής πρέπει να του εξηγήσει στην ουσία τα πάντα. Στην επικοινωνία υψηλού πλαισίου, ο ακροατής είναι ήδη «ενταγμένος στο πλαίσιο» και επομένως δεν χρειάζεται πολλές συνοδευτικές πληροφορίες.

Για τους ανθρώπους των πολιτισμών υψηλού πλαισίου, μεγάλος όγκος νοήματος υπονοείται είτε στη φυσική συνθήκη καθαυτή είτε σε κοινές πεποιθήσεις, αξίες και νόρμες. Το πλαίσιο παρέχει πολλές πληροφορίες για τους κανόνες, τις πρακτικές και τις προσδοκίες του πολιτισμού. Επομένως, δεν μεταδίδονται φανερά πληροφορίες που αφορούν το υπόβαθρο και τις διαδικασίες: αντιθέτως, οι ακροατές οφείλουν να γνωρίζουν πώς να ερμηνεύσουν την επικοινωνία και πώς να δράσουν. Ως εκ τούτου, οι πληροφορίες και οι πολιτισμικοί κανόνες μένουν σιωπηροί, καθώς οι συνομιλητές περιμένουν ότι το πλαίσιο θα υπαγορεύσει τη συμπεριφορά. Οι πολιτισμοί υψηλού πλαισίου τυπικά διαθέτουν περιορισμένα κωδικά συστήματα, στα οποία ομιλητής και ακροατής στηρίζονται περισσότερο στα στοιχεία πλαισίου της επικοινωνιακής συνθήκης και λιγότερο στη γλώσσα καθαυτή – οι αλληλεπιδρώντες

αντλούν πληροφορίες από το φυσικό, κοινωνικό, σχεσιακό και πολιτισμικό περιβάλλον. Αντιθέτως, οι πολιτισμοί χαμηλού πλαισίου μεταχειρίζονται έναν σαφή κώδικα για να στείλουν μηνύματα. Οι άνθρωποι βασίζονται σε ένα περίπλοκο κωδικό σύστημα προκειμένου να δημιουργήσουν και να ερμηνεύσουν το νόημα, επομένως είναι μικρός ο όγκος νοήματος που καθορίζεται από το πλαίσιο. Οι πληροφορίες που πρόκειται να κοινοποιηθούν σε άλλους κωδικοποιούνται ξεκάθαρα στο λεκτικό μήνυμα, επεξηγούνται οι διαδικασίες και συζητούνται οι προσδοκίες.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Τι είδους προβλήματα μπορούν να προκύψουν αν ένα άτομο που ανήκει σε πολιτισμό χαμηλού πλαισίου εργάζεται για έναν εργοδότη που ανήκει σε πολιτισμό υψηλού πλαισίου; Πώς θα μπορούσαν να πράξουν προκειμένου να αποφύγουν την κακή επικοινωνία;

ΑΞΙΑΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΤΩΝ KLUCKHOHN ΚΑΙ STRODTBECK

Οι Kluckhohn και Strodtbeck (1961) υποστηρίζουν ότι όλοι οι ανθρώπινοι πολιτισμοί αντιμετωπίζουν παγκόσμια προβλήματα που προκύπτουν από τις σχέσεις με τους άλλους, με τον χρόνο, με τις δραστηριότητες και με τη φύση. Οι αξιακοί προσανατολισμοί εκφράζουν τα μέσα που χρησιμοποιεί μια κοινωνία προκειμένου να επιλύσει αυτά τα παγκόσμια προβλήματα. Η έννοια εμπεριέχει τέσσερις υποθέσεις. Πρώτον, όλες οι ανθρώπινες κοινωνίες έρχονται αντιμέτωπες με τα ίδια προβλήματα: δεύτερον, χρησιμοποιούν διαφορετικά μέσα για την επίλυση των προβλημάτων αυτών· τρίτον, τα μέσα αντιμετώπισης των παγκόσμιων προβλημάτων είναι περιορισμένα· και τέταρτον, οι αξιακοί προσανατολισμοί μπορούν να παρατηρηθούν μέσω εμπειρικών ερευνών που εστιάζουν στη συμπεριφορά (Condon & Yousef, 1975). Σύμφωνα με τη θεωρία των αξιακών προσανατολισμών, οι πολιτισμοί αναπτύσσουν μοναδικές οπτικές σε σχέση με πέντε αξιακούς προσανατολισμούς: (1) τη σχέση των ανθρώπων με τη φύση (αν οι άνθρωποι θα έπρεπε να υποτάσσονται στη φύση, να ζουν σε αρμονία μαζί της ή να την εξουσιάζουν), (2) την ανθρώπινη δραστηριότητα (κατάσταση ύπαρξης/εσωτερική εξέλιξη/εργατικότητα), (3) τον χρόνο (παρελθόν/παρόν/μέλλον), (4) την ανθρώπινη φύση (οι άνθρωποι ως καλοί/κακοί/συνδυασμός των δύο) και (5) τις κοινωνικές σχέσεις (ατομικιστικές/συλλογικές/ιεραρχικές). Κάθε προσανατολισμός αντιπροσωπεύει και έναν τρόπο αντιμετώπισης ενός παγκόσμιου προβλήματος.

Ο προσανατολισμός ανθρώπου - φύσης

Ο προσανατολισμός ανθρώπου - φύσης απαντά στο ερώτημα: ποια είναι η σχέση του ανθρώπου με τη φύση; Ο τρόπος που μια κοινωνία συλλαμβάνει τη σχέση του ανθρώπου με τη φύση καθορίζεται από την κοσμοθεωρία των ανθρώπων της. Ο όρος *κοσμοθεωρία* αναφέρεται στην άποψη ενός πολιτισμού για τη φύση του σύμπαντος, τη φύση της ανθρωπότητας, τη σχέση μεταξύ ανθρωπότητας και σύμπαντος και άλλα φιλοσοφικά θέματα που ορίζουν τη θέση των ανθρώπων στον κόσμο. Από τα προϊστορικά χρόνια, οι άνθρωποι έχουν επινοήσει ιστορίες δημιουργίας προ-

Φωτογραφία 5.2 Το άγαλμα του Βούδα συμβολίζει την ειρήνη και την αρμονία, αξίες που εκτιμώνται εξίσου από τους ασιατικούς πολιτισμούς. Copyright © Shuang Liu. Χρησιμοποιείται με άδεια.

κειμένου να εξηγήσουν τη σχέση τους με τη φύση. Η σχέση αυτή μπορεί να λαμβάνει τη μορφή υποταγής στη φύση, αρμονικής συμβίωσης μαζί της ή κυριαρχίας επί της φύσης. Φράσεις όπως «η φύση ως μηχανή» και η παραλλαγή της «η φύση ως αποθήκη» δικαιολογούν τη σχέση εκμετάλλευσης που διατηρούν με τη φύση οι δυτικοί πολιτισμοί, οι οποίοι τη θεωρούν ως κάτι που πρέπει να κατακτηθεί. Για παράδειγμα, στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι άνθρωποι προβαίνουν σε σαφή διάκριση μεταξύ ανθρώπων και φύσης, με τους ανθρώπους να αναλαμβάνουν κυριαρχικό ρόλο απέναντι στη φύση, στο πλαίσιο του οποίου περιλαμβάνεται να την εκτιμούν και να την προστατεύουν. Αυτή η οπτική είναι εμφανής στην αλλαγή της ροής των ποταμών ώστε να διευκολυνθούν πολεοδομικές ανάγκες.

Στον αραβικό πολιτισμό, οι άνθρωποι θεωρούνται μέρος της φύσης και υποτίθεται πως πρέπει να ζουν σε αρμονία μαζί της. Ο προσανατολισμός αυτός συνδέεται με την ισλαμική αντίληψη ότι το κάθε τι στον κόσμο, με την εξαίρεση των ανθρώπων, κυβερνάται από θεϊκούς νόμους. Ο φυσικός κόσμος δεν έχει επιλογή παρά να υπακούει στον Θεό. Οι άνθρωποι, ωστόσο, μπορούν να επιλέξουν να υπακούσουν στον νόμο του Θεού· πράττοντας αυτό, θα είναι σε αρμονία με όλα τα υπόλοιπα στοιχεία της φύσης. Ο ιαπωνικός πολιτισμός επίσης χαρακτηρίζεται από αγάπη και σεβασμό προς τη φύση, ενώ πιστεύει ότι οι άνθρωποι πρέπει να ζουν σε αρμονία με τον φυσικό κόσμο. Οι Ιάπωνες απολαμβάνουν την ομορφιά της φύσης μέσα από τα *hanami* (τα άνθη της κερασιάς) την άνοιξη και τα *momijigari* (τα φύλλα του σφενταμιού που αλλάζουν χρώμα) το φθινόπωρο, ενώ δημιουργούν παραδο-

σιακές συνθέσεις λουλουδιών, που είναι γνωστές ως *ikebana*. Η αρμονία αποτελεί κεντρική έννοια για τον ιαπωνικό πολιτισμό, γεγονός που οφείλεται στην επιρροή του σιντοϊσμού, καθώς και των βουδιστικών και κομφουκιανικών παραδόσεων. Η μορφή του παραδοσιακού ιαπωνικού κήπου απεικονίζει αυτή την αρμονική σχέση μεταξύ ανθρώπων και φύσης.

Ο προσανατολισμός της δραστηριότητας

Ο προσανατολισμός της δραστηριότητας απαντά στο ερώτημα: ποια είναι η τροπικότητα της ανθρώπινης δραστηριότητας; Αυτό αναφέρεται στην αφιέρωση χρόνου στην αυτο-έκφραση και στο παιχνίδι, στην προσωπική εξέλιξη και την αυτοβελτίωση, καθώς και στην εργασία. Ο προσανατολισμός της δραστηριότητας μπορεί να αφορά την ύπαρξη, την εξελισσόμενη ύπαρξη και την πράξη. Οι προτεσταντικοί πολιτισμοί, όπως η Βρετανία, θεωρούν την εργασία επί πληρωμή ως απαραίτητη – ως κυρίαρχη ανθρώπινη δραστηριότητα που κατέχει κεντρική θέση στην ανθρώπινη ύπαρξη. Η ανθρώπινη εργασία θεωρείται καθήκον που ωφελεί τόσο το άτομο όσο και την κοινωνία στο σύνολό της. Πολλοί Αμερικανοί πιστεύουν ότι η εργασία θα έπρεπε να διαχωρίζεται από το παιχνίδι και ότι η πιο σημαντική όψη της είναι η αίσθηση της επίτευξης ενός στόχου. Μεγάλη αξία επίσης έχουν ο χρόνος και η αποδοτικότητα. Στους αραβικούς πολιτισμούς, το να βγάζει κανείς τα προς το ζην μέσω του μόχθου δεν αποτελεί μόνο καθήκον αλλά και αρετή, επομένως δεν διαχωρίζεται από άλλες όψεις της ανθρώπινης ύπαρξης. Ορισμένοι, πάλι, βαθιά θρησκευόμενοι πολιτισμοί απολαμβάνουν την προσευχή, με αποτέλεσμα μια προσευχή να θεωρείται για τους ανθρώπους πιο σημαντική από την εργασία.

Ο χρονικός προσανατολισμός

Ο χρονικός προσανατολισμός απαντά στο ερώτημα: ποια είναι η χρονική εστίαση της ανθρώπινης ζωής; Οι πολιτισμοί διαφέρουν ιδιαίτερα ως προς τον τρόπο που συλλαμβάνουν την έννοια του χρόνου. Ο χρονικός προσανατολισμός μπορεί να είναι παρελθοντικός, παροντικός ή μελλοντικός. Οι πολιτισμοί με προσανατολισμό προς το παρελθόν αποδίδουν έμφαση στην παράδοση· αυτοί που προσανατολίζονται προς το παρόν τονίζουν την αμεσότητα και τον αυθορμητισμό· όσοι έχουν μελλοντικό προσανατολισμό δίνουν μεγάλη σημασία στις δραστηριότητες εκείνες του παρόντος που θα επιφέρουν αποτελέσματα στο μέλλον (Cooper κ.ά., 2007). Πολλοί δυτικοί πολιτισμοί αντιλαμβάνονται τον χρόνο γραμμικά – το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον βαδίζουν σε μια ευθεία, προς μία κατεύθυνση. Αυτή η στάση συλλαμβάνει τον χρόνο ως ένα αγαθό που μπορεί να ξοδευθεί, να αποταμιευθεί, να δανεισθεί και να σπαταληθεί. Όταν ο χρόνος θεωρείται από αντικείμενο, μεταβάλλεται

σε κάτι που μπορεί κανείς να το διαχειριστεί και να το χρησιμοποιήσει υπεύθυνα. Για παράδειγμα, οι περισσότεροι Αμερικανοί λένε ότι συχνά τους λείπει χρόνος. Αυτό μπορεί να οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι αγωνίζονται για το «αμερικανικό όνειρο» – μια μεταφορά που περιγράφει την κοινωνική κινητικότητα, την επιτυχία, την πολυτέλεια και την ευτυχία–, για ιδεώδη δηλαδή που καταναλώνουν χρόνο. Η έννοια αυτή συχνά θεωρείται ιδεολογία: οι Αμερικανοί νιώθουν διαρκώς πιεσμένοι να κάνουν περισσότερα, να κερδίσουν περισσότερα και να καταναλώσουν περισσότερα, προκειμένου να πετύχουν τα ιδεώδη της κοινωνίας τους. Η στάση αυτή συνήθως ωθεί τους ανθρώπους σε μια μονίμως ανήσυχη πνευματική κατάσταση. Ο χρόνος αποφασίζει πότε οι Αμερικανοί θα κανονίσουν τα ραντεβού τους, πότε θα κάνουν τη δουλειά τους, ακόμα και πότε θα ξοδέψουν τον ελεύθερο χρόνο τους. Η συνέπεια είναι σημαντική και η καθυστέρηση χωρίς ικανοποιητική δικαιολογία θεωρείται ένδειξη κακών τρόπων. Παρομοίως, οι Ελβετοί έχουν τη φήμη ότι είναι τόσο συνεπείς και ακριβείς όσο και τα διάσημα ρολόγια τους. Η παροιμία έχει ως εξής: *Avant l'heure, c'est pas l'heure, après l'heure, c'est plus l'heure* (Πριν την ώρα δεν είναι ακόμα η ώρα, μετά την ώρα δεν είναι πλέον η ώρα). Στην Ελβετία είναι πιθανόν να συναντήσει κανείς ρολόγια σχεδόν παντού: πρόκειται για έναν πολιτισμό που λειτουργεί με καύσιμο τον χρόνο και που οργανώνεται γύρω από τον χρόνο.

Σε άλλους πολιτισμούς, το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον μπορεί να είναι λιγότερο ευδιάκριτα. Ο Mulder (1996) αναφέρει τρεις διαφορετικές εννοιολογήσεις του χρόνου στην ταϊλανδέζικη κοινωνία. Η πρώτη εννοιολόγηση χαρακτηρίζεται από συνέχεια. Συνίσταται στην πεποίθηση περί της συνέχισης της ζωής, των παραδόσεων και του περιβάλλοντος, από τους προγόνους ως τις αμέτρητες μελλοντικές γενιές. Υπό αυτή την έννοια, ο χρόνος μένει ακίνητος. Δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος. Η δεύτερη εννοιολόγηση αποτελεί τη «σύγχρονη» εννοιολόγηση του χρόνου – αντί να μένει ακίνητος, ο χρόνος προχωρά μπροστά προς το μέλλον. Για παράδειγμα, όταν ένας φτωχός Ταϊλανδός αγρότης μετανάστευε στην πόλη αναζητώντας μια καλύτερη ζωή, έπρεπε στο εξής να υπολογίζει τον χρόνο με βάση τις ώρες εργασίας στο εργοστάσιο και όχι στο χωράφι. Η τρίτη εννοιολόγηση του χρόνου είναι ανιμιστική. Οι κοινότητες νιώθουν ότι τους κυβερνά μια ισχυρή δύναμη πέρα από τον έλεγχό τους. Επομένως, αναζητούν τρόπους να διαχειριστούν αυτή τη δύναμη με διάφορα μέσα που μπορεί να περιλαμβάνουν τη λατρεία και τις θυσίες ζώων. Οι Ταϊλανδοί λατρεύουν τους θεούς που πιστεύουν ότι θα τους το ανταποδώσουν βοηθώντας τους χωρικούς με βροχές σε περιόδους ξηρασίας.

Υπάρχουν πολιτισμοί χωρίς σαφή αίσθηση του χρόνου, γεγονός που γίνεται αισθητό στη γλώσσα τους. Για παράδειγμα, η γλώσσα Horí δεν διαθέτει ρηματικούς χρόνους και χρησιμοποιεί απλώς δύο λέξεις για να εκφράσει τον χρόνο: η μία σημαίνει *νωρίτερα* και η άλλη *αργότερα*. Οι φυλές Horí ζουν κυρίως στη βορειοανατολική Αριζόνα και είναι ευρέως γνωστές για τη φιλειρηνικότητά τους. Άλλο παρά-

Φωτογραφία 5.3 Ένα ρολόι σε δημόσιο χώρο της Βενετίας χρησιμοποιεί λατινικούς αριθμούς για να δείξει τις ώρες της ημέρας. Copyright © Zala Volčič. Χρησιμοποιείται με άδεια.

δειγμα αποτελούν οι Pirahã, μια μικρή φυλή του Αμαζονίου που χρησιμοποιεί μια περιορισμένη γλώσσα αποτελούμενη από σχετικά λίγους ήχους και γραμματικές δομές και η οποία εκφέρεται με τη μορφή σφυρίγματος για ορισμένους σκοπούς (για παράδειγμα κατά το κυνήγι). Η παραδοσιακή τους γλώσσα φαίνεται να μην έχει ακριβείς αριθμούς, συγκεκριμένο παρελθοντικό χρόνο ή γραπτή μορφή. Ο πολιτισμός παράγει περιορισμένη τέχνη και δεν διαθέτει σαφή έννοια του χρόνου. Η θρησκεία των Pirahã είναι ανιμιστική, ενώ αναφέρονται ελάχιστα στην ιστορία ή στους προ-

γόνους τους. Δεν εμφανίζουν (ή τουλάχιστον δεν εμφάνιζαν στο παρελθόν) την επιθυμία να θυμούνται από πού προέρχονται ή να αφηγούνται πολιτισμικές ιστορίες. Στην παλιά Βενετία, με παρόμοιο τρόπο, υπήρχαν ρολόγια στα δημόσια κτήρια για να δείχνουν τη θέση του ήλιου και του φεγγαριού, καθώς και τις σχετικές θέσεις του Κρόνου, του Δία, της Αφροδίτης, του Ερμή και του Άρη. Σήμερα συναντά κανείς στους δημόσιους χώρους της Βενετίας ρολόγια που χρησιμοποιούν λατινικούς αριθμούς για να σηματοδοτούν τις ώρες της ημέρας.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Αισθάνεσθε ότι είναι σημαντική η συνέπεια στα ραντεβού; Πώς θα νιώθατε αν ο καλεσμένος σας καθυστερούσε μισή ώρα για το δείπνο; Τι δικαιολογία νιώθετε την ανάγκη να δώσετε σε περίπτωση καθυστέρησης; Πώς εξαρτάται αυτό από την εκάστοτε κατάσταση;

Ο προσανατολισμός της ανθρώπινης φύσης

Ο προσανατολισμός της ανθρώπινης φύσης απαντά στο ερώτημα: ποιος είναι ο εγγενής χαρακτήρας της ανθρώπινης φύσης; Γεννιόμαστε είτε καλοί είτε κακοί ή αποτελούμε συνδυασμό καλού και κακού; Οι πουριτανικές απαρχές των Ηνωμένων Πολιτειών αντανακλούν τη χριστιανική άποψη ότι οι άνθρωποι γεννιούνται κακοί αλλά έχουν την προδιάθεση να γίνουν καλοί μέσω του αυτοελέγχου και της αυτοπειθαρχίας. Άλλες σύγχρονες απόψεις ισχυρίζονται ότι οι άνθρωποι έρχονται στον κόσμο με έναν συνδυασμό καλού και κακού, επομένως έχουν την επιλογή να είναι

οτιδήποτε από τα δύο. Μια τέτοια πίστη στον ορθολογισμό είναι συμβατή με την πίστη στην επιστημονική μέθοδο της έρευνας, στην οποία η αλήθεια μπορεί να αποκαλυφθεί μέσω της ανθρώπινης συλλογιστικής. Σε άλλους πολιτισμούς, όπως στον κινεζικό, ο κομφουκιανισμός διδάσκει ότι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι από το κακό. Ο βουδισμός τονίζει τη σημασία της πνευματικότητας και της καλοσύνης στο άτομο, κηρύσσοντας μια πιο εσωστρεφή φιλοσοφία. Η ιουδαιοχριστιανική παράδοση ισχυρίζεται ότι η κατανόηση του ανθρώπου είναι δεμένη με την πεποίθησή του ότι είναι πλασμένος κατ' εικόνα του Θεού, γεγονός που προτείνει μια στενή σχέση ανάμεσα στην έννοια του Θεού και σ' αυτήν του ατόμου. Οι άνθρωποι θεωρούνται αμαρτωλοί, μπορούν ωστόσο να σωθούν κατά την πορεία της ζωής τους, καθώς ο Θεός τους προίκισε με τα χαρίσματα της ευφυΐας και της επιλογής. Ο σκοπός της ζωής για τον άνθρωπο είναι να δοξάζει τον Θεό γνωρίζοντας, αγαπώντας και υπακούοντας. Στον ινδουισμό, το άτομο καθορίζεται από τη συμμετοχή του σε μια κάστα, συνεπώς είναι δύσκολο να εφαρμοστεί ισότητα για όλα τα άτομα. Διαφορές στον προσανατολισμό της ανθρώπινης φύσης αντανακλώνται συχνά στο ποινικό δίκαιο μιας κοινωνίας: κάποιες χώρες πιστεύουν ότι ένας ύποπτος είναι αθώος μέχρι αποδείξεως του αντιθέτου, ενώ άλλες πιστεύουν ότι είναι ένοχος μέχρι αποδείξεως του αντιθέτου.

Ο σχεσιακός προσανατολισμός

Ο σχεσιακός προσανατολισμός απαντά στο ερώτημα: ποια είναι η τροπικότητα της σχέσης ενός ατόμου με τους άλλους; Αναφέρεται στην αντίληψη για τον εαυτό και τους τρόπους με τους οποίους είναι οργανωμένη η κοινωνία. Μπορεί να είναι ευθύς, παράπλευρος και ατομικιστικός. Στους ατομικιστικούς πολιτισμούς, οι άνθρωποι ενθαρρύνονται να αναλαμβάνουν την ευθύνη των πράξεών τους ως ανεξάρτητα άτομα. Για παράδειγμα, σε τέτοιους πολιτισμούς ο γάμος αποτελεί συνήθως απόφαση του ατόμου και υποκινείται –τις περισσότερες φορές– από ρομαντική αγάπη. Σε πολιτισμούς συλλογικότητας όπως η Ινδία, ο γάμος ενδέχεται να θεωρείται απόφαση υπερβολικά σημαντική για να αφεθεί στα άτομα που εμπλέκονται σ' αυτόν: αυτό συμβαίνει επειδή οι γάμοι παρέχουν ευκαιρίες για οικογενειακές συμμαχίες σε έναν πολιτισμό όπου ο θεσμός της οικογένειας κατέχει εξέχουσα θέση. Στους πολιτισμούς εκείνους που προσανατολίζονται προς το συμφέρον της ομάδας, τα άτομα υποτάσσουν τις προσωπικές τους ανάγκες στην εσω-ομάδα τους, ιδίως στην οικογένεια. Αν ένας νεαρός Κινέζος περάσει την εθνική εξέταση εγγραφής και του προσφερθεί μια θέση σε ένα καλό πανεπιστήμιο, τόσο οι γονείς όσο και άλλα μέλη της εκτεταμένης οικογένειάς του θα αισθανθούν ότι η υπόληψή τους έχει αυξηθεί, καθώς η τιμή θεωρείται κοινή περιουσία για ολόκληρη την οικογένεια. Με τον ίδιο τρόπο, όλα τα μέλη της οικογένειας θα ένιωθαν ότι έχασαν την υπόληψή τους αν ένα μεμονωμένο μέλος διέπραττε μια ατιμαστική πράξη. Τα μέλη των πολιτισμών

Φωτογραφία 5.4 Ηλικιωμένοι στο Σαράγεβο της Βοσνίας απολαμβάνουν συλλογικά παιχνίδια, όπως το σκάκι, σε μια δημόσια πλατεία. Copyright © Zala Volčič. Χρησιμοποιείται με άδεια.

συλλογικότητας τείνουν να φροντίζουν περισσότερο το ένα το άλλο, καθώς υπάρχει ισχυρή αίσθηση συμμετοχής σε κάποια συλλογικότητα – την οικογένεια, τη γειτονιά, το χωριό, την κοινωνική τάξη ή τον οργανισμό. Στη Βοσνία, για παράδειγμα, οι ηλικιωμένοι απολαμβάνουν το σκάκι στις δημόσιες πλατείες, καθώς δημιουργεί μια ατμόσφαιρα συλλογικότητας.

Περαιτέρω διάβασμα στο διαδίκτυο. Έχετε ελεύθερη πρόσβαση στο παρακάτω άρθρο στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου <https://study.sagepub.com/>

Iiu2e:Lee, Hyung-Seok and Jin S. Park (2012), «Cultural orientation and the persuasive effects of fear appeals: the case of anti-smoking public service announcements», *Journal of Medical Marketing*, 12(2): 73-80.

ΘΕΩΡΙΑ

ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΑΞΙΑΚΩΝ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΩΝ ΤΩΝ CONDON ΚΑΙ YOUSEF

Οι Condon και Yousef (1975) επέκτειναν τους πέντε αξιακούς προσανατολισμούς των Kluckhohn και Strodbeck, ώστε να συμπεριλάβουν έξι σφαίρες καθολικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν όλοι οι άνθρωποι. Αυτές είναι ο εαυτός, η οικογένεια, η κοινωνία, η ανθρωπινή φύση, η φύση και το υπερφυσικό, όλα εκ των οποίων είναι αλληλοεξαρτώμενα. Οι Condon και Yousef διέκριναν 25 αξιακούς προσανατολισμούς που εμπεριέχονται στις έξι σφαίρες. Ισχυρίζονται ότι όλοι οι αξιακοί προσανατολισμοί υπάρχουν σε κάθε κοινωνία, αλλά η προτιμώμενη αντίδραση στο εκάστοτε πρόβλημα διαφέρει από πολιτισμό σε πολιτισμό. Για παράδειγμα, ένας αξιακός προσανατολισμός που περιλαμβάνεται στη σφαίρα του υπερφυσικού είναι η «γνώση της συμπαντικής τάξης». Σε κάποιους πολιτισμούς, οι άνθρωποι πιστεύουν ότι αυτή η τάξη μπορεί να κατανοηθεί σε άλλους, πιστεύουν ότι είναι μυστηριώδης και ακατανόητη και υπάρχουν και εκείνοι που πιστεύουν ότι η κατανόηση της τάξης αυτής είναι θέμα πίστης και λογικής.

Παραπομπή

Condon, John C. and Fathi Yousef (1975), *An Introduction to Intercultural Communication*. Indianapolis, IN: Bobbs-Merrill.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με τις αξίες

Schwartz, Shalom H. and Lilach Sagiv (1995), «Identifying culture-specifics in the content and structure of values», *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 26(1): 99-116.

Η θεωρία στην πράξη

ΙΑΠΩΝΙΚΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΕΝΑΝΤΙ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

Διαφορετικοί πολιτισμοί διαθέτουν διαφορετικές έννοιες για τον χρόνο και επομένως τον αξιολογούν με διαφορετικό τρόπο. Ο Masumoto (2004) συνέκρινε τους ιαπωνικούς χρονικούς προσανατολισμούς με τους αμερικανικούς. Εντόπισε ότι ο πολιτισμός των Ηνωμένων Πολιτειών έχει την τάση να εστιάζει στο μέλλον, θέτοντας διακριτά όρια μεταξύ του χρόνου για εργασία και του προσωπικού χρόνου (παρότι αυτό σταδιακά αλλάζει). Εντός του χώρου εργασίας, οι εργαζόμενοι εκτιμούν την αλλαγή και το σύνθημα «να προχωράς μπροστά», ενώ υποκινούνται από υψηλά κίνητρα και φιλοδοξίες. Αυτό σημαίνει ότι το επίπεδο εμπειρίας του εργαζόμενου δεν συνδέεται απαραίτητα με την ηλικία. Τα επιχειρηματικά σχέδια συχνά εστιάζουν σε «βραχυπρόθεσμους» στόχους, όπως στην περίπτωση των οικονομικών τριμήνων και των τριετών στρατηγικών σχεδίων. Ο ιαπωνικός πολιτισμός, από την άλλη, εκτιμά την παράδοση και τη «μακροβιότητα»· είναι αρκετά συνηθισμένο ένας εργαζόμενος να παραμένει στην ίδια εταιρία για πάνω από 30 χρόνια. Η αρχαιότητα βασίζεται στα έτη υπηρεσίας και ανταμείβεται ιδιαίτερως. Ο επιχειρηματικός κόσμος οργανώνει το ημερολόγιό του σε σχέση με τις εποχιακές και εθνικές εορτές, καθώς στο τέλος του ημερολογιακού έτους μοιράζονται επιδόματα και κάθε Απρίλιο πραγματοποιούνται προσλήψεις. Οι εκτεταμένες στιγμές σιωπής κατά τη διάρκεια μιας σύσκεψης μπορεί να αποτελούν πολύ συνηθισμένο φαινόμενο, αφού ο ιαπωνικός πολιτισμός εκτιμά την αφιέρωση χρόνου στον στοχασμό, ο οποίος συχνά αντιμετωπίζεται ως διαδικασία απαραίτητη για να επεξεργαστεί κανείς πληροφορίες και να εξαγάγει το νόημα. Πολλοί Ιάπωνες ενδέχεται επίσης να μη διαχωρίζουν μεταξύ του χρόνου εργασίας και του χρόνου εκτός εργασίας, συχνά μένοντας ως αργά στο γραφείο χωρίς προσδοκία αποζημίωσης. Αυτές οι διαφορετικές έννοιες και αξίες για τον χρόνο, αν δεν γίνουν κατανοητές από την άλλη πλευρά, ενδέχεται να επηρεάσουν αρνητικά τις διεθνείς επιχειρηματικές συνεργασίες.

Ερωτήσεις για να σας οδηγήσουν παρακάτω

Πώς αντιμετωπίζει ο πολιτισμός σας τον χρόνο; Πιστεύετε ότι η παραμονή στο ίδιο επάγγελμα αποτελεί ένδειξη αφοσίωσης και επιμονής; Τι σημαίνει για σας ο όρος *αποδοτικότητα*;

Παραπομπή

Masumoto, Tomoko (2004), «Learning to “do time” in Japan: a study of US interns in Japanese organizations», *International Journal of Cross-Cultural Management*, 4(1): 19-37.

Περαιτέρω διάβασμα σχετικά με τους αξιακούς προσανατολισμούς στην πράξη

Kartal, Ali and Mehmet S. Bozok (2011), «The effects of socio-cultural variables on the application of ethical standards for Turkish accountants», *South East European Journal of Economics and Business*, 6(1): 7-12.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Στους δυτικούς πολιτισμούς, η επιλογή καριέρας συχνά επαφίεται στα ίδια τα παιδιά, τα οποία βέβαια ενδέχεται να ζητήσουν συμβουλές από τους γονείς. Σε πολλούς ασιατικούς πολιτισμούς, όμως, οι γονείς αποφασίζουν ποια πανεπιστήμια θα παρακολουθήσουν τα παιδιά τους, ποια θέματα θα μελετήσουν και ποια καριέρα θα ακολουθήσουν στο μέλλον. Μπορείτε να εξηγήσετε αυτό το φαινόμενο με βάση τη θεωρία αξιακών προσανατολισμών;

ΘΕΩΡΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΞΙΩΝ ΤΟΥ SCHWARTZ

Ο Shalom Schwartz ανέπτυξε ένα διαφορετικό πλαίσιο πολιτισμικών αξιών με σκοπό να κατανοηθεί η επιρροή των πολιτισμικών αξιών στις στάσεις και τις συμπεριφορές. Ο Schwartz (1994: 88) ορίζει τις αξίες ως τους «επιθυμητούς στόχους, οι οποίοι ποικίλλουν σε σημαντικότητα και λειτουργούν ως κατευθυντήριες αρχές για τη ζωή των ανθρώπων». Όπως ο Hofstede, ο Schwartz επιχείρησε να εντοπίσει εθνικές πολιτισμικές διαστάσεις με τη δυνατότητα να χρησιμοποιηθούν για να καταστεί δυνατή η σύγκριση πολιτισμών αθροίζοντας τις αξιακές προτεραιότητες των ατόμων. Σε αντίθεση με τον Hofstede, η έρευνα του οποίου εστίασε σε εργαζόμενους της IBM, τα αρχικά δεδομένα της έρευνας του Schwartz συγκεντρώθηκαν από δείγματα καθηγητών και φοιτητών σε 38 έθνη μεταξύ 1988 και 1992. Ο Schwartz (1999) υποστηρίζει ότι υπάρχουν επτά τύποι αξιών στη βάση των οποίων μπορούν να συγκριθούν οι πολιτισμοί. Αυτοί είναι ο συντηρητισμός, η διανοητική αυτονομία, η συγκινησιακή αυτονομία, η ιεραρχία, η υπεροχή, η ισότιμη δέσμευση και η αρμονία (βλ. Πίνακα 5.1).

Αυτοί οι επτά τύποι πολιτισμικών αξιών συνοψίστηκαν σε τρεις διαστάσεις, οι οποίες έχουν ως εξής: (1) αυτονομία έναντι ενσωμάτωσης, (2) ιεραρχία έναντι ισονομίας και (3) υπεροχή έναντι αρμονίας. Ενώ κάθε διάσταση εκπροσωπεί ένα συνεχές πολιτισμικών αντιδράσεων, η προτίμηση ενός πολιτισμού στο ένα άκρο μιας δοσμένης διάστασης σημαίνει ότι το αντίθετο άκρο του συνεχούς είναι λιγότερο σημαντικό για τον πολιτισμό αυτό. Με τρόπο παρόμοιο με την υπόθεση των Kluckhohn και Strodtbeck, ότι δηλαδή όλοι οι πολιτισμοί αντιμετωπίζουν παγκόσμια προβλήματα τα οποία καλούνται να επιλύσουν, ο Schwartz (1999) υποστηρίζει πως υπάρχουν τρία ζητήματα που όλες οι κοινωνίες αντιμετωπίζουν και πρέπει να διευ-

Πίνακας 5.1 Οι επτά τύποι πολιτισμικών αξιών του Schwartz

Αξιακός Τύπος	Ορισμός
Συντηρητισμός	Μια κοινωνία που αποδίδει έμφαση στις στενές, αρμονικές σχέσεις, στη διατήρηση του status quo και την παραδοσιακή τάξη.
Διανοητική αυτονομία	Μια κοινωνία που αναγνωρίζει τα άτομα ως αυτόνομες οντότητες με το δικαίωμα να ακολουθούν τα δικά τους διανοητικά ενδιαφέροντα και τις επιθυμίες.
Συγκινησιακή αυτονομία	Μια κοινωνία που αναγνωρίζει τα άτομα ως αυτόνομες οντότητες με το δικαίωμα να ακολουθούν την παρώθηση και την ηδονή, καθώς και τα ενδιαφέροντα και τις επιθυμίες τους.
Ιεραρχία	Μια κοινωνία που αποδίδει έμφαση στη νομιμότητα των ιεραρχικών ρόλων και της κατανομής των αγαθών.
Υπεροχή	Μια κοινωνία που τονίζει την ενεργή κυριαρχία επί του κοινωνικού περιβάλλοντος, όπως και τα δικαιώματα ενός ατόμου να ξεπεράσει τους υπόλοιπους.
Ισότιμη δέσμευση	Μια κοινωνία που υπογραμμίζει την αξία της ανύψωσης των ανιδιοτελών συμφερόντων.
Αρμονία	Μια κοινωνία που αποδίδει έμφαση στην αρμονία με τη φύση.

Πηγή: Προσαρμόστηκε από το Schwartz, Shalom (1999), «A theory of cultural values and some implications for work», *Applied Psychology: An International Review*, 48(1): 23-47, p. 29.

θετήσουν. Το πρώτο ζήτημα συνίσταται στον καθορισμό της φύσης που έχει η σχέση μεταξύ ατόμου και ομάδας. Οι λύσεις αυτού του προβλήματος αποτελούν τη βάση της πολιτισμικής διάστασης που ο Schwartz ονομάζει *αυτονομία έναντι ενσωμάτωσης*. Στους πολιτισμούς αυτονομίας, οι άνθρωποι είναι περισσότερο ανεξάρτητοι: βρίσκουν νόημα στη μοναδικότητά τους· ενθαρρύνονται να εκφράζουν τις προτιμήσεις, τα γνωρίσματα, τα αισθήματα και τα κίνητρά τους. Η αυτονομία μπορεί να ισχύει σε διανοητικό και σε συγκινησιακό επίπεδο. Οι πολιτισμοί που εκτιμούν τη διανοητική αυτονομία, όπως αυτοί της Γαλλίας και της Ιαπωνίας (Lustig & Koester, 2013), ενθαρρύνουν σε κάθε άνθρωπο την επιδίωξη των ιδεών, της δημιουργικότητας, των διανοητικών κατευθύνσεων, της περιέργειας και της ευρύνοιας. Οι πολιτισμοί που ευνοούν τη συγκινησιακή αυτονομία, όπως αυτοί της Δανίας και της Αγγλίας (Lustig & Koester, 2013), παρακινούν τους ανθρώπους να αναζητήσουν σε ατομικό επίπεδο την απόλαυση, καθώς και μια συναρπαστική, γεμάτη ποικιλία ζωή.

Αντιθέτως, οι πολιτισμοί που προσανατολίζονται προς την ενσωμάτωση βλέπουν το άτομο ως μια οντότητα ενσωματωμένη στη συλλογικότητα και θεωρούν

ότι αναζητά νόημα στη ζωή κυρίως μέσω των κοινωνικών σχέσεων. Η ταύτιση με την ομάδα και η συμμετοχή στον κοινό τρόπο ζωής έχουν ιδιαίτερη σημασία. Αυτή η άποψη εκφράζεται σε αξίες όπως ο συντηρητισμός, ο οποίος τονίζει τη διατήρηση του status quo, την ευπρέπεια και την καταπίεση πράξεων που θα μπορούσαν να διαρρήξουν τη σύμπνοια της ομάδας ή την παραδοσιακή τάξη. Η Νιγηρία, για παράδειγμα, μια χώρα που εκτιμά την προβλεψιμότητα, την πειθαρχία στις αρχές, τη διατήρηση της κοινωνικής τάξης και τον σεβασμό προς την παράδοση και τη σοφία των γηραιότερων, αποτελεί παράδειγμα ενσωμάτωσης.

Το δεύτερο ζήτημα που σύμφωνα με τον Schwartz αντιμετωπίζουν όλες οι κοινωνίες αφορά τη διασφάλιση μιας υπεύθυνης συμπεριφοράς ικανής να προστατεύσει τον κοινωνικό ιστό. Ο Schwartz υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι είναι αναγκαίο να οργανώσουν και να συντονίσουν τις δραστηριότητές τους προκειμένου να διατηρήσουν και να εκπληρώσουν τους στόχους της κοινωνικής ομάδας και τις ανάγκες των άλλων. Ονομάζει αυτή τη διάσταση *ιεραρχία έναντι ισονομίας*. Οι πολιτισμοί που εκτιμούν την ιεραρχία θεωρούν την άνιση κατανομή της κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής ισχύος νόμιμη και επιθυμητή. Προκειμένου να διασφαλισθεί μια κοινωνικά υπεύθυνη συμπεριφορά, προτιμούν την εφαρμογή εξουσίας που υπαγορεύεται από ιεραρχικά συστήματα· δίνεται έμφαση στη συμμόρφωση προς τους κανόνες και τις υποχρεώσεις. Χώρες όπως η Ταϊλάνδη και η Τουρκία, στις οποίες παρατηρείται σχετικά υψηλή απόσταση εξουσίας, έχουν πιο ιεραρχικό πολιτισμό. Από την άλλη, οι πολιτισμοί που εκτιμούν την ισότητα πιστεύουν ότι η κοινωνικά υπεύθυνη συμπεριφορά μπορεί να προκύψει μέσω της ενθάρρυνσης των ανθρώπων να αναγνωρίζουν ο ένας τον άλλο ως άτομα ισότιμα από ηθικής πλευράς, με τα ίδια βασικά ενδιαφέροντα. Στους πολιτισμούς που χαρακτηρίζονται από εξίσωση, η κοινωνικοποίηση του ατόμου έχει στόχο να του καλλιεργήσει τη δέσμευση να συνεργάζεται εθελοντικά με τους άλλους, να υπερβαίνει τα εγωιστικά του ενδιαφέροντα και να προωθεί την ευημερία των άλλων. Χώρες όπως η Ισπανία και το Βέλγιο ανήκουν σ' αυτή την κατηγορία πολιτισμών.

Περαιτέρω διάβασμα στο διαδίκτυο. Έχετε ελεύθερη πρόσβαση στο παρακάτω άρθρο στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου <https://study.sagepub.com/liu2e>: Schwartz, Shalom H. and Lilach Sagiv (1995), «Identifying culture-specifics in the content and structure of values», *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 26(1): 99-116.

Το τρίτο καθολικό ζήτημα που εντοπίζει ο Schwartz αφορά τη σχέση της ανθρωπότητας με τη φύση. Από τις λύσεις αυτού του ζητήματος προκύπτει η πολιτισμική διάσταση την οποία ονομάζει *υπεροχή έναντι αρμονίας*. Οι κυριαρχικοί πολιτισμοί ενθαρρύνουν τους ανθρώπους να ελέγχουν και να αλλάζουν ενεργά τον κόσμο, και να τον εκμεταλλεύονται προκειμένου να προωθήσουν τα προσωπικά ή ομαδικά τους συμφέροντα. Δίνουν έμφαση στην πρόοδο μέσω διεκδίκησης· εκτιμώνται η φιλο-

δοξία, η επιτυχία, η τόλμη και η ανταγωνιστικότητα. Η Ινδία και η Κίνα τοποθετούνται ψηλά στο άκρο της κυριαρχίας. Ένας πολιτισμός που εκτιμά την αρμονία με τη φύση ενθαρρύνει την αποδοχή και το αρμονικό συνταίριασμα με το περιβάλλον, καθώς οι άνθρωποι θεωρούνται αναπόσπαστο τμήμα της φύσης· εκτιμώνται η ενότητα με τη φύση, η προστασία του περιβάλλοντος και ο κόσμος της ομορφιάς. Ο συγκεκριμένος πολιτισμικός προσανατολισμός χαρακτηρίζει τους επικρατούντες πολιτισμούς στην Ιταλία και στο Μεξικό.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ...

Με ποιους τρόπους μοιάζουν και με ποιους διαφέρουν οι αξιακές διαστάσεις του Schwartz, οι πολιτισμικές διαστάσεις του Hofstede και οι αξιακοί προσανατολισμοί των Kluckhohn και Strodtbeck;

Η ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Η δεοντολογία ασχολείται με το τι είναι σωστό ή λάθος, καλό ή κακό, καθώς και με τους κανόνες και τις σταθερές που καθοδηγούν τη συμπεριφορά μας. Η δεοντολογία διαφέρει από τα ήθη: τα ήθη αποτελούν τις προσωπικές μας πεποιθήσεις, ενώ η δεοντολογία συνίσταται στη μελέτη του τι είναι καλό για το άτομο και την κοινωνία. Η επικοινωνιακή δεοντολογία αφορά τον τρόπο που επιδιόμαστε σε πράξεις επικοινωνίας, όπως και τις συνέπειες της επικοινωνιακής μας συμπεριφοράς (Chen & Starosta, 2005). Όταν εμπλεκόμαστε σε μια διαπολιτισμική επαφή, αξιολογούμε ο ένας την επικοινωνία του άλλου με βάση τους δικούς μας πολιτισμικούς κανόνες. Λαμβάνουμε αποφάσεις, καμιά φορά υποσυνείδητα, για αυτό που θεωρούμε σωστό ή λάθος και εφαρμόζουμε ορισμένες ηθικές αρχές. Οι μελετητές της διαπολιτισμικής επικοινωνίας διαφωνούν σχετικά με την ύπαρξη καθολικών ηθικών πλαισίων με δυνατότητα εφαρμογής σε όλους τους πολιτισμούς ή με το θέμα αν κάθε πολιτισμός καθορίζει το δικό του μέτρο προκειμένου να κρίνει τι είναι σωστό και τι λάθος. Τα ηθικά ζητήματα έχουν μεγάλη σημασία για τη διαπολιτισμική επικοινωνία, καθώς η ποικιλομορφία των πολιτισμικών νορμών ενδέχεται να επιφέρει διαφοροποίηση των ηθικών αρχών.

Προσεγγίσεις της δεοντολογίας

Οι διαφωνίες σχετικά με τις προσεγγίσεις της δεοντολογίας περιστρέφονται κυρίως γύρω από δύο προσεγγίσεις: την καθολικότητα και τον σχετικισμό. Οι υποστηρικτές της *ηθικής καθολικότητας* πιστεύουν ότι υπάρχουν καθολικές ηθικές αρχές

που καθοδηγούν τη συμπεριφορά σε κάθε κοινωνία. Επομένως, αυτό που θεωρείται λανθασμένο σε ένα μέρος θα είναι λανθασμένο και αλλού, ανεξαρτήτως της χρονικής στιγμής και της περίπτωσης (Lowenstein & Merrill, 1990). Οι καθολικές προσεγγίσεις συνδέονται με ένα μονογραμμικό μοντέλο πολιτισμικής ανάπτυξης, στο οποίο όλοι οι πολιτισμοί περιγράφονται με όρους προόδου κατά μήκος μίας και μόνης γραμμής ανάπτυξης, συγκλίνοντας προς ένα μοναδικό, καθολικό σύνολο αξιών και κανόνων. Οι αρχές «δεοντολογίας της διεξαγωγής πολέμου» της Συνθήκης της Γενεύης, όπως και οι ομάδες προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που δραστηριοποιούνται ανεξάρτητα από γεωγραφικά και πολιτισμικά σύνορα, μπορούν να θεωρηθούν εκφάνσεις αυτής της καθολικής προσέγγισης. Το πρόβλημα με την καθολικότητα έγκειται στο ότι οι προσεγγίσεις της επιχειρούν να βασίσουν την ηθική σε ποικίλους τομείς όπως στη θρησκεία, στη φύση, στην ιστορία και τη λογική, αποτυγχάνουν όμως σε μεγάλο βαθμό λόγω της μη ύπαρξης συμφωνίας για το τι είναι αξιόπιστο από θρησκευτικής απόψεως, καθώς και για το τι είναι φυσικό, λογικό ή ιστορικό (Evanoff, 2004).

Σε αντίθεση με την καθολικότητα, οι υποστηρικτές του *ηθικού σχετικισμού* πιστεύουν ότι η ηθική συνδέεται στενά με το κίνητρο, τη διαίσθηση και το συναίσθημα. Πιστεύουν ότι, ενώ οι άνθρωποι διαφορετικών πολιτισμών μοιράζονται τις ίδιες ανάγκες, τα ίδια ενδιαφέροντα ή αισθήματα, οι τρόποι με τους οποίους πράττουν στη βάση αυτών των εσωτερικών καταστάσεων ποικίλλουν λόγω πολιτισμικών διαφορών. Οι σχετικιστές αρνούνται την ύπαρξη ενός καθολικού συνόλου αξιών και κανόνων, πιστεύοντας αντιθέτως ότι οι αξίες και οι κανόνες σχετίζονται με συγκεκριμένα άτομα ή ομάδες (Lowenstein & Merrill, 1990). Οι σχετικιστικές προσεγγίσεις συνδέονται με την υποκειμενικότητα στην ηθική, τη διατήρηση των τοπικών πολιτισμών και ένα πολυγραμμικό μοντέλο πολιτισμικής ανάπτυξης, το οποίο θεωρεί ότι όλοι οι πολιτισμοί προοδεύουν κατά μήκος διαφορετικών γραμμών ανάπτυξης και αποκλίνουν σε ό,τι αφορά τις αξίες και τις νόρμες (Evanoff, 2004). Επομένως, οι ηθικοί σχετικιστές δεν θα κρίνουν τη συμπεριφορά του άλλου βάσει των δικών τους ηθικών αρχών, καθώς πιστεύουν ότι η προσκόλληση κάποιου στις δικές του αλήθειες –τις οποίες έχει τοποθετήσει σε ένα πλαίσιο– κατά τις διαπολιτισμικές αλληλεπιδράσεις δεν μπορεί παρά να οδηγήσει σε διαμάχη. Παρ' όλα αυτά, ο σχετικισμός, που χαίρει ευρείας αποδοχής στο πεδίο της διαπολιτισμικής επικοινωνίας, έχει και τους επικριτές του. Ενώ αναγνωρίζουν το γεγονός ότι διάφοροι πολιτισμοί δημιουργούν συστήματα ηθικής, οι πολιτισμικοί σχετικιστές αποτυγχάνουν να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της επίλυσης διαμαχών μεταξύ πολιτισμών με διαφορετικές αξίες και νόρμες. Επιπλέον, συχνά υπάρχει διαφορά μεταξύ του τι πράττεται (περιγραφική ηθική) και του τι θα έπρεπε ναπραχθεί (κανονιστική ηθική).

Ο Evanoff (2004) δηλώνει ότι ο σχετικισμός μοιάζει προοδευτικός, αλλά στην ουσία είναι συντηρητικός, επειδή μας υποχρεώνει να αποδεχτούμε απλώς τις αξίες και τις νόρμες άλλων πολιτισμών αντί να μας ενθαρρύνει να τις σκεφτόμαστε κριτικά. Προτείνει μια επικοινωνιακή προσέγγιση της διαπολιτισμικής ηθικής ως εναλ-

λακτική τόσο της καθολικότητας όσο και του σχετικισμού. Η *επικοινωνιακή ηθική προσέγγιση* αναγνωρίζει ότι οι άνθρωποι κοινωνικοποιούνται μέσα σε ένα συγκεκριμένο σύνολο πολιτισμικών νορμών, υποστηρίζει όμως ότι έχουν τη δυνατότητα να τις αναλογισθούν με κριτική διάθεση και να τις αλλάξουν. Είμαστε επίσης σε θέση να αναθεωρήσουμε κριτικά τις νόρμες άλλων πολιτισμών και να λάβουμε εμπειριστατωμένες αποφάσεις σχετικά με το ποιες από αυτές αξίζει να υιοθετήσουμε ή να απορρίψουμε. Ο ηθικός διάλογος στη διαπολιτισμική επικοινωνία μπορεί να λάβει χώρα μεταξύ συγκεκριμένων πολιτισμών σε συγκεκριμένα πλαίσια, σε σχέση με συγκεκριμένα προβλήματα και συγκεκριμένα άτομα ή ομάδες. Επομένως, αντί να θεωρεί την ηθική σταθερή, η επικοινωνιακή προσέγγιση την αντιμετωπίζει ως δυναμική και μεταβαλλόμενη. Για παράδειγμα, δεν αποδεχόμαστε πλέον τη δουλεία, ενώ βρισκόμαστε στη διαδικασία δημιουργίας ηθικών νορμών για να αντιμετωπίσουμε αναδυόμενα προβλήματα όπως η ευθανασία.

Αρχές της ηθικής διαπολιτισμικής επικοινωνίας

Ο Bradford Hall (2005) παρέχει μια περιεκτική ανασκόπηση της ηθικής της διαπολιτισμικής επικοινωνίας. Υποστηρίζει ότι η διαφωνία μεταξύ καθολικότητας και σχετικισμού ταυτόχρονα προωθεί και περιορίζει τη δημιουργικότητα και τη σταθερότητα στις ανθρώπινες κοινωνίες. Επομένως, μια πιο κατάλληλη μέθοδος εξέτασης της ηθικής της διαπολιτισμικής επικοινωνίας θα ενσωμάτωνε τόσο καθολικές όσο και σχετικιστικές οπτικές (Chen & Starosta, 2005). Όπως ακριβώς ο Hall υποστηρίζει ότι η επικοινωνιακή ηθική αποτελεί συνδυασμό περιορισμών και ενσωμάτων, έτσι και ένας από τους χρυσούς κανόνες της επικοινωνιακής ηθικής, που αρχικά βασίστηκε στη θρησκευτική φιλοσοφία, στηρίζεται στην αντίληψη «να φέρεις στους άλλους όπως θα ήθελες να φέρονται σε σένα». Με παρόμοιο τρόπο, ένα κομφουκιανικό ρητό δηλώνει: «Μην κάνεις ποτέ στους άλλους κάτι που δεν θα ήθελες να κάνουν σε σένα». Σ' αυτή την ενότητα θα πραγματευθούμε τέσσερις ηθικές αρχές που καθοδηγούν τη διαπολιτισμική επικοινωνία, βάσει του έργου των Chen και Starosta (2005).

Αμοιβαιότητα

Αμοιβαιότητα σημαίνει ότι θα πρέπει να εντοπίσουμε ένα κοινό έδαφος. Το κλειδί αυτής της αρχής είναι οι ανθρώπινες σχέσεις όταν ερχόμαστε σε επαφή με άλλους. Προτού προβούμε σε οποιαδήποτε ηθική απόφαση, χρειάζεται να κατανοήσουμε την οπτική του άλλου. Χρειάζεται επίσης να οικοδομήσουμε σχεσιακή ενσυναίσθηση με την άλλη πλευρά. Ένα πνεύμα ισότητας που δεν αποκλείει κανέναν και ένα υποστηρικτικό κλίμα ευνοούν τα επιτυχή επικοινωνιακά αποτελέσματα. Από την άλλη, αν οποιαδήποτε πλευρά απαιτεί να λειτουργήσει η αλληλεπίδραση σύμφω-

να με τις δικές της πολιτισμικές νόρμες, η διαπολιτισμική επικοινωνία είναι απίθανο να πετύχει.

Μη επίκριση - αποδοκιμασία

Η μη επίκριση υπονοεί την προθυμία να εκφραστούμε ελεύθερα και να διατηρήσουμε το μυαλό μας ανοιχτό σε ό,τι αφορά τις συμπεριφορές των άλλων. Το κλειδί αυτής της αρχής είναι να κατανοήσουμε ο ένας την οπτική γωνία του άλλου, τη θέση εξουσίας και τις πολιτισμικές αξίες του. Οι μουσουλμάνες γυναίκες καλύπτουν το κεφάλι τους με ένα μαντήλι δημοσίως, στο πλαίσιο της τήρησης των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων· οι Κινέζοι επιχειρηματίες συχνά δίνουν δώρα στους εμπορικούς εταίρους τους, όχι για να τους δωροδοκήσουν αλλά ως ένδειξη της επιθυμίας τους για καλή διαπροσωπική σχέση, καθώς στην Κίνα υπάρχει αλληλοκάλυψη μεταξύ προσωπικών και εργασιακών σχέσεων. Μπορεί στον πολιτισμό σας να μην ασκείται καμιά απ' αυτές τις πρακτικές· είναι σημαντικό όμως να αναγνωρίζουμε και να εκτιμούμε τις διαφορές.

Ειλικρίνεια

Η αρχή της ειλικρίνειας απαιτεί από μας να βλέπουμε τα πράγματα όπως είναι, αντί να τα βλέπουμε όπως θα επιθυμούσαμε να είναι. Για παράδειγμα, η Elliott (1997) εξέτασε τις διαπολιτισμικές εντάσεις που δημιούργησε ο σεισμός στην Ιαπωνία το 1995. Όταν η ιαπωνική κυβέρνηση άργησε να αποδεχθεί τη βοήθεια που προσέφερε η διεθνής κοινότητα, τα αμερικανικά μέσα επέκριναν αμέσως αυτό που αντιλήφθηκαν ως αχαριστία. Ωστόσο, η Elliott αποκάλυψε τις πολιτισμικές υποθέσεις που χαρακτήριζαν την ιαπωνική απάντηση, όπως τη συλλογική αυτάρκεια, την έμφαση στην τοπικά εστιασμένη δράση, τη λήψη αποφάσεων που ξεκινά από χαμηλά και την έλλειψη έμφασης στον ατομικό εθελοντισμό. Καθώς μεγαλώνουμε, κοινωνικοποιούμαστε στο περιβάλλον των δικών μας πολιτισμικών κανόνων και νορμών· επομένως, έχουμε προσωπική μεροληπτική άποψη, ανεξάρτητα από το ποιος είναι ο σωστός ή λανθασμένος τρόπος χειρισμού συγκεκριμένων καταστάσεων. Κατά τη διαδικασία της διαπολιτισμικής επικοινωνίας πρέπει να έχουμε επίγνωση αυτών των προτιμήσεων, προκειμένου να κατανοήσουμε τη συμπεριφορά των άλλων ως έχει.

Σεβασμός

Ο σεβασμός εμπεριέχει την ευαισθησία στις ανάγκες των άλλων ανθρώπων και την αναγνώριση των επιθυμιών τους. Όπως συμβαίνει και με την αμοιβαιότητα, ο χρυσός κανόνας του σεβασμού είναι «να φέρεσαι στους άλλους όπως θα ήθελες να φέρονται σε σένα». Ο «πλατινένιος» κανόνας πηγαίνει ένα βήμα παραπέρα, λέγοντας, αντί να φέρεσαι στους άλλους όπως θα ήθελες να σου φερθούν, να φέρεσαι

στους άλλους όπως πιστεύεις ότι θα ήθελαν να τους φερθούν. Για παράδειγμα, οι θρησκευτικές πρακτικές διαφέρουν ευρέως μεταξύ των πολιτισμικών και εθνοτικών ομάδων. Οι μουσουλμάνοι επιδίδονται σε νηστεία κατά τη διάρκεια μιας ορισμένης εποχής του έτους, προκειμένου να εκδηλώσουν τη θρησκευτική τους πίστη· κάποιοι Βουδιστές δεν τρώνε κόκκινο κρέας ως απόδειξη της θρησκευτικής αρχής της μη βίας· ενώ οι άνθρωποι στο Χονγκ Κονγκ προσφέρουν θυσίες μικρών γουρουνιών σε ναούς με αντάλλαγμα την προστασία μιας θεότητας. Το να είναι κανείς ηθικός διαπολιτισμικός συνομιλητής σημαίνει ότι είναι ανοιχτός σε όλες αυτές τις πρακτικές και τις σέβεται, παρά το γεγονός ότι μπορεί να φαντάζουν αντιφατικές μεταξύ τους. Δεν είμαστε υποχρεωμένοι να πράττουμε οτιδήποτε ασκείται από άλλους πολιτισμούς, χρειάζεται όμως να σεβόμαστε τους ανθρώπους που τηρούν αυτά τα έθιμα και τις ιεροτελεστίες.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

- Οι τέσσερις πολιτισμικές διαστάσεις του Hofstede περιλαμβάνουν τον ατομικισμό έναντι της συλλογικότητας, την αρσενικότητα έναντι της θηλυκότητας, την απόσταση εξουσίας και την αποφυγή αβεβαιότητας. Πέμπτη διάσταση, που αναπτύχθηκε από τους Hofstede και Bond, αποτελεί ο μακροπρόθεσμος προσανατολισμός έναντι του βραχυπρόθεσμου.
- Αυτό το μοντέλο των πέντε διαστάσεων έχει βρει ευρεία χρήση στη διαπολιτισμική έρευνα σχετικά με τις οργανώσεις, τα άτομα και τις κοινότητες, παρότι έχει και ορισμένους επικριτές.
- Το πολιτισμικό μοντέλο υψηλού και χαμηλού πλαισίου του Edward T. Hall περιγράφει τον βαθμό στον οποίο τα άτομα βασίζονται σε λεκτικούς ή πλαισιακούς κώδικες, προκειμένου να αντλήσουν πληροφορίες.
- Η θεωρία των αξιακών προσανατολισμών των Kluckhohn και Strodtbeck περιλαμβάνει τους προσανατολισμούς ανθρώπου - φύσης, δραστηριότητας, χρόνου, ανθρωπίνης φύσης και σχέσεων. Οι Condon και Yousef επέκτειναν το μοντέλο των Kluckhohn και Strodtbeck, ωστόσο η ποικιλία των πολιτισμικών αξιών καθιστά δύσκολη την κατάρτιση ενός διεξοδικού καταλόγου.
- Η αξιακή θεωρία του Schwartz εντοπίζει επτά τύπους πολιτισμικών αξιών, οι οποίοι συνοψίζονται σε τρεις διαστάσεις: ενσωμάτωση έναντι αυτονομίας, ιεραρχία έναντι ισονομίας και υπεροχή έναντι αρμονίας.
- Τρεις προσεγγίσεις της ηθικής συζητούνται εδώ: η καθολικότητα, ο σχετικισμός και η επικοινωνιακή προσέγγιση. Γενικές αρχές που διέπουν ολόκληρο το φάσμα της ηθικής διαπολιτισμικής επικοινωνίας περιλαμβάνουν την αμοιβαιότητα, τη μη επίκριση - αποδοκιμασία, την ειλικρίνεια και τον σεβασμό.

ΠΑΡΕ ΜΕΡΟΣ ΣΤΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Θα έπρεπε ο ομοφυλοφιλικός γάμος να γίνει αποδεκτός ανά τον κόσμο;

Η συζήτηση για τον ομοφυλοφιλικό γάμο, που συχνά αναφέρεται ως ισότητα γάμου, αποδεικνύεται ολοένα και περισσότερο περίπλοκη. Παρότι οι υποστηρικτές ισχυρίζονται ότι υπάρχει αυξανόμενο επίπεδο υποστήριξης της ισότητας γάμου, η απόφαση ή η επιθυμία να επαναπροσδιοριστεί νομικά ο γάμος περιπλέκεται εξαιτίας προσωπικών, κοινωνικών και θρησκευτικών λόγων, καθώς και λόγω νομικών προβλημάτων. Κάποιοι πολιτισμοί, συμπεριλαμβανομένων και πολλών θρησκευτικών ομάδων, θεωρούν ότι ο γάμος έχει σκοπό την αναπαραγωγή και την ισορροπημένη ανατροφή των παιδιών, στοιχεία που σύμφωνα με αυτές τις ομάδες δεν είναι εφικτά στις ομοφυλοφιλικές σχέσεις. Οι θρησκευτικές αυτές ομάδες συχνά παραθέτουν αποσπάσματα από τη Βίβλο για να υποστηρίξουν την άποψή τους. Από την άλλη, όσοι είναι υπέρ της ισότητας γάμου τη θεωρούν βασικό ανθρώπινο δικαίωμα, ενώ υποστηρίζουν ότι η υπάρχουσα νομοθεσία προβαίνει σε διακρίσεις με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό. Μέχρι και τα μέσα του 2013, 15 χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Αργεντινής, της Νέας Ζηλανδίας και της Νοτίου Αφρικής, είχαν θεσπίσει νομοθεσία που επιτρέπει σε ομοφυλόφιλα ζευγάρια να παντρεύονται. Σε πολλές ομοσπονδιακές χώρες, όπως η Αυστραλία, το Μεξικό και οι Ηνωμένες Πολιτείες, η συζήτηση εξακολουθεί σε εθνικό επίπεδο, παρά το γεγονός ότι πολλά κράτη πλέον αλλάζουν τη νομοθεσία τους προς όφελος της ισότητας του γάμου. Ποια είναι η απόψή σας για τον ομοφυλοφιλικό γάμο; Ο ορισμός του γάμου θα έπρεπε να είναι καθολικός ή συγκεκριμένος για κάθε πολιτισμό;

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

Τα μουσεία ως πολιτισμικός τόπος

Το μουσείο αποτελεί ένα ίδρυμα που διαφυλάσσει διαφορετικές συλλογές υλικών αντικειμένων επιστημονικής, καλλιτεχνικής, πολιτισμικής ή ιστορικής σημασίας και τις καθιστά διαθέσιμες για επίσκεψη στο κοινό μέσω εκθέσεων. Τα περισσότερα μουσεία βρίσκονται σε αστικές περιοχές ανά τον κόσμο, ωστόσο υπάρχουν και εκείνα που είναι περισσότερο τοπικά ή κοινοτικά και βρίσκονται σε μικρότερες πόλεις ή στην εξοχή. Με τη γενική έννοια, τα μουσεία αποτελούν πολιτισμικούς θεσμούς με κύριο στόχο την επιμόρφωση του κοινού σχετικά με διαφορετικούς πολιτισμούς. Η πόλη με τον μεγαλύτερο αριθμό μουσείων είναι η Πόλη του Μεξικού, με πάνω από 128 μουσεία. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Κοινότητα Μουσείων (World Museum Community, 2013), υπάρχουν περισσότερα από 57.000 μουσεία σε 202 χώρες. Μόνο στο Ηνωμένο Βασίλειο, υπολογίζεται ότι υπάρχουν περίπου 2.500 μουσεία.

Το άνοιγμα των μουσείων στο κοινό κατά τον 17ο αιώνα και η κατοπινή τους χρήση ως εκπαιδευτικό όργανο για τη διαμόρφωση των πολιτών της μεσαίας τάξης υπήρξε μεί-

ζονος σημασίας στην υποβοήθηση της δημιουργίας των εθνικών πολιτισμών (Bennett, 1995). Τα πρώτα μουσεία ξεκίνησαν ως ιδιωτικές συλλογές τέχνης και σπάνιων ή περίεργων φυσικών αντικειμένων, καθώς και άλλων υλικών αντικειμένων, ενώ διατηρούνταν από εύπορα άτομα, οικογένειες ή θεσμούς. Τα εκθέματα αυτά συχνά παρουσιάζονταν σε χώρους που αποκαλούνταν δωμάτια των θαυμάτων ή «ντουλάπες παράξενων αντικειμένων». Στη Γαλλία, το πρώτο δημόσιο μουσείο υπήρξε το Μουσείο του Λούβρου στο Παρίσι. Άνοιξε το 1793, εν μέσω της Γαλλικής Επανάστασης, και επέτρεψε για πρώτη φορά ελεύθερη είσοδο σε ανθρώπους διαφορετικών τάξεων. Το Musée d'Orsay, που βρίσκεται στην αριστερή όχθη του ποταμού Σηκουάνα, αποτελεί ακόμα ένα παγκοσμίου φήμης μουσείο του Παρισιού. Το κτήριο του μουσείου αρχικά ήταν σιδηροδρομικός σταθμός με την ονομασία Gare d'Orsay και παρέμεινε σε λειτουργία ως σταθμός μέχρι το 1939. Η πρόταση μετατροπής του σταθμού σε μουσείο προήλθε από τη Διεύθυνση Μουσείων της Γαλλίας. Η ιδέα ήταν να οικοδομηθεί ένα μουσείο που να γεφυρώνει το κενό μεταξύ του Λούβρου και του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης στο Κέντρο Georges Pompidou. Τα επίσημα εγκαίνιά του έγιναν τον Δεκέμβριο του 1986 από τον τότε πρόεδρο François Mitterand.

Τα μουσεία, ιδίως τα ανθρωπολογικά ή εθνογραφικά που εστιάζουν σε παρελθοντικές αναπαραστάσεις των πολιτισμικών κόσμων, μπορούν να βοηθήσουν στη δημιουργία μιας εκδοχής αυτών των κόσμων που να αντανakλά ορισμένες πολιτισμικές στάσεις και αξίες. Τα μουσεία πάντοτε αποτελούσαν την έκφραση ενός συγκεκριμένου χρόνου και χώρου (MacGregor, 2009). Με βάση την κονστρουκτιβιστική άποψη της αναπαραστάσης, αυτά τα μουσειακά εκθέματα δεν αντικατοπτρίζουν πολιτισμούς του παρελθόντος· δημιουργούν ενεργά μια συγκεκριμένη εκδοχή αυτών των πολιτισμών (Bennett, 1995). Σύμφωνα με ορισμένους, τέτοια εκθέματα, που προέρχονταν από ασιατικές, αφρικανικές ή νοτιοαμερικανικές χώρες, συχνά αντανakλούσαν τον λόγο και τη φαντασία των δυτικών αποικιοκρατών. Κατά τον 19ο αιώνα και τις αρχές του 20ού, τα ευρωπαϊκά και αμερικανικά μουσεία συχνά εξέθεταν τους «άλλους» πολιτισμούς ως κατώτερους, πρωτόγονους ή εξωτικούς (MacGregor, 2009). Τα εκθέματα αυτά αντικατόπτριζαν μια δυτική πολιτική και ιδεολογική οπτική για τα αποικισμένα μέρη του κόσμου. Για παράδειγμα, στην Παγκόσμια Έκθεση του St Louis, το 1904, κάποια εκθέματα παρουσίαζαν τους Igorot, μια φυλή των Φιλιππίνων, ως τρεφόμενους αποκλειστικά με κρέας σκύλου, αναπαριστώντας τους μ' αυτόν τον τρόπο ως «πρωτόγονους», «απολίτιστους» ή «άγριους» (Bennett, 1995).

Οι τύποι μουσείων διαφέρουν, από μεγάλα ιδρύματα (ένα από τα μεγαλύτερα μουσεία της Ισπανίας, το Μουσείο Πράδο στη Μαδρίτη, εκθέτει μερικές από τις καλύτερες συλλογές ευρωπαϊκής τέχνης από τον 12ο αιώνα ως τις αρχές του 19ου) έως πολύ μικρά που εστιάζουν σε ένα θέμα, μια περιοχή ή ένα σημαντικό πρόσωπο. Για παράδειγμα, το Μουσείο των Διαλυμένων Σχέσεων, ένα μουσείο στο Ζάγκρεμπ της Κροατίας, είναι αφιερωμένο στις αποτυχημένες ερωτικές σχέσεις. Τα εκθέματά του περιλαμβάνουν προσωπικά αντικείμενα που άφησαν πρώην εραστές, συνοδευόμενα από σύντομες περιγραφές. Οι τύποι μουσείων περιλαμβάνουν μουσεία Καλών Τεχνών, εφαρμοσμένων τεχνών, αρχαιολογίας, ανθρωπολογίας και εθνολογίας, πολιτισμικής ιστορίας, βιογραφικά, ιστο-

ρικά, επιστημονικά, τεχνολογικά και παιδικά, καθώς και μουσεία φυσικής ιστορίας και βοτανικούς κήπους. Όσο ο πολιτισμός γίνεται πιο παγκοσμιοποιημένος, τα ζητήματα της αναπαράστασης και της ένταξης καθίστανται μείζονος σημασίας. Οι εθνικές, θρησκευτικές, πολιτικές και ταξικές μειονότητες, οι περιθωριοποιημένες ομάδες, οι μετανάστες και οι τοπικές κοινότητες διεκδικούν εκπροσώπηση σε μουσεία, καθώς αντιλαμβάνονται ότι το μουσείο αποτελεί ισχυρό παράγοντα αναπαράστασης της πολιτισμικής μνήμης και δόμησης ταυτότητας. Ως εκ τούτου, τα μουσεία έχουν εξελιχθεί από εθνικό, επαρχιακό ή τοπικό φαινόμενο σε παγκόσμιο φαινόμενο.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα πολιτισμικού μουσείου αποτελεί το Εθνικό Μουσείο Παγκόσμιου Πολιτισμού που άνοιξε το 2004 στο Γκέτεμποργκ της Σουηδίας. Στόχος του είναι να ερμηνεύσει το θέμα του παγκόσμιου πολιτισμού με διεπιστημονικό τρόπο, δηλαδή έναν τρόπο δυναμικό και ανοιχτό σε επιρροές.

Από τη μία, διάφοροι πολιτισμοί ενσωματώνουν τα ερεθίσματα που δέχονται ο ένας από τον άλλο, με συνέπεια να μοιάζουν περισσότερο μεταξύ τους. Από την άλλη, οι διαφορές ως προς τον τόπο, το έθνος, την εθνικότητα και το φύλο διαμορφώνουν μεγάλο μέρος της διαδικασίας. Ο παγκόσμιος πολιτισμός δεν αφορά μόνο την επικοινωνία, την παγκοσμιοποίηση, την αμοιβαιότητα και την αλληλεξάρτηση, αλλά και τον συγκεκριμένο χαρακτήρα και τη μοναδικότητα του κάθε πολιτισμού και ατόμου ξεχωριστά. (Museum of World Culture, 2013)

Το ζήτημα της διαφορετικότητας και η αναγνώριση των διαφορών αποτελούν συνήθη μοτίβα της πολιτισμικής αντιπαράθεσης και εκπροσώπησης στο Μουσείο Παγκόσμιου Πολιτισμού. Η ποικιλομορφία και οι διαφορές δημιουργούν τα περίπλοκα ζητήματα της αντιπαράθεσης με άλλες ιστορίες και πολιτισμούς. Το μουσείο αυτό λειτουργεί κατ' αυτόν τον τρόπο χωρίς καμιά μεροληψία, προσφέροντας βήμα σε πολλές φωνές, ιδέες, προτάσεις και διαφωνίες. Αποτελεί ένα δημιουργικό σημείο συνάντησης με δυναμικές εκθέσεις και προγράμματα σχετικά με ζητήματα που αφορούν τον κόσμο γύρω μας. Το Μουσείο Παγκόσμιου Πολιτισμού περιέχει περίπου 100.000 αντικείμενα καταναμημένα σε 2.500 συλλογές από όλο τον κόσμο, τις οποίες διαχειρίζεται και εκθέτει στο κοινό στη Σουηδία και στο εξωτερικό. Αυτές οι διαφορετικές πολιτισμικές εκθέσεις υπογραμμίζουν παγκόσμια ζητήματα της επικαιρότητας μέσω ενός συνδυασμού δικών του και δανεικών αντικειμένων και φωτογραφιών, ταινιών και έργων τέχνης. Ζωτικές πληροφορίες για τις συλλογές και τα κοινωνικά ζητήματα διατηρούνται μέσω συνεργασίας με διεθνείς ερευνητές. Το μουσείο διαθέτει επίσης πλούσια βιβλιοθήκη και αρχείο, που περιέχει πάνω από 30.000 τίτλους, αλληλογραφία προηγούμενων διευθυντών του, ημερολόγια εργασιών εκτός γραφείου, όπως και παλιές φωτογραφίες. Τα παιδιά και οι νέοι έχουν ιδιαίτερη σημασία για το Μουσείο Παγκόσμιου Πολιτισμού, το οποίο δίνει έμφαση στο δικαίωμα των παιδιών και των νέων σε ιστορία και μέλλον παγκόσμιου χαρακτήρα.

Παραπομπές

Bennett, Tony (1995), *The Birth of the Museum: History, Theory, Politics*. London: Routledge.

MacGregor, Neil (2009), «To shape the citizens of that great city, the world», in J. Cuno (ed.), *Whose Culture? The Promise of Museums and the Debate over Antiquities*. Princeton, NJ: Princeton University Press. pp. 35-54.

Museum of World Culture (2013), *Who We Are*. Η πρόσβαση έγινε στις 20 Οκτωβρίου 2013 στο: www.varldskulturmuseerna.se/varldskulturmuseet/.

World Museum Community (2013), *Cultural Tourism*. Η πρόσβαση έγινε στις 20 Οκτωβρίου 2013 στο: <http://icom.museum/>.

Ερωτήσεις για συζήτηση

1. Πώς μπορούν τα μουσεία να εκπροσωπήσουν τους πολιτισμούς, καθώς και τις αξίες και τις ταυτότητες αυτών, μέσω μιας διαπολιτισμικής προσέγγισης;
2. Πώς μπορούν τα μουσεία να αντιμετωπίσουν την πρόκληση της εκπροσώπησης πολλών πολιτισμών στη σύγχρονη παγκόσμια κοινωνία;
3. Εξακολουθούν τα μουσεία να αποτελούν εργαστήρια για την ενίσχυση της εμπειρίας, της εκπαίδευσης και του πολιτισμικού διαλόγου; Πώς μπορούν τα μουσεία να αναλάβουν ρόλο μεσολαβητή στις πολιτισμικές ανταλλαγές;
4. Τι μπορεί να συμβεί όταν οι λαοί και οι πολιτισμοί τους που εκπροσωπούνται σε μουσεία και, τουλάχιστον ως έναν βαθμό, οικοδομούνται μέσω αυτής της εκπροσώπησης, μετατοπίζονται, αλλάζουν, πολλαπλασιάζονται, διασπώνται ή/και μετακινούνται;
5. Το Musée d'Orsay στο Παρίσι διατηρεί μια προσέγγιση κάπως παρόμοια με αυτή του Μουσείου Παγκόσμιου Πολιτισμού. Τι μπορείτε να βρείτε για αυτό το μουσείο;

ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΔΙΑΒΑΣΜΑ

Για όλα τα άρθρα που αναγράφονται δίπλα στο εικονίδιο του ποντικιού παρακάτω υπάρχει ελεύθερη πρόσβαση στη συνοδευτική ιστοσελίδα του βιβλίου:
<https://study.sagepub.com/liu2e>.

Πολιτισμικές διαστάσεις

Li, Shu, Harry C. Triandis and Yao Yu (2006), «Cultural orientation and corruption», *Ethics and Behavior*, 16(3): 199-215.

Σε προηγούμενες μελέτες υποστηρίζεται ότι τα άτομα στους πολιτισμούς συλλογικότητας ενδέχεται να είναι περισσότερο διεφθαρμένα από αυτά των ατομικιστικών πολιτισμών, κατά τις επαφές τους με μέλη εξω-ομάδων. Στη μελέτη αυτή αμφισβητείται ο εν λόγω ισχυρισμός και αναλύεται η σχέση μεταξύ δόλου και πολιτισμικού προσανατολισμού. Συγκεκριμένα, οι συγγραφείς εξέτασαν τις διαφορές πολιτισμικού προσανατολισμού στην προδιάθεση προς το ψέμα σε διαπραγματευτικά και οικογενειακά πλαίσια στη Σιγκαπούρη. Εντόπισαν θετική συσχέτιση μεταξύ δόλου και κάθετης συλλογικότητας.

τας στη διάρκεια ενός οργανωσιακού σεναρίου, ενώ σε μια οικογενειακή συνθήκη προέκυψε θετική συσχέτιση μεταξύ δόλου και ατομικισμού.

 Merritt, Ashleigh (2000), «Culture in the cockpit: do Hofstede's dimensions replicate?», *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31(2): 283-301.

Σε αυτό το άρθρο στόχος είναι να αναπαραχθούν οι διαστάσεις εθνικών πολιτισμών του Hofstede μέσω της δημοσκόπησης 9.400 ανδρών πιλότων εμπορικών αερογραμμών από 19 χώρες. Η ανάλυση, η οποία αφαίρεσε τον περιορισμό της ισοδυναμίας παραγόντων, αποδείχθηκε ανώτερη, τόσο εννοιολογικά όσο και εμπειρικά, από την ανάλυση που χρησιμοποιήσε τους παράγοντες και τις φόρμουλες του Hofstede όπως δόθηκαν, ενώ παρείχε σημαντικές συσχετίσεις της αναπαραγωγής για όλες τις διαστάσεις (ατομικισμός - συλλογικότητα 0,96, απόσταση εξουσίας 0,87, αρσενικότητα - θηλυκότητα 0,75, αποφυγή αβεβαιότητας 0,68). Η επιτυχή επανάληψη επιβεβαιώνει το γεγονός ότι ο εθνικός πολιτισμός ασκεί σαφώς μεγαλύτερη επιρροή στη συμπεριφορά εντός του πιλοτηρίου από αυτή που ασκεί η επαγγελματική κουλτούρα των πιλότων, με αποτέλεσμα η εκπαίδευση με τη λογική τού «ένα μέγεθος για όλους» να καθίσταται ακατάλληλη.

Πολιτισμός και συμπεριφορά

 Lee, Hyung-Seok and Jin S. Park (2012), «Cultural orientation and the persuasive effects of fear appeals: the case of anti-smoking public service announcements», *Journal of Medical Marketing*, 12(2): 73-80.

Στόχος αυτής της μελέτης είναι να εξεταστεί κατά πόσο ο βαθμός ατομικισμού του καθενός μετριάξει την πειστικότητα της επίκλησης στον φόβο σε ανακοινώσεις δημόσιων υπηρεσιών κατά του καπνίσματος. Ένα σύνολο 129 προπτυχιακών φοιτητών στις Ηνωμένες Πολιτείες και στη Νότια Κορέα συμμετείχαν σε ένα πείραμα σχεδιασμένο για να ελέγξει την υπόθεση ότι οι ατομικιστές αντιδρούν καλύτερα σε μια αντικαπνιστική ανακοίνωση δημόσιων υπηρεσιών που χρησιμοποιεί μια ατομικιστική επίκληση στον φόβο, ενώ μια αντικαπνιστική ανακοίνωση που τονίζει έναν συλλογικό φόβο είναι πιο αποτελεσματική στους ανθρώπους ενός πολιτισμού συλλογικότητας. Τα αποτελέσματα υποστήριξαν την υπόθεση, υπονοώντας ότι η επίκληση στον φόβο στις αντικαπνιστικές ανακοινώσεις δημόσιων υπηρεσιών θα έπρεπε να απευθύνεται στον πολιτισμικό προσανατολισμό του στοχευμένου κοινού. Η μελέτη έδειξε επίσης ότι ο πολιτισμικός προσανατολισμός του ατόμου δεν καθορίζεται απαραίτητα από τη χώρα καταγωγής του. Αυτό σημαίνει ότι τα αποτελέσματα της επίκλησης στον φόβο αμβλύθηκαν από τον εσωτερικευμένο πολιτισμικό προσανατολισμό του ατόμου και όχι από τη χώρα καταγωγής του *καθαυτή*.

Αξιακοί προσανατολισμοί

Ng, Sharon (2010), «Cultural orientation and brand dilution: impact of motivation level and extension typicality», *Journal of Marketing Research*, 47(1): 186-198.

Στην έρευνα αυτή εξετάζονται διαπολιτισμικές διαφορές σε σχέση με τα αποτελέσματα της αποδυνάμωσης μιας μάρκας και τον αμβλυνοτικό ρόλο που διαδραματίζει το κίνητρο και η τυπικότητα της επέκτασης μιας μάρκας. Αντλώντας από πρόσφατα ευρήματα που αποδεικνύουν ότι ο πολιτισμός επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αντιμετώπιζουν τις αντικρουόμενες πληροφορίες, αυτή η έρευνα προβλέπει ότι Ανατολικοί και Δυτικοί αντιδρούν διαφορετικά στην αποτυχία της επέκτασης μιας μάρκας. Σε αντιδιαστολή με προηγούμενα ευρήματα που κατέληγαν στο συμπέρασμα ότι η αποτυχία μιας τυπικής επέκτασης οδηγεί σε μικρότερη αποδυνάμωση της μάρκας για τους Δυτικούς όταν υπάρχει υψηλό κίνητρο (συγκριτικά με περιπτώσεις όπου το κίνητρο είναι μικρότερο), στη μελέτη αυτή υποστηρίζεται ότι οι Ανατολικοί επιδεικνύουν μεγαλύτερη αποδυνάμωση της μάρκας όταν το κίνητρο είναι μικρότερο (παρα όταν είναι υψηλότερο). Το αντίθετο μοτίβο αποτελεσμάτων προκύπτει λογικά όταν η επέκταση είναι άτυπη. Τρεις μελέτες παρέχουν υποστήριξη γι' αυτές τις προβλέψεις και τις σχετικές διαδικασίες.

Tsai, Jeanne L. (2000), «Cultural orientation of Hmong young adults», *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 3(3-4): 99-114.

Σε αυτή τη μελέτη διερευνήθηκαν οι πιθανές διαφορές στα επίπεδα, στα μοντέλα και στη σημασία του πολιτισμικού προσανατολισμού μεταξύ των νεαρών ενηλίκων Hmong που έχουν γεννηθεί στην Αμερική και αυτών που έχουν γεννηθεί στο εξωτερικό. Δεκατέσσερις Hmong φοιτητές κολεγίου που έχουν γεννηθεί στην Αμερική και 32 συνάδελφοί τους που έχουν γεννηθεί στο εξωτερικό ερωτήθηκαν τι σήμαινε γι' αυτούς το «να είναι Hmong» και το «να είναι Αμερικανός». Αναφέρθηκε ότι αμφότερες οι ομάδες δήλωσαν περισσότερο προσανατολισμένες προς τον αμερικανικό απ' ό,τι προς τον Hmong πολιτισμό. Παρά τις ομοιότητες στο μέσο επίπεδο προσανατολισμού προς τον αμερικανικό ή τον Hmong πολιτισμό και της σημασίας τού «να είναι Hmong» ή «να είναι Αμερικανός», οι δύο ομάδες Hmong διέφεραν ως προς τα μοντέλα πολιτισμικού προσανατολισμού που παρουσίαζαν. Για τους Hmong τους γεννημένους στην Αμερική, οι έννοιες «είμαι Hmong» και «είμαι Αμερικανός» ήταν ασύνδετες, ενώ για τους Hmong του εξωτερικού αποτελούσαν αρνητικώς συσχετισμένες έννοιες.